

MASTEROPPGAVE

LITURGISK VOKALMUSIKK I DEN KATOLSKE KIRKE I NORGE 1843-2011

Sara Strazynski

Studieretning: utøvende master med fordypningsemne
Instrument: Orgel

Norges Musikkhøgskole
2. mai 2011

FORORD

Den foreliggende masteroppgaven handler om liturgisk vokalmusikk i Den katolske kirke i Norge i årene 1843-2011. En viktig motivasjon for valget av dette temaet er at jeg siden 2003 har vært ansatt i St. Hallvard katolske menighet som organist og kantor, og har altså en yrkesmessig begrunnet interesse og nytte av dette masterarbeidet. Det finnes ingen tidligere publikasjoner om katolsk kirkemusikk i Norge som omhandler perioden mellom 1843 og 2010, altså Den katolske kirkes reetablering etter reformasjonen. Til gjengjeld har denne perioden vist seg å være mer oversiktlig og bedre dokumentert enn først antatt. Her har tilgangen til de interne, historiske kildene spilt en avgjørende rolle, i likhet med de mange og uvurderlige muntlige beretninger fra noen eldre katolikker jeg har vært så heldig å få kontakt med.

Jeg vil gjerne takke Elef Nesheim ved Norges Musikkhøgskole for veiledning i forbindelse med oppgaven, samt dominikanerpaterne i St. Dominikus kloster i Oslo, min tilkommende Christian Brødsjø, pastor Oddvar Moi, pater Sigurd Markussen og Harald Herresthal for deres ytterligere støtte og behjelpelighet.

Oslo, mai 2011

INNHold

Innledning	4
<u>KAPITTEL 1 – Den katolske kirkes læreembete</u>	7
1.1 Konsiler mellom 1500 og 2000	7
1.2 Offisielle dokumenter om kirkemusikk mellom 1500 og 1900	10
<u>KAPITTEL 2 – Den katolske kirkes messeliturgi</u>	26
2.1 Den katolske messeteologi	26
2.2 Den gamle messen	29
1) Lavmesse	30
2) Høymesse	32
2.3 Den nye messen	33
2.4 Liturgiske avvik	35
<u>KAPITTEL 3 - Den liturgiske musikken i messens rubrikker</u>	39
3.1 Messen av 1962 – rubrikker for høymessen	40
3.2 Messen av 1962 – musikk under lavmessen	46
3.3 Messen av 1970	48
<u>KAPITTEL 4 - Katolske salmebøker i Norge mellom 1843 og 2011</u>	52
4.1 <i>Katholsk Salmebog</i> , 1893	53
4.2 <i>Katolsk Salmebok for det Apostoliske Vikariat i Norge</i> , 1915	56
4.3 <i>Katolsk salmebok for det Apostoliske Vikariat i Norge</i> , 1922	58
4.4 <i>Cantemus Domino. Katolsk Salmebok</i> , 1934	58
4.5 <i>Cantemus Domino. Katolsk salmebok</i> , 1951	61
4.6 <i>Katolsk Salmebok</i> , Oslo 1964	65
4.7 <i>Lov Herren</i> , Trondheim 1974	67
4.8 <i>Lov Herren. Katolsk Salmebok</i> , Oslo 2000	75
4.9 <i>Jubilate</i> , Oslo 1993 – salmebok for ungdom	78
4.10 <i>Adoremus</i> , Oslo 2008 – salmebok for barn og ungdom	81
<u>KAPITTEL 5 – Vurdering av den liturgiske vokalmusikkens utvikling i Norge</u>	86
5.1 Historisk perspektiv på vokalmusikkens utvikling	86
5.2 Den liturgiske bevegelse og Det 2. Vatikankonsils reformer	93
Konklusjon	101
Litteraturoversikt	103
Vedlegg	107

INNLEDNING

Den liturgiske vokalmusikken i Den katolske kirke i Norge er et meget stort tema – både fordi det foreligger mye musikalsk materiale å ta hensyn til, og fordi det er snakk om en lokal utvikling i et verdensomspennende kirkesamfunn. Alt som skjer i en norsk menighet vil alltid på en eller annen måte være knyttet til verdenskirken, og må også sees i lys av dette. Det kan derfor virke som en umulig oppgave å gi en dekkende fremstilling av den liturgiske sang fra de siste 168 år i én masteroppgave.

Det er viktig å ha for øye de sentrale spørsmålene denne oppgaven skal forsøke å besvare. Hovedmålet er å redegjøre for den liturgiske sang i Den katolske kirke i Norge i et historisk perspektiv, og å vurdere denne utviklingen i lys av Kirkens retningslinjer for kirkemusikk og liturgiske regler. Utgangspunktet for denne problemstillingen er nok en erfaringsbasert forhåndsviten om at spesielt perioden rundt og etter Det annet Vatikankonsil (kirkemøtet i 1962-1965) har vært preget av et stort sjangerspråk og varierende kvalitet i den musikalske praksis rundt omkring i katolske menigheter i hele verden. Oppgaven søker i stor grad en forklaring på dette fenomenet. Et historisk tilbakeblikk er også det første skrittet mot et mer reflektert forhold til den liturgiske musikkens situasjon i dag, og hvordan samtidens kirkemusikere påvirker denne utviklingens retning med sine valg.

Man finner raskt ut at situasjonen er så sammensatt at flere aspekter må belyses – derfor innledes oppgaven med et kapittel om Kirkens administrasjon og organisering, og det forklares også hva slags betydning Vatikanets dokumenter har for resten av Kirken. Deretter presenteres det katolske synet på kirkemusikken og egenskaper den må ha for å kunne defineres som liturgisk egnet. Gjennomgangen av messens gang, liturgireformen og de liturgiske musikkregler i henholdsvis kapittel 2 og 3 viser en viktig sammenheng mellom endringene i liturgien og endringene i sangen. Dette blir også tatt opp i de to neste kapitlene: kapittel 4 er en gjennomgang av alle utgitte katolske salmebøker i Norge, og kapittel 5 trekker konklusjoner ut fra hele det empiriske materialet som har blitt presentert. I kapittel 4 har ungdomssalmebøkene blitt omtalt til slutt, som en egen kategori, fordi de skiller seg vesentlig fra de andre salmebøkene på en del områder.

Opgaven tar kun for seg den vokale musikken, siden sang regnes for å være det grunnleggende musikalske elementet i en katolsk liturgi. Instrumenter nevnes i den grad

det er snakk om akkompagnement av liturgisk sang og i den grad de har påvirket utviklingen av vokalmusikken.

Messen er den mest sentrale liturgien i Den katolske kirke, og er derfor det liturgiske referansepunktet i oppgaven.

Geografisk sett dekker avhandlingen hele landet, med alle menighetene – bare klostersonfunnene er utelatt. De er nevnt i den grad de har hatt betydning for menighetssangens historie, gjennom enkeltpersoner eller som fellesskap. Siden salmebøkene har blitt utgitt til bruk i alle de katolske menighetene i landet, kan man regne med at praksisen i de fleste av menighetene er dokumentert gjennom disse. Det er nettopp salmebøkene, de kirkelige dokumenter og St. Olav tidsskrift som er primærkildene i oppgaven.

Det brukes en del begreper som nok krever en ytterligere forklaring. Uttrykk som "Den hellige messe", "Kirken" med stor forbokstav, "Den Hellige Stol", "Det Allerhelligste Sakrament" og andre kan muligens bli oppfattet som overdrevent andektige av ikke-katolikker, og kanskje også av noen katolikker. Ikke desto mindre ville det føles unaturlig å diskutere et katolsk fenomen uten å bruke en terminologi som både er historisk korrekt og som også i dag er vanlig blant katolikker.

For å få en best mulig oversikt over Den katolske kirkes reetablering i Norge etter reformasjonen er det nødvendig å kjenne til Kirkens administrative struktur som gjelder når Kirken begynner sin virksomhet i et nytt land. Først grunnlegges det et *kirkedistrikt* eller *apostolisk prefektur*, med en alminnelig prest som overordnet. Så blir prefekturet oppgradert til et *vikariat* med en *biskop*, for så å bli et eller flere *bispedømmer* med et *erkebispesete*. I dag er Norge delt inn i ett bispedømme og to *prelaturer* (områder med noe lavere rang enn et bispedømme, som ikke har mange nok medlemmer til å være bispedømmer). Dette er viktig å ha i bakhodet når Kirkens offisielle navn endrer seg med de ulike salmebøkene gjennom tidene, slik kapittel 4 fremstiller det.

For å spare avhandlingen for altfor mye historisk bakgrunnsstoff om Den katolske kirkes reetablering i Norge, kan det være mest hensiktsmessig å si noen ord om dette her.

Mellom 1537 og 1814 var enhver offentlig katolsk religionsutøvelse forbudt i Norge, og i 1624 ble katolske prester forbudt å oppholde seg i Danmark-Norge. Katolsk sjelesorg og misjonsforsøk forekom imidlertid likevel i denne perioden; særlig fra dominikanerordenens side fikk de skandinaviske land oppmerksomhet på begynnelsen av 1600-tallet.¹ Utover dette overlevde katolske trosforestillinger og tradisjoner spesielt i avsidesliggende områder. Men mange av de katolske tradisjonene som overlevde var ikke

¹ Kjelstrup, K.: *Norvegia Catholica* (Det apostoliske vikariat, Oslo 1942), s. 15

konfesjonsbevisste, og i 1800 var den norske katolisismen slik den eksisterte før reformasjonen så godt som død.²

Først den 6. mars 1843 ble det tillatt ved kong Karl III Johan å opprette en katolsk menighet i Christiania (Oslo). De fleste katolikkenes i Norge på denne tiden var immigranter. Den fulle religionsfrihet for katolikkenes (dog med noen få begrensninger) kom først med *dissenterloven* av 16. juli 1845, som i §1 sikret alle dem "som bekjente seg til den kristelige religion uten å være medlemmer av statskirken, fri religionsøvelse innen lovs og ærbarhets grenser" og tillot dem å stifte menigheter med egne prester eller forstandere.

Ved århundreskiftet hadde Den katolske kirke etablert seg som institusjon i Norge. Det var 2000 registrerte katolikker i landet, men den norske katolisismen var fortsatt et randfenomen, og katolske institusjoner ble sett på som noe veldig utenlandsk. Mgr. dr. *Johannes Olav Baptista Fallize* fra Luxembourg ble utnevnt til Norges prefekt den 6. februar 1887 av Den Hellige Stol. Da Norge ble et *apostolisk vikariat* i 1892, ble Fallize Norges *første katolske biskop etter reformasjonen*.³ Han startet menighetsbladet *St. Olaf* allerede i 1889; bladet er en av de mest dekkende kildene for det katolske menighetsliv i Norge, og stavemåten (*St. Olaf* eller *St. Olav*) har endret seg med rettskrivningsreformene.⁴ I 1953 ble Oslos vikariat oppgradert til bispedømme. I dag består Den katolske kirke i Norge av Oslo katolske bispedømme og Trondheim og Tromsø katolske stift,⁵ som inkluderer 35 menigheter. Per mars 2011 var det registrert ca. 85.000 katolikker i hele Norge.⁶

En liten kirkehistorisk skisse som dette kan være relevant for å belyse forholdet mellom Den katolske og Den norske kirke bl.a. når det gjelder den gjensidige påvirkningen av de to salmetradisjonene, som vil bli tatt opp i oppgaven.

² Henriksen, Garstein, Eidsvig m.fl.: *Den Katolske Kirke i Norge*, s. 145

³ Op. cit. s. 242

⁴ Kjelstrup: *Norvegia Catholica*, s. 161

⁵ Oslo Katolske Bispedømme: *Katolsk almanakk 2011*, St. Olav Forlag, s. 51

⁶ Op. cit. s. 13-49

Kapittel 1 – Den katolske kirkes læreembete

1. Konsiler mellom 1500 og 2000

Den katolske kirkes struktur er hierarkisk, med paven som øverste leder og biskop. I Den katolske kirkes katekismekompendium fra 1992 leser vi:

”Paven, biskop av Roma og den hellige Peters etterfølger, er det varige og synlige opphav og grunnlag for Kirkens enhet. Han er Kristi stedfortreder, hode for bispekollegiet og den universelle Kirkens hyrde. På grunn av den guddommelige innsettelse har han den øverste, fulle, umiddelbare og universelle myndighet over hele Kirken.”⁷

Paven har ansvaret for en uforandret overlevering av de åpenbarte trossannheter og for disiplinen i Kirken. Sammen med bispekollegiet utgjør han det som kalles for det levende Magisterium, dvs. Kirkens læreembete. Magisteriet uttrykker seg både gjennom de *ekstraordinære*, dogmatiske dekreter fra paver og konsiler, og gjennom det *ordinære* og universelle Magisterium, som er biskopenes kollektive forkynnelse av samme trossannhet som er i overensstemmelse med Tradisjonen. Både Magisteriet og paven alene har myndighet til å erklære en lære om tro eller moral for ufeilbarlig. For at en lære om tro eller moral kan bli høytidelig definert som ufeilbarlig, må den være noe Kirken har forkynt og praktisert siden apostlenes tid. Slik er dette omtalt i katekismen:

”Ufeilbarlighet utøves når paven, i kraft av sin autoritet som Kirkens øverste hyrde, eller bispekollegiet i fellesskap med paven, særlig i et økumenisk konsil, forkynner en lære om tro og moral gjennom en definitiv erklæring. Læreembetet er også ufeilbarlig når paven og biskopene i sitt ordinære læreembete er enige om å fremlegge en lære som endelig. Slike læresetninger må hver og en av de troende slutte seg til med troens lydighet.”⁸

Den siste ex cathedra-uttalelsen fra Kirken kom under pave Pius XII, da han høytidelig erklærte dogmet om Marias opptagelse til himmelen i den apostoliske konstitusjon *Munificentissimus Deus* i 1950.

Magisteriet kan komme med mange typer uttalelser og dokumenter, og deres rang varierer deretter. Bare tre organer kan uttrykke en ufeilbarlig lære: paven, det ordinære Magisteriet (som er biskopene i kommunion med paven og Tradisjonen) og et konsil. Ikke

⁷ Den Katolske Kirkes Katekisme. Kompendium, St. Olav Forlag 2007, §881-882, 936-937.

⁸ Op. cit. §891

alle setninger som beskriver en doktrine i en pavelig uttalelse eller i en konsiltekst skal regnes som ufeilbarlige – bare de som direkte definerer læresetningen.

Av skriftlige kirkelige dokumenter har konsildokumenter den høyeste rangen. Det finnes andre typer kirkelige dokumenter paven kan gi ut, personlig eller gjennom kurien, som ikke inneholder ufeilbarlige læredefinisjoner, men som er autoritative. De faller alle under kategorien *pavelige dokumenter*. Generelt har de blitt kategorisert mer eller mindre ut fra deres litterære stil. Vi skiller mellom administrative (f.eks *motu proprio*, *adhortatio*, *bulle* og *dekret*) og doktrinale dokumenter (*encyklika* og *apostolisk brev*). I tillegg finnes det mindre høytidelige dokumenter, som forskjellige erklæringer og praktiske instruksjoner.

En *apostolisk konstitusjon* er den mest høytidelige form for et kirkelig lovgivende eller doktrinalt dokument og innebærer viktige endringer i Kirkens liv, f.eks reorganisering av den romerske kurie eller regler for pavevalg.

Encyklika er et pavelig skriv eller brev av universell karakter, som gjerne er pavens mening om en bestemt ideologi i samtiden, en kateketisk instruksjon eller en kommentar til et samfunnsetisk tema. Det er oftest adressert til biskoper og katolikker i hele verden og er det mest høytidelige uttrykk for pavens ordinære og universelle læreembete.

Et konsil kan være økumenisk (her i betydningen internasjonalt, universelt), nasjonalt, patriarkalt, provinsielt, lokalt eller blandet, avhengig av omstendighetene – hvem som deltar, hvilket kirkedistrikt det gjelder og hva som skal avgjøres. Catholic Encyclopedia gir denne definisjonen på et konsil:

"Councils are legally convened assemblies of ecclesiastical dignitaries and theological experts for the purpose of discussing and regulating matters of church doctrine and discipline.(...)Councils are, then, from their nature, a common effort of the Church, or part of the Church, for self-preservation and self-defence. They appear at her very origin, in the time of the Apostles at Jerusalem, and throughout her whole history whenever faith or morals or discipline are seriously threatened."⁹

Kirkens sentrale ledelse - paven og *den romerske kurie* - holder til i Vatikanet, og består av en stab på ca. 500 personer. Kurien består av fem ulike kategorier av administrasjoner eller enheter: Statssekretariatet, kongregasjonene, domstolene, de pavelige råd, samt den økonomiske forvaltning. Det finnes idag 9 kongregasjoner i kurien:

- 1) Kongregasjonen for Troslæren (*Congregatio pro Doctrina Fidei*)
- 2) Kongregasjonen for Østkirkene (*Congregatio pro Ecclesiis Orientalibus*)
- 3) Kongregasjonen for Gudstjenesten og Sakramentsordningen (*Congregatio de Cultu*

⁹ C. G. Herbermann, E. A. Pace m.fl.: The Catholic Encyclopedia, Robert Appleton Company 1908, bind IV, s. 423-424

Divino et Disciplina Sacramentorum)

- 4) Kongregasjonen for Helligkåringer (*Congregatio de Causis Sanctorum*)
- 5) Kongregasjonen for Biskoper (*Congregatio pro Episcopis*)
- 6) Kongregasjonen for Folkenes Evangelisering (*Congregatio pro Gentium Evangelizatione*), bedre kjent ved sitt tidligere navn: Kongregasjonen for Utbredelsen av Troen (*Sacra Congregatio de Propaganda Fide*)
- 7) Kongregasjonen for Kleresiet (*Congregatio pro Clericis*)
- 8) Kongregasjonen for Institutter for konsekret liv og Selskaper for apostolisk liv (*Congregatio pro Gentium Evangelizatione*)
- 9) Kongregasjonen for Katolsk utdannelse (*Congregatio de Institutione Catholica*).

Siden reformasjonen har det vært tre økumeniske konsiler i Kirken – kun under de to første ble det definert en ufeilbarlig lære:

1) Trient-konsilet (1545-1563)

Trient-konsilet varte i 18 år under fem forskjellige paver: Paul III, Julius III, Marcellus II, Paul IV og Pius IV. Det ble sammenkalt for å undersøke og avvise Luthers og de andre protestantiske reformatorenes lære. Det var det lengste av alle konsiler, med 25 sesjoner, og produserte flest dogmatiske og reformatoriske dekreter, som ble fundamentet for Den katolske kirkes tro og liv i århundrene fremover. Katekismen som ble gitt ut i forbindelse med dette konsilet har også vært en av de mest brukte og betydningsfulle. En revidert utgave av Missale Romanum (1570) og Breviarium Romanum (1568) ble også promulgert.¹⁰

2) 1. Vatikankonsil (1869-1870)

Konsilet ble sammenkalt av pave Pius IX som følge av rasjonalismen, materialismen og ateismen i sin samtid. På grunn av at Roma ble okkupert i 1870 ble ikke konsilet fullført, men de to dogmatiske konstitusjonene som ble skrevet der handlet om henholdsvis skapelse, åpenbaring, tro og fornuft og om pavens embete og ufeilbarlighet.

3) 2. Vatikankonsil (1962-1965)

Dette konsilet ble ikke sammenkalt på grunn av en konkret heresi, men tok for seg i stor grad Kirkens forhold til den moderne verden. Det tok for seg temaer som liturgisk fornyelse, de kristnes enhet, religionsfrihet og Guds åpenbaring.¹¹ En av de mest betydelige reformene gjaldt innføringen av folkespråk som alternativt liturgisk språk. Denne og flere liturgiske endringer førte til at en ny romersk messeritus ble innført i 1970.

¹⁰ C. G. Herbermann, E. A. Pace m.fl.: The Catholic Encyclopedia, Robert Appleton Company 1912, bind XV, s. 30-35

¹¹ Alfred Läpple: Kleine Kirchengeschichte, St. Wojciech forlag og trykkeri, Poznań 2007, s. 196-197

2. Offisielle dokumenter om kirkemusikk mellom 1500 og 1900

Den katolske kirke har uttalt seg om liturgisk musikk også før 1500-tallet – og uttalelsene handlet stort sett om det samme som de fra senere tid. Av historiske kilder fra før 1500-tallet kan nevnes St. Basilius¹² (329-379), St. Jeremia¹³ (340/2-420), St. Nicetius¹⁴ (død 563/6) og St. Thomas Aquinas på 1200-tallet¹⁵.

Trientkonsilet skilte mellom passende og upassende liturgisk musikk i 1562:

“They (the ordinaries of each diocese) shall also banish from churches all those kinds of music, in which, whether by the organ, or in the singing, there is mixed up any thing lascivious or impure; as also all secular actions; vain and therefore profane conversations, all walking about, noise, and clamor, that so the house of God may be seen to be, and may be called, truly a house of prayer.”¹⁶

Pave Benedikt XIV uttalte seg detaljert om liturgisk musikk i sin encyklika *Annus qui* (19. februar 1749), der han på ny fordømte bruken av verdslig underholdningsmusikk i liturgien:

“56. (...) each one can easily imagine what opinion pilgrims, from regions where musical instruments are not used, will have of us on coming to Our cities and hearing music common to theatres and other profane places (...) there is certainly no one who does not desire a certain difference between ecclesiastical chant and theatrical melodies, and who does not acknowledge that the use of theatrical and profane chant must not be tolerated in churches. (...) 70. We also said that all condemn theatrical chant in churches and want a distinction made between the sacred chant of the church and the profane chant of the theater. (...) 71. (...) The Fathers of the Council of Toledo, in 1566, after a long exposition of the qualities of the chant of the Church, conclude as follows: “It is absolutely necessary to avoid all that is theatrical in the music used for the chant of divine praises and everything that evokes profane themes of love or warrior feats dear to classic music. (...) 72. To conclude what We have to say on this argument, that is, on the abuse of theatrical compositions in churches (the abuse is evident and requires no words to demonstrate it), it suffices to mention that all the authors whom We have quotes above as being favorable to figurative chant and the use of musical instruments in churches, clearly say and testify that they have always meant and wished by their writings to exclude that chant and that music proper to platforms and to theaters, because they, like others, condemn and despise such chant and music. (...)”

¹² St. Basilius: *Exhortation to Youths as to How They Shall Best Profit from the Writings of Pagan Authors* VII

¹³ Sitert hos St. Thomas Aquinas: *Summa Theologica*, 2a-2ae, q. 91, art. 2.

¹⁴ Sitert hos pave Benedikt XIV: encyklikalt brev *Annus qui* (19. februar 1749)

¹⁵ St. Thomas Aquinas: *Summa Theologica*, 2a-2ae, q. 91, art. 2

¹⁶ Trientkonsilets 23. sesjon, dekret om ting som skal observeres og unngås under messefeiringen

Han fordømte også bruken av upassende instrumenter, og nevnte dem spesifikt, når han påla biskopene å fjerne dem fra liturgien:

”90. (...) you, Venerable Brethren, will see that, if in your churches musical instruments are introduced, you will not tolerate any instruments along with the organ, except the tuba, the large and small tetrachord, the flute, the lyres and the lute, provided these serve to strengthen and support the voices. You will instead exclude the tambourines, cors da classe, trumpets, flutes, harps, guitars and in general all instruments that give a theatrical swing to music.”

Den såkalte moderne liturgiske bevegelsen, som vi vil komme tilbake til senere, var bakgrunnen for pave St. Pius X sitt *motu proprio Inter Sollicitudines* i 1903, som etterpå ble etterfulgt av flere pavelige uttalelser om liturgi. Den liturgiske bevegelse kulminerte i Det annet Vatikankonsil, og særlig i konstitusjonen *Sacrosanctum Concilium* om gudstjenestens fornyelse (1963). Man bekreftet gyldigheten av de førkonsiliære liturgiske dokumentene her, i artikkel 112:

”Og det er sant at den religiøse sang lovprises såvel av den Hellige Skrift (fotnote 42: “Kfr. Ef. 5,19; Kol. 3,16.) som av kirkefedrene og de romerske biskoper. Disse siste har nå også, siden Pius X's tid, tydeligere forklart hva kirkemusikkens oppgave i gudstjenesten er.”

Nedenfor er de offisielle dokumentene som har blitt gitt ut siden 1900, som handler direkte om kirkemusikk eller involverer den på en annen måte – eller som bare nevner den. Vi går ikke inn på hvert av dem, da de alle representerer samme synspunkter på liturgisk musikk som det første og viktigste dokumentet fra 1903, som vi derimot vil analysere relativt grundig.

- 22. november 1903 – *Inter Sollicitudines (motu proprio)* – pave St. Pius X
- 20. desember 1928 – *Divini Cultus* (apostolisk konstitusjon) – pave Pius XI
- 30. november 1947 – *Mediator Dei* (encyklika) – pave Pius XII
- 25. desember 1955 – *Musicae Sacrae Disciplina* (encyklika) – pave Pius XII
- 3. september 1958 – Festen for St. Pius X – *De musica sacra et sacra liturgia* - Kongregasjonen for Gudstjenesten og Sakramentsordningen
- 4. desember 1963 – *Sacrosanctum Concilium* (konstitusjon om liturgien) – Det annet Vatikankonsil v/pave Johannes XXIII
- 25. januar 1964 – *Sacram Liturgiam* (motu proprio) – pave Paul VI (den eneste kommentaren om kirkemusikk her er pavens oppfordring om å opprette en kommisjon for kirkemusikk i alle bispedømmer)
- 26. september 1964 – *Inter oecumenici* (1. instruksjon til konsilets liturgikonstitusjon) – Kongregasjonen for Gudstjenesten og Sakramentsordningen

5. mars 1967 – *Musicam Sacram* (instruksjon om musikk) - Kongregasjonen for Gudstjenesten og Sakramentsordningen
 4 mai 1967 – *Tres abhinc annos* (2. instruksjon til konsilets liturgikonstitusjon) - Kongregasjonen for Gudstjenesten og Sakramentsordningen
 26. mars 1970 – *Missale Romanum, Generell innledning til det romerske missalet* – pave Paul VI (den fjerde utgaven, 27. mars 1975)
 5. september 1970 – *Liturgicae instaurationes* (3. instruksjon til konsilets liturgikonstitusjon) – Kongregasjonen for De Hellige Riter

1) Pave St. Pius X: *Inter sollicitudines* (motu proprio fra 1903)

Dette dokumentet er spesielt viktig, ikke bare fordi det ble promulgert av en helgenpave (helligkåret i 1954), men fordi det ble promulgert som en lov i Kirken,¹⁷ og fordi prinsippene herfra har blitt bekreftet gjentatte ganger av Kirken siden den tid. Når de neste pavene kommenterte liturgisk musikk, refererte de alltid til *Inter Sollicitudines*.

Dokumentets innhold er organisert i disse underkapitlene:

- 1) Almindelige grundsætninger
- 2) Kirkemusikens arter
- 3) Den liturgiske tekst
- 4) De kirkelige kompositioners ydre form
- 5) Sangerne
- 6) Orgel og instrumenter
- 7) Den liturgiske musiks omfang
- 8) Hovedsagelige midler
- 9) Slutning

I innledningen til motu propriet klager St. Pius X over misbrukene som fant sted på den tiden:

“Til hyrdeembedets forpligtelser, ikke alene denne høieste lærestols, som vi, endskjønt uværdige, ifølge Forsynets uransagelige raadslutning indehar, men ogsaa hver enkelt kirkes hører uden tvil især den at *vedligeholde og fremme gudshusets værdighed*, i hvilket religionens ophøiede hemmeligheder feires, og i hvilket det kristelige folk samles til modtagelse af naadens sakramenter, til bivaanelse af altrets hellige offer, til tilbedelse af det allerhelligste sakrament og til fælles bønner ved de offentlige og høitidelige liturgiske handlinger.

Intet tør derfor ske i templet, som kan forstyrre eller ogsaa kun formindske de troendes fromhed og andagt, intet, der kan byde en fornuftig grund til fortræd eller forargelse, fremforalt intet, der der direkte kan krænke de hl. handlingers værdighed og hellighed, og hvad der er bønnens hus og den guddommelige majestæt værdigt. Vi vil ikke i det enkelte

¹⁷ "Og derfor offentliggjør Vi af egen drift og med sikkert kjendskab denne Vor instruktion, med hensyn til hvilken, da den er, for saa at sige, kirkemusikens *codex juridicus*, Vi ifølge Vor apostoliske autoritetsfuldkommenhed kræver, at den skal have lovs kraft, idet Vi anbefaler til alle ved denne Vor anvisning den mest samvittighedsfulde iagttagelse." (Fra introduksjonen til *Inter Sollicitudines* – den norske oversettelsen av dokumentet ble trykket i St. Olaf i 1904.)

berøre de *misbrug*, som i denne henseende kan indtræde. Vor opmærksomhed henvender sig i dag paa en misbrug, som hører til de mest almindelige, til dem, der er mest vanskelige at utrydde, en misbrug, som man undertiden ogsaa maa beklage der, hvor andre ting er høist rosværdige paa grund af templets skjønhed og herlighed, ceremoniernes glans og omhyggelige orden, presteskabets talrigheid og de forrettende presters fromhed.

Dette er misbrugen angaaende sangen og kirkemusiken.

Og i sandhed, hvad enten det er ifølge denne kunsts i seg selv vekslende og foranderlige natur, eller ved de paa hinanden følgende smagens og og vanernes forandringer, eller ved den profane og teatraliske kunsts skjæbningsvangre indflydelse paa den kirkelige musik, eller ved det velbehag, musikken umiddelbart fremkalder, og som ikke let forbliver inden sine rette grænser, eller det endelig er ifølge de mange fordomme, som med lethed danner sig om denne gjenstand og sætter sig fast med en uforklarlig seighed, – der eksisterer her en stedsevarende tilbøielighed til at vige fra de rette regler, hvilke blev fastslaaede i den hensigt, for hvilken kunsten blev tilladt ved gudstjenesten, og som er klart nok udtrykt i de kirkelige *canones*, i de almindelige og provinsialkonciliernes forordninger, i de romerske kongregationers gjentagne forskrifter og i pavernes, Vore forgjængeres, anordninger. (...)

Vi anser det for Vor første pligt straks, uden at spille tid, at opløfte Vor røst for at forkaste og fordømme alt det, som maa ansees for afvigende fra den rette anviste regel i de gudstjenstlige handlinger og i de kirkelige embeder. Det er i sandhed Vort inderlige ønske, at at den sande, kristelige aand paa alle maader maa opblomstre og bevares hos de troende; derfor er det nødvendigt fremforalt at have omsorg for templets hellighed og og værdighed, i hvilket de troende forsamles netop for at øse denne aand af dens første og uundværlige kilde, den virksomme deltagelse i de saa hellige hemmeligheder og i kirkens offentlige og høitidelige bønner.

Og det er forgjæves at haabe, at himlens fulde velsignelse i denne hensigt vil stige ned over os, dersom vor ærefrygt for den Allerhøieste, i stedet for at stige op som ”en liflig duft” (Efes. 5, 2), tvertimod lægger svøben i Herrens haand, med hvilken vor guddommelige forløser forud jagede tempelskjenderne ud af templet.” (...)

Deretter la St. Pius X grunnlaget for den liturgiske musikkens prinsipper:

“1. Kirkemusiken, som fuldstændiggjørende del af den høitidelige liturgi, virker med til det almindelige øiemed, som er Guds ære og de troendes helliggjørelse og opbyggelse. Den har tillige del i ophøielsen af de kirkelige ceremoniers værdighed og glans, og ligesom det er dens hovedopgave med passende melodier at iklæde den liturgiske tekst, der bliver de troendes forstaaelse forelagt, saaledes er det dens særegne opgave at give denne tekst en høiere virkning, for at de troende ved dette middel lettere kan blive tilskyndede og forberedte til andagt og for at optage i sig de naadefrugter, som er særegne for disse høihellige hemmeligheder.

2. Som følge deraf maa kirkemusiken i høieste grad besidde de egenskaber, som er eiendommelige for liturgien, isærdeleshed *formens hellighed og godhed*, hvorefter naturlig udspringer dens anden karakter, d. e. *almindeligheden*. Den skal være *hellig* og derfor udelukke al verdslighed, og det ikke alene i sig selv, men ogsaa med hensyn til den maade, paa hvilken den bliver foredraget af musikerne.

Den skal være *sand kunst*, fordi det ellers er umuligt, at den udøver sin virkning paa den hørendes sjæl, som kirken har til hensigt at opnaa, idet den optager tonernes kunst i liturgien.

Men den maa samtidig være *almindelig* i følgende forstand: endskjønt det bliver tilstedet hver nation i de kirkelige kompositioner benyttelsen af hine særskilte former, som, for saa at sige, danner specialkarakteren af dens egen musik, maa dette dog ske paa en saadan

maade, at kirkemusikens almindelige karakter bliver sikret, for at ingen af en anden nation skal faa et daarligt indtryk ved at høre den.”

Som vi ser, var pave Pius X åpen for også å inkludere i liturgien musikalske tradisjoner fra ulike etniske grupper, og klargjorde at disse tradisjonene måtte være universelle for å kunne virke “gode” for mennesker fra alle nasjoner.

Selv om den gregorianske sang regnes for å være den sjangeren som inkluderer alle disse egenskapene på en mest vellykket måte, er også polyfon kormusikk, som melodisk sett er beslektet med gregoriansk sang, blant de musikkssjangre som egner seg liturgisk:

“3. Disse egenskaber møter vi i høieste grad ved den *gregorianske sang*, som ifølge deraf er *den romerske kirkes egentlige sang*, den *eneste sang*, som den har arvet efter sine forfædre og gjennom aarhundreder omhyggelig vogtet i sine liturgiske *codices* – bøger –, hvilken den som sin eiendom direkte tilbyder de troende, som den i enkelte dele af liturgien udelukkende foreskriver, og som de nyeste granskninger paa en saa heldig maade har gjenoprettet i dens fuldstændighed og renhed.”

Han erklærer at all sakral musikk må måles etter standarden som gregoriansk sang setter; en musikkform kan være passende for bruk i kirken i den grad den ligner på gregoriansk sang:

“Af disse grunde blev den gregorianske sang altid betragtet som det høieste forbillede paa kirkemusik, saaat man med fuld ret kan opstille følgende almindelige lov: En kirkekomposition er desmere hellig og liturgisk, jo mere den med hensyn til stil, inspiration og smag nærmer sig den gregorianske melodi; og den er desmindre templet værdig, jo mere den afviger fra dette høieste forbillede.

Den gamle traditionelle gregorianske sang maa derfor paa bred basis gjenoprettes i gudstjenestens handlinger, idet man maa holde fast ved, at en kirkelig handling intet taber derved, at den ledsages af ingen anden musik end denne.

I særdeleshed bør man bestræbe sig for at gjenindføre den gregorianske sang hos folketsaat de troende paany kan tage en virksommere del i gudstjenesten, saaledes som dette tidligere var tilfældet.

4. De før nævnte egenskaber besidder ogsaa i høi grad den klassiske flerstemmige sang, især af den romerske skole, der opnaaede sin høieste blomstringstid i det 16de aarhundrede under Perluigi af Palestrina og derefter vedblev ogsaa siden at frembringe kompositioner af udmerket liturgisk og musikalsk godhed.

Den klassiske flerstemmige sang nærmer sig meget godt det høieste forbillede paa kirkemusik, den gregorianske sang, og derfor fortjente den samtidig med denne at blive tilstedet ved kirkens høitideligste funktioner, saasom ved funktionerne i de pavelige kapeller. Ogsaa den maa gjenoprettes paa bred basis i de kirkelige funktioner, i særdeleshed i de mest fremragende basilikaer, i katedralkirkerne, i seminarierne og de andre kirkelige instituter, hvor de fornødne midler i regelen ikke mangler.”

Pius X sier også at det finnes musikkssjangre og instrumenter som i seg selv er upassende

for liturgisk bruk:

“5. Kirken har til alle tider anerkjendt og fremmet fremskridtet og kunsterne, idet den ved gudstjeneste tillod alt det, som geniet i aarhundredernes løb opfandt af godt og skjønt ved dog altid at sikre de liturgiske love. Som følge deraf er ogsaa den moderne musik tilladt i kirkerne, idet ogsaa den frembød kompositioner af en skjønhed, et alvor og værdighed, saa de paa ingen maade er de liturgiske funktioner uværdige.

Ikke desto mindre maa man, fordi den moderne musik fornemlig er fremgaaet af den profane, med desto større forsigtighed passe paa, at de kompositioner i den moderne stil, som man tillader i kirkerne, intet profant indeholder og ikke minder om de paa teatrene opførte motiver og heller ikke har den ydre form fælles med de profane stykker.

6. Blandt de forskjellige arter af den moderne musik gives der en, som synes der mindst skikket til at ledsage de hellige handlinger, og det er den teatraliske stil, en art, der i forrige aarhundrede var vidt udbredt, især i Italien. Den staar ifølge sin natur i største modsætning til den gregorianske sang og til den klassiske flerstemmige musik og derved til den vigtigste lov for al god kirkemusik. Desuden tilfredsstiller den indre opbygning, rytmen og den saakaldte konventionalisme af en saadan stil kun meget daarlig den sande liturgiske musiks krav.”

(...)

19. Forbudt i kirkerne er brugen af pianoforte som ogsaa de larmende eller letfærdige instrumenter saasom trommer, pauker, bækkener, klokkespill og desl.

20. Strengt forbudt er det af saakaldte musikkorps at spille i kirkerne; kun ved særskilte anledninger med ordinariens tilladelse kan et fornuftigt og til rummet passende indskrænket udvalg af blæsinstrumenter tillades, under den forudsætning, at den udførte komposition og akkompagnementet er i alvorlig stil, passende og lig den for orglet.”

Musikken kan aldri ta fokuset fra liturgien:

“23. I almindelighed bør man undgaa som en særdeles stor misbrug endog skinnet af, at liturgien ved de kirkelige handlinger indtager den anden plads og bliver ligesom kun musikens tjener, medens dog musiken simpelthen skal være en del af liturgien og dennes ydmyge tjenerinde.”

2) **Pave Pius XI: *Divini Cultus* (apostolisk konstitusjon fra 1928)**

Pave Pius X sitt motu proprio av 1903 ble etterfulgt av den apostoliske konstitusjon om liturgisk tilbedelse, *Divini Cultus* av pave Pius XI i 1928. Den Hellige Far nevner kirkemusikkens tema når han kritiserer at mange i Kirken ikke følger direktivene fra *Inter Sollicitudines*, og gjentar at visse musikalske former ikke er passende for liturgien:

“It is, however, to be deplored that these most wise laws in some places have not been fully observed, and therefore their intended results not obtained. We know that some have declared these laws, though so solemnly promulgated, were not binding upon their obedience. Others obeyed them at first, but have since come gradually to give countenance to a type of music which should be altogether banned from our churches. In some cases, especially when the memory of some famous musician was being celebrated, the opportunity has been taken of performing in church certain works which, however

excellent, should never have been performed there, since they were entirely out of keeping with the sacredness of the place and of the liturgy.”

Bruken av verdslige musikkstiler kritiseres på ny her:

“(…)We cannot but lament the fact that, as in the case of certain types of music which the Church has rightly forbidden in the past, so now attempts are being made to introduce a profane spirit into the Church by modern forms of music; which forms, if they begin to enter in, the Church would likewise be bound to condemn. Let our churches resound with organ-music that gives expression to the majesty of the edifice and breathes the sacredness of the religious rites; in this way will the art both of those who build the organs and of those who play them flourish afresh and render effective service to the sacred liturgy.”

Det bekreftes at den gregorianske sang har førsteprioritet i liturgien, samt at andre aksepterte musikkformer må ha fellestrekk med den gregorianske sang:

“In this connection it should be observed that, according to the ancient discipline of the Church and the constitutions of chapters still in force, all those at least who are bound to office in choir, are obliged to be familiar with Gregorian Chant. And the Gregorian Chant which is to be used in every church of whatever order, is the text which, revised according to the ancient manuscripts, has been authentically published by the Church from the Vatican Press.”

(…)

In order that the faithful may more actively participate in divine worship, let them be made once more to sing the Gregorian Chant, so far as it belongs to them to take part in it.”

3) Pave Pius XII: *Musicae Sacrae Disciplina* (encyklika fra 1955)

Dette er det lengste pavebrevet om sakral musikk. Det refererer også til *Inter Sollicitudines* av pave Pius X, og fastholder prinsippene derfra. Det gjentar også Kirkens forbud mot verdslige musikkstiler i liturgien:

“41. First of all the chants and sacred music which are immediately joined with the Church's liturgical worship should be conducive to the lofty end for which they are intended. This music -- as our predecessor Pius X has already wisely warned us - "must possess proper liturgical qualities, primarily holiness and goodness of form; from which its other note, universality, is derived." (Acta Pii X, loc. cit., 78)

42. It must be holy. It must not allow within itself anything that savors of the profane nor allow any such thing to slip into the melodies in which it is expressed. The Gregorian chant which has been used in the Church over the course of so many centuries, and which may be called, as it were, its patrimony, is gloriously outstanding for this holiness.”

Paven gjør det klart at selv om Kirken ikke setter noen “tekniske regler” eller “estetiske

lover”, må den liturgiske musikken følge visse “lover” som gjelder all religiøs kunst:

“21. Certainly no one will be astonished that the Church is so vigilant and careful about sacred music. It is not a case of drawing up laws of aesthetics or technical rules that apply to the subject of music. It is the intention of the Church, however, to protect sacred music against anything that might lessen its dignity, since it is called upon to take part in something as important as divine worship.

22. On this score sacred music obeys laws and rules which are no different from those prescribed for all religious art and, indeed, for art in general. Now we are aware of the fact that during recent years some artists, gravely offending against Christian piety, have dared to bring into churches works devoid of any religious inspiration and completely at variance with the right rules of art. They try to justify this deplorable conduct by plausible-looking arguments which they claim are based on the nature and character of art itself. They go on to say that artistic inspiration is free and that it is wrong to impose upon it laws and standards extraneous to art, whether they are religious or moral, since such rules seriously hurt the dignity of art and place bonds and shackles on the activity of an inspired artist.”

Pave Pius XII sier også at liturgisk musikk må ha “verdighet”, siden messen er en deltagelse i Jesu Kristi offer:

“34. It is easy to infer from what has just been said that the dignity and force of sacred music are greater the closer sacred music itself approaches to the supreme act of Christian worship, the Eucharistic sacrifice of the altar. There can be nothing more exalted or sublime than its function of accompanying with beautiful sound the voice of the priest offering up the Divine Victim, answering him joyfully with the people who are present and enhancing the whole liturgical ceremony with its noble art.”

Pave Pius XII tillot bruken av tradisjonelle hymner på nasjonalspråket i liturgien, men kun hvis denne skikken var umulig å fjerne i noen bispedømmer:

“47. Where, according to old or immemorial custom, some popular hymns are sung in the language of the people after the sacred words of the liturgy have been sung in Latin during the solemn Eucharistic sacrifice, local Ordinaries can allow this to be done “if, in the light of the circumstances of the locality and the people, they believe that (custom) cannot prudently be removed.” (Footnote 21: “Code of Canon Law, Can. 5.”) The law by which it is forbidden to sing the liturgical words themselves in the language of the people remains in force, according to what has been said.”

4) Kongregasjonen for Gudstjenesten og Sakramentsordningen: *De Musica Sacra* (instruksjon fra 1958)

Kongregasjonen for De Hellige Riter (idag delt inn i Kongregasjonen for Helligkåringer og Kongregasjonen for Gudstjenesten og Sakramentsordningen) ga ut et dokument for implementeringen av *Musicae Sacrae* i 1958, kalt for *De Musica sacra*, som klargjorde at tradisjonelle hymner på folkespråket bare kunne brukes i isolerte deler av liturgien, og at de

ikke kunne erstatte liturgiens fastsatte tekster. Slik blir sakral musikk klassifisert her:

"4. 'Sacred music' includes the following: a) Gregorian chant; b) sacred polyphony; c) modern sacred music; d) sacred organ music; e) hymns; and f) religious music.

5. Gregorian chant, which is used in liturgical ceremonies, is the sacred music proper to the Roman Church; it is to be found in the liturgical books approved by the Holy See. This music has been reverently, and faithfully fostered, and developed from most ancient, and venerable traditions; and even in recent times new chants have been composed in the style of this tradition. This style of music has no need of organ or other instrumental accompaniment.

6. Sacred polyphony is measured music which arose from the tradition of Gregorian chant. It is choral music written in many voice-parts, and sung without instrumental accompaniment. It began to flourish in the Latin Church in the Middle Ages, and reached its height in the art of Giovanni Pierluigi Palestrina (1524-1594) in the latter half of the sixteenth century; distinguished musicians of our time still cultivate this art.

7. Modern sacred music is likewise sung in many voice-parts, but at times with instrumental accompaniment. Its composition is of more recent date, and in a more advanced style, developed from the previous centuries. When this music is composed specifically for liturgical use it must be animated by a spirit of devotion, and piety; only on this condition can it be admitted as suitable accompaniment for these services.

8. Sacred music for organ is music composed for the organ alone. Ever since the pipe organ came into use this music has been widely cultivated by famous masters of the art. If such music complies with the laws for sacred music, it is an important contribution to the beauty of the sacred liturgy.

9. Hymns are songs which spontaneously arise from the religious impulses with which mankind has been endowed by its Creator. Thus they are universally sung among all peoples. This music had a fine effect on the lives of the faithful, imbuing both their private, and social lives with a true Christian spirit (cf. Eph 5:18-20; Col 3:16). It was encouraged from the earliest times, and in our day it is still to be recommended for fostering the piety of the faithful, and enhancing their private devotions. Even such music can, at times, be admitted to liturgical ceremonies (*Musicæ sacræ disciplina*, Dec. 25, 1955; AAS 48 [1956] 13-14).

10. Religious music is any music which, either by the intention of the composer or by the subject or purpose of the composition, serves to arouse devotion, and religious sentiments. Such music 'is an effective aid to religion' (*Musicæ sacræ disciplina*, idem.). But since it was not intended for divine worship, and was composed in a free style, it is not to be used during liturgical ceremonies."

Dette blir gjentatt i paragraf 20:

"Religious music then absolutely must not be admitted into any liturgical function. (...)"

De Musica Sacra ser på "religiøs musikk" som en form for underholdning, selv om den erkjenner at denne typen musikk kan være gunstig for katolikker utenom liturgien:

"55. The proper places for religious music compositions are in concert halls, or in the assemblies of congress, but not in churches intended for the worship of God."

De Musica sacra diskuterte også bruken av forskjellige instrumenter:

"60. The following principles about the use of musical instruments in the sacred liturgy are recalled:

a) In view of the nature of the sacred liturgy, its holiness and its dignity, the use of any kind of musical instrument should in itself be perfect. It would therefore be better to entirely omit the playing of instruments (whether the organ alone or other instruments) than to permit it to be done indecorously. (...)

b) It is also necessary to know the difference between sacred and profane music, it is to be noted as well, that there are musical instruments which by origin and nature – such as the classic organ – are directly fitted for sacred music: or others, as certain string and bow instruments, which are more easily adapted to liturgical use; while others, instead, judged by common opinion so proper to profane music that they are entirely unfit for sacred use. (...)

68. Other instruments besides the organ, especially the smaller bowed instruments, may be used during the liturgical functions. (...) However, the following rules derived from the principles stated above (no.60) are to be strictly observed:

a) the instruments are truly suitable for sacred use;

b) they are to be played with such seriousness, and religious devotion that every suggestion of raucous secular music is avoided, and the devotion of the faithful is fostered;

c) the director, organist, and other instrumentalists should be well trained in instrumental techniques, and the laws of sacred music.

(...)

70. Those musical instruments which by judgment and usage are used only for profane music must be absolutely prohibited in liturgical functions and pious exercises.

71. The use of "automatic" instruments and machines such as the automatic organ, the radio, phonograph, dictaphone, or tape recorder and other similar devices, are absolutely forbidden in liturgical functions or pious exercises, whether put to use inside or outside the church, or used only to transmit sacred discourses or music, or used to support or help the singing of the choir or faithful. (...)

5) Det 2. Vatikankonsil: *Sacrosanctum Concilium* (SC) (konsilets liturgikonstitusjon fra 1963)

Konstitusjonen om den hellige liturgi, *Sacrosanctum Concilium*, bekrefter de tidligere pavelige uttalelsene om sakral musikk:

"112. Den universelle Kirkes musikalske tradisjon har skapt en uvurderlig skatt. Når ingen annen kunstnerisk uttrykksform har frembragt noe som kan sidestilles med den, skyldes dette først og fremst at kirkesangen, som jo er knyttet til ordene, utgjør en nødvendig eller integrerende del av den høytidelige liturgi.

Og det er sant at den religiøse sang lovprises såvel av den Hellige Skrift som av kirkefedrene og de romerske biskoper. Disse siste har nå også, siden Pius X's tid, tydeligere forklart hva kirkemusikkens oppgave i gudstjenesten er.

(...)

114. Kirkemusikkens skatt må omhyggelig bevares og dyrkes. Arbeidet med kirkekorene må konstant fremmes, spesielt ved domkirkene. Biskopene og de andre sjelesørgere skal

med iver se til at hele menigheten under alle sungne gudstjenester tar den aktive del i sangen som tilkommer den, i samsvar med art. 28 og 30.”

Sacrosanctum Concilium spesifiserer videre hva slags musikk som er passende til de liturgiske riter, og gjentar i hovedsak det samme som ble sagt om dette av pave Pius X:

“116. Kirken anerkjenner den gregorianske sang som den romerske liturgis egen: Den skal derfor normalt ha førsteplassen i de liturgiske handlinger. Andre former for kirkemusikk, spesielt den polyfone, skal på ingen måte utelukkes fra gudstjenesten, når de bare svarer til den liturgiske handlings ånd, i samsvar med art. 30.”

Spesielt adjektivet “høytidelig” brukes for å beskrive liturgien som musikken skal tilpasse seg:

“112. (...) den (kirkemusikken) utgjør en nødvendig eller integrerende del av den **høytidelige**¹⁸ liturgi. (...) Det vil si at kirkemusikken blir desto helligere, jo nærmere den er knyttet til den liturgiske handling, ved å gi bønnen et skjønnere uttrykk, ved å fremme enstemmigheten, eller ved å understreke **høytiden** ved de hellige handlinger. (...) 113. Den liturgiske handling gir seg et verdig uttrykk, når gudstjenesten feires **høytidelig** med sang, altertjenere er til stede og folket deltar aktivt.”

Sacrosanctum Concilium uttalte seg også om passende instrumenter til bruk i liturgien:

“120. (...) Også andre instrumenter (andre enn pipeorgel) kan gis innpass i kultusen, i den grad de er eller kan gjøres egnet til denne hellige bruk, harmoniserer med kirkehusets verdighet, og tjener til de troendes rette oppbyggelse. (...)”

6) Kongregasjonen for Gudstjenesten og Sakramentsordningen: *Inter oecumenici* (1. instruksjon til konsilets liturgikonstitusjon, 1964)

Denne instruksjonen ble utarbeidet av rådet *Consilium*, som ble opprettet av pave Paul VI for å instruere verdens biskoper i den praktiske iverksettelsen av reformene fra Det annet Vatikankonsil. Dokumentet tar for seg messeliturgien og opplyser om endringer i rubrikkene, og faller ikke i samme kategori som de andre dokumentene vi har sett på, som heller omtaler kirkemusikkens idealer. Anvisningene i dette skrevet gjelder alle som på noen måte er involverte i liturgien – og vi kan lese om nye regler for hva som kan synges når av presten, koret og menigheten. Disse nye reglene trådte i kraft den 7. mars 1965 og gjaldt for Missale Romanum av 1962, selv om man ofte bruker begrepet “1965-missalet” eller “overgangsmessen” om endringene som kom dette året, i og med at de var ganske

¹⁸ Uthevingene er lagt til.

omfattende og trådte i kraft før det nye Missale Romanum kom i 1970.

En lignende instruksjon kom i 1967, og innebar ytterligere endringer i rubrikkene – bl.a. at messens *canon* også kunne resiteres på folkespråket av presten.

I begge disse instruksjonene understrekes det at endringene har som mål å etterkomme konsilets ønske om de troendes økte aktive deltagelse i messens liturgi.

7) Kongregasjonen for Gudstjenesten og Sakramentsordningen: *Musicam Sacram*.

Instruction on music in the liturgy (instruksjon fra 1967)

Etter 2. Vatikankonsil og konstitusjonen *Sacrosanctum Concilium* ga Kongregasjonen for De Hellige Riter ut dokumentet *Musicam Sacram* for implementeringen av konsildokumentet, akkurat slik den hadde gjort i forbindelse med Pius XIIIs encyklika *Musicae Sacrae* med *De Musica Sacra*. *Musicam Sacram* bekrefter på ny de grunnleggende prinsippene for liturgisk musikk som hadde blitt stadfestet av pavene Pius X, Pius XI, Pius XII og 2. Vatikankonsil, samt klassifiseringen av sakral musikk som hadde blitt gjort av den samme Kongregasjonen i dokumentet *De Musica Sacra* i 1958, der man skilte mellom liturgisk og ikke-liturgisk "populærmusikk". *Musicam Sacram* refererer også til Pius X sitt brev i begynnelsen av dokumentet, i likhet med konsilets konstitusjon:

"4. (...) (a) By sacred music is understood that which, being created for the celebration of divine worship, is endowed with a certain holy sincerity of form. (Footnote 2: "Cf. St. Pius X, Motu Proprio, 'Inter Sollicitudines,' n. 2").

Videre refererer man til de samme kategoriene i sakral musikk som Kongregasjonen ga i *De Musica Sacra* i 1958:

"4. (b) The following come under the title of *sacred music* here: Gregorian chant, sacred polyphony in its various forms both ancient and modern, sacred music for the organ and other approved instruments, and sacred popular music, be it liturgical or simply religious. (Footnote 3: "Cf. Instruction of the S.C.R., 3 September 1958, n. 4.")

De grunnleggende typer musikk som tillates i liturgien var altså de samme her som var tillatt i 1958 og før det. Angående instrumenter gjorde *Musicam Sacram* det klart at "verdslige" musikkinstrumenter var forbudt i liturgien:

"63. In permitting and using musical instruments, the culture and traditions of individual peoples must be taken into account. However, those instruments which are, by common opinion and use, suitable for secular music only, are to be altogether prohibited from every liturgical celebration and from popular devotions. (Footnote 44: "Cf. Instruction of

the S.C.R., 3 September 1958, n.70.)”

Pave Paul VI refererte til *Musicam Sacram* i sine offentlige uttalelser så sent som i 1977¹⁹, og indikerte at dette dokumentet ikke bare gjaldt messen slik den var før endringene i 1970 og 1975, men at bestemmelsene også gjaldt for liturgien etter 1970.

9) Kongregasjonen for Gudstjenesten og Sakramentsordningen: *Liturgicae instaurationes* (3. instruksjon til konsilets liturgikonstitusjon, 1970)

Den tredje instruksjonen til konsilets liturgidokument gir også praktiske retningslinjer til prester og lekfolk i liturgien, i tillegg til at det nevnes visse misbruk som har forekommet siden forrige instruksjon og som ønskes avskaffet. Kirkemusikken har noe større plass her enn i de to forrige skrivene, og man bekrefter på nytt det som allerede har blitt uttrykt om emnet av tidligere paver (fotnotene i originalen refererer til de tidligere dokumenter):

”3. (...) b. Sources for the entrance and communion antiphons are: the *Graduale romanum*, The Simple Gradual, the Roman Missal, and the compilations approved by the conferences of bishops. In choosing chants for Mass, the conferences should take into account not only suitability to the times and differing circumstances of the liturgical services, but also the needs of the faithful using them.

c. Congregational singing is to be fostered by every means possible, even by use of new types of music suited to the culture of the people and to the contemporary spirit. The conferences of bishops should authorize a list of songs that are to be used in Masses with special groups, for example, with youth or children, and that in text, melody, rhythm, and instrumentation are suited to the dignity and holiness of the place and of divine worship.

The Church does not bar any style of sacred music from the liturgy. Still, not every style or the sound of every song or instrument deserves equal status as an aid to prayer and an expression of the mystery of Christ. All musical elements have as their one purpose the celebration of divine worship. They must, then, possess sacredness and soundness of form, fit in with the spirit of the liturgical service and the nature of its particular parts; they must not be a hindrance to an intense participation of the assembly but must direct the mind's attention and the heart's sentiments toward the rites.”

8) Uttalelser fra pave Paul VI og andre autoriteter

I årene som fulgte etter 2. Vatikankonsil uttalte pave Paul VI seg mange ganger om liturgisk musikk, i likhet med andre kirkelige autoriteter. I disse uttalelsene fastholdte han

¹⁹ Pave Paul VI: Tale under den 10. internasjonale kirkekorkongressen, *Notitiae* 6 (1970) s. 309-310. *Notitiae*, med undertittelen *Commentarii*, er det offisielle månedlige tidsskriftet til Kongregasjonen for Gudstjenesten og Sakramentsordningen. Det gir ut alle Vatikanets offisielle uttalelser og dokumenter om liturgi.

Pave Paul VI: Homili til medlemmene av Associazione Italiana di Santa Cecilia, *Notitiae* 13 (1977), s. 475.

Kirkens tradisjonelle lære om liturgisk musikk, mens verdslige former for musikk i liturgien ble avvist.

Pave Paul VI: Talen til Associazione Italiana di Santa Cecilia (1977)

I sin tale til deltagerne på hovedmøtet for Associazione Italiana di Santa Cecilia i Italia snakket pave Paul VI om sakral musikk som liturgiens tjenerinne, og kritiserte bruken av upassende musikkformer i liturgien og mangelen på tradisjonell musikk:

"Yet this reform is not without obstacles that also involve sacred music and song. Moreover, there is a failure at times to hold in due honor the priceless musical heritage; the new styles of music are not always in keeping with the Church's magnificent and revered tradition, which is so sound even at the level of culture. On the one hand, musical compositions are offered that, although simple and easy to perform, are either uninspired or lacking in any nobility. On the other hand, musical experiments are going on here and there that are completely unauthorized and outlandish and that must cause anyone to be puzzled and suspicious."

Den Hellige Far minnet videre om klassifiseringen av sakral musikk fra *De Musica Sacra* i 1958 og *Musicam Sacram* i 1967:

"(...) you must above all not lose sight of the function of sacred music and liturgical singing. The alternative is the futility of every attempt at reform and the impossibility of correct and appropriate use of the different structural resources for this noble and sacred endeavor. These resources are, as you well know, Gregorian chant, sacred polyphony, and modern music; the organ and other instruments; the Latin and vernacular texts, the ministers, choir, and congregation; official liturgical song and the religious music of the people." (Footnote: se SC kap. 6 og instruksjonen *Musicam Sacram*).

Han nevnte egenskapene som musikk som ble brukt til gudstjeneste måtte inneholde:

"Music and song are servants of worship and are its subordinates. Accordingly they must always possess the qualities befitting their place: grandeur yet simplicity; solemnity and majesty; the least possible unworthiness of the absolute transcendence of God, to whom they are directed, and of the human spirit, which they are meant to express. Music and song must possess the power to put the soul in devout contact with the Lord, arousing and expressing sentiments of praise, petition, expiation, thanksgiving, joy as well as sorrow, love, trust, peace. There is a limitless range for every kind of inspiring melody and the most varied harmony.

Since that is the essential function for sacred music, what ground is there for allowing anything shabby or banal or anything that caters to the vagaries of aestheticism or is based on the prevailing excesses of technology?

(...)

Vocal and instrumental music that is not at once marked by the spirit of

prayer, dignity, and beauty, is barred from entrance into the world of the sacred and the religious.

(...)

The primary purpose of sacred music is to evoke God's majesty and to honor it. But at the same time music is meant to be a solemn affirmation of the most genuine nobility of the human person, that of prayer."

Disse budskapene ble gjentatt flere ganger av paven og Den Hellige Stols tjenestemenn på 1970-tallet. Vatikanets autoriteter fortsatte også å fastholde prinsippene fra *Musicam Sacram*. Blant eksempler på slike uttalelser finnes disse:

Kardinal J. Villot: Brev til kardinal J. Garibi y Rivera, erkebiskop av Guadalajara (1969)²⁰

Pave Paul VI: Tale under den 10. internasjonale kirkekongressen, 6. april 1970)²¹

Pave Paul VI: Tale til kvinner i religiøse ordener under Den Nasjonale Konvent i Associazione Italiana di Santa Cecilia (1971)²²

Kardinal J. Villot: Brev til kardinal G. Siri, erkebiskop av Genova, i anledningen av et nasjonalt møte om sakral musikk (1973)²³

Kongregasjonen for Gudstjenesten og Sakramentsordningen: brevet *Voluntatis obsequens* til biskopene, tillegg til brosjyren *Iubilare Deo* (1974)²⁴

Pave Johannes Paulus II: *Letter to Artists* (1999)

Pave Johannes Paulus II: Encyklikaen *Ecclesia de Eucharistia*

Pave Johannes Paulus II: Brev i anledning 100-årsjubileet for Pave St. Pius X sin encyklika *Inter Sollicitudines* av 1903 (2003)

Denne gjennomgangen av Vatikanets viktigste dokumenter og uttalelser om kirkemusikk viser kontinuiteten i Kirkens syn på liturgisk musikk. Idealene for passende liturgisk musikk har ikke endret seg siden 1903. Pave Pius Xs *motu proprio* fra 1903 må ha blitt vurdert som relativt toneangivende og forpliktende i mange tiår, siden de fleste vesentlige dokumentene om kirkemusikk etter 1903 stadig refererer til det – ikke bare på grunn av dokumentets juridiske rang, eller den grundige omtalen av alle aspekter ved den liturgiske musikk. Noe av grunnen er nok også at dette *motu proprio* var det første dokumentet som omtalte kirkemusikkens tema på en så dekkende og direkte måte, og at det ble skrevet i forbindelse med "restaureringen" av den gregorianske sang under den såkalte moderne

²⁰ Publisert på spansk i *Notitiae* 6 (1970) s. 309-310.

²¹ Publisert på italiensk i *Notitiae* 6 (1970) s. 154-157.

²² Publisert på italiensk i *Notitiae* 7 (1971) s. 241-243.

²³ Publisert på italiensk i *Notitiae* 9 (1973) s. 301.

²⁴ Publisert i *Notitiae* 10 (1974) s. 123-126.

liturgiske bevegelse, som vi vil komme mer inn på senere.

Dokumentene som har blitt presentert ovenfor er Kirkens teoretiske (og relativt generelle) redegjørelser for den katolske liturgiske musikkens idealer, typer instrumenter som oppfyller liturgiens behov best og de moderne musikksgangrenes plass i gudstjenesten. La oss oppsummere de viktigste poengene.

God liturgisk musikk må være både *hellig*, *alminnelig* og *sann*; *hellig* ved at den tydelig skiller seg fra verdslig musikkunst, og ikke inneholder musikalske elementer som er karakteristiske for musikk som ikke lages for liturgisk bruk; *alminnelig* ved at den kan oppleves som sakral av folk med ulik musikalsk kulturbakgrunn; *sann* ved at den etterstreber estetiske idealer som kjennetegner objektiv kunstnerisk kvalitet, altså "god" kunst. Dette siste kriteriet er kanskje også det mest interessante, når det fastholdes over 100 år senere, i en samtid som opplever en generell relativisering av hva man definerer som estetisk kvalitet innenfor kunst.

Videre kommer det klart frem at pipeorgelet regnes som det instrumentet som egner seg best i liturgien – utenom menneskestemmen. Generelt sett vurderes instrumentene som passende eller mindre passende etter hvor godt de kan etterligne menneskestemmen, og ut fra hvilke musikksgangre de er spesielt knyttet til ellers. Spesielt er blåse- og strykeinstrumenter blant dem som aksepteres i tillegg til orgelet.

Lokale musikktradisjoner i katolske samfunn og moderne kirkemusikalske komposisjoner er på ingen måte utelukkede fra liturgien, så lenge de har de overnevnte egenskapene som gjør at de kan fungere som liturgisk musikk. Denne åpenheten ble også understreket ved Det andre Vatikankonsil, og perioden etter dette kjennetegnes bl.a. av at man foretok bevisste valg om å utvide denne muligheten.

Ønsker man å finne ut hvordan disse retningslinjene har fungert i praksis siden 1903, er det nødvendig å rette fokuset mot dokumenter som gir et enda mer konkret bilde av musikken i den katolske messen slik den er og har vært de siste 150 år. De liturgiske bøker inneholder instruksjoner, såkalte *rubrikker*, som forklarer til den minste detalj hvordan messen skal feires, og deriblant også hva som skal synges og hvordan. Derfor blir den katolske messeliturgi og messens rubrikker det neste som blir relevant å rette oppmerksomheten mot i neste kapittel.

Kapittel 2 – Den katolske kirkes messeliturgi

1. Den katolske messeteologi

Den hellige messe er den viktigste katolske liturgien på grunn av sin sakramentale karakter, og fordi den uttrykker hele den katolske tro og er universell for hele den romersk-katolske Kirken. Den regnes for å være Den nye pakts hovedgudstjeneste, som ble innstiftet av Kristus selv på skjærtorsdag.

For å forstå Den hellige messes plass i katolisismen må man vite litt om teologien bak den. Den katolske nattverden innebærer ikke bare et måltid, men også en offerhandling. Messens sentrale del er *konsekrasjonen*, dvs. idet presten gjentar ordene som Jesus uttalte under den siste nattverd, og *transsubstansiasjonen* finner sted (at brødets og vinens vesen opphører å eksistere, men beholder sine skikkelser, og blir forvandlet til Jesu legeme og blod). Korsofferet blir på en hemmelighetsfull måte nærværende i Den hellige messe – slik som under Jesu siste nattverd med apostlene. Dette fordi messens offer har det samme offerlammet og den samme offerpresten som under korsofferet – altså Kristus. Ved alteret uttaler presten konsekrasjonsordene i Kristi sted (*in persona Christi*), dvs. ikke bare på Kristi vegne, men i hans person. Siden messeofferet er det samme offeret som korsofferet, er dette det mest fullkomne offer katolikken kan tilby Gud.²⁵

Messens handling er altså at Kristus, som "evig prest" og "evig offerlam" i himmelen ofrer til Gud Fader sin lidelse på korset, slik at Gud av hensyn til dette offeret vil høre de troendes bønner og skjenke dem de nødvendige nådegaver.²⁶ De troende som er tilstede under frembæringen av dette offeret, tar også del i offeret ved at de er en del av Kirken, som ifølge apostelen Paulus på en mystisk måte utgjør lemmene på Kristi legeme.²⁷ Kristus ofrer seg legemlig på alteret, mens menigheten ofrer seg selv som Kristi mystiske legeme, og i praksis er dette offeret en overgivelse av den enkeltes liv og vilje til Guds rådighet.²⁸

Spesielt i én av prestens bønner under messen uttrykkes den katolske messeteologien meget tydelig:²⁹

²⁵ Pastor dr. theol. Johannes van der Burg: Forklaring av Den Hellige Messe, St. Olavs Forlag 1960, s. 5, 56

Vår tro. Katolsk katekisme, Oslo Katolske Bispedømme 1961, s. 70-71

Den tridentinske katekisme, Pius V 1566

²⁶ Jfr. Salme 109 (110), 4; Hebr 5, 1; 7, 24; 8, 1-3; Joh 20, 20-27; Luk 24, 39-40

²⁷ Jfr. 1 Kor 12, 12-13; Ef 2, 16; 4, 4; Rom 12, 4-5

²⁸ Jfr. Rom 12, 1-2

²⁹ Messeboken (Missale Romanum), Oslo Katolske Bispedømme 1961, s. 449

P. Ta imot, hellige Fader, allmechtige evige Gud, dette uplettede offer, som jeg, din uverdige tjener, bærer frem til deg, min levende og sanne Gud, for mine utallige synder, feil og forsømmelser, og også for alle som er til stede her, men også for alle troende kristne, levende og døde, så dette offer for meg og for dem må bli til frelse og evig liv.

S. Amen.

Den katolske messeliturgiens offerkarakter har sin kilde i Bibelen (Kristi ord³⁰, apostlenes lære³¹ og profetene³²) og Tradisjonen, bl.a. andre skriftlige vitnesbyrd, spesielt fra kirkefedrene³³ og konsilene. Trientkonsilet, med den tilhørende tridentinske trosbekjennelse og katekisme bekreftet denne teologien som dogmatisk³⁴ (som svar på protestantenes avvik fra dette), og denne læren har både før og siden blitt gjentatt i andre offisielle magisterielle utsagn³⁵. Det var også denne offerteologien Martin Luther (1483-1546) benektet, sammen med andre katolske dogmer som en logisk konsekvens av dette, som f.eks den katolske definisjonen av prestedømmet.

Liturgien i sin ytre form var frem til 1970 i hovedsak den samme som i oldkirken.³⁶ Fra 1570 til 1970 var den romersk-katolske Kirkes hovedliturgi den såkalte "tridentinske ritus"; navnet kommer av at denne ritusen (som hadde vært i bruk kontinuerlig siden oldkirken) ble gjort gjeldende som offisiell romersk liturgi under Trientkonsilet av pave Pius V i 1570 i bullen *Quo Primum Tempore*, og den første *editio typica* av *Missale Romanum* ble promulgert samme år. Det eksisterte flere nasjonale og lokale katolske messerituser både før og etter dette, men pave Pius V gjorde den romerske ritus gjeldende overalt, for å sikre universaliteten og en enhetlig form for tilbedelse i Kirken etter utbredelsen av de protestantiske liturgier, og på grunn av den store divergens av lokale

³⁰³⁰ Jfr. Luk 22, 15-16, 19; Matt 26, 28; Mark 14, 24; Luk 22, 20; Gamle Testamentes påskelamoffer som nattverden var en oppfyllelse av ifølge Kristus: 2 Mos 12, 27; 5 Mos 16, 5-6; 4 Mos 9, 13; 2 Mos 24, 8

³¹ Jfr. Hebr 5, 1; 8, 3; 13, 10; 1 Kor 10, 18-21

³² Jfr. Mal 1, 10-11, Salme 109 (110), 4; 1 Mos 14, 18

³³ Jfr. Didache (14); Klemens (Ep. ad Cor. 44); Ignatius (som omtaler nattverdsbordet som et "slaktofferalter" – Fil. 4; Ef. 5; Trall. 7); Justin (Dial. c. Tryph. 41); Ireneus (Adv. haer. 4, 17, 5); Tertullian (De pud. 9; Ad uxor. 2, 9); Kyprian (Ep. 63 og 16); Origenes (In Jes. Nave 2, 1; Lv. 13, 3); Kyrillus av Jerusalem (Cath. myst. 5, 8); Gregor av Nazianz (Ep. 171); Gregor av Nyssa (In christi resurr. or. 1); Ambrosius (De off. min. 1. 48, 238; Enarr. in Ps. 38, 25); Augustin (De civ. Dei 10, 20; Ep. 98, 9; Tract. adv. Jud. 9, 13) osv.

³⁴ Trientkonsilet (1545-1563), sesjon 22 (1562), kap. 1 (Denzinger, 938, 948); sesjon 23 (1563), kap. 1 (Denzinger 957); den tridentinske trosbekjennelsen (fra Pius IVs bulle *Iniunctum nobis*, 1565) (Denzinger 995)

³⁵ 4. Laterankonsil (1215), kap. 1 (Denzinger 430), Konsilet i Lyon (1245) (Denzinger 452), 2. Konsil i Lyon (1274) (Denzinger 464), Benedikt XIV: fra deklarasjonen *Matrimonia, quae in locis* (1741) (Denzinger 1469), Pius XI: encyklikaen *Ubi arcano* (1922) (Denzinger 2195), 2. Vatikankonsil: konstitusjonen *Sacrosanctum Concilium*, kap. 1, §1, §12; Generell orientering om *Missale Romanum*, §2 (1969)

³⁶ P. Johannes van der Burg: Forklaring av Den Hellige Messe, St. Olavs Forlag 1960, s. 5

katolske rituser som hadde oppstått før dette.³⁷ Det har rådet (og råder fortsatt) en del misforståelser knyttet til den tridentinske messen; en utbredt feiloppfatning er at denne liturgien oppstod i forbindelse med Trient-konsilet, som en ny ritus.

Pave Pius Vs missale var det første som ble offisielt utgitt av Vatikanet; det ble senere foretatt revisjoner som medførte relativt sekundære endringer på det praktiske plan – disse ble inkorporert i de påfølgende *editio typica*-utgavene av Missale Romanum. (En *editio typica* er en offisiell ny, autorisert utgave fra Vatikanet som blir promulgert fra paven med et eget skriv; denne kan oppdateres i nye utgaver, som forblir versjoner av samme missale helt til neste *editio typica*.) P. Adrian Fortesque bekrefter dette i sitt klassiske liturgi-arkeologiske verk "The Mass. A study of the Roman liturgy" (1912):

"Since the Council of Trent the history of the Mass is hardly anything but that of the composition and approval of new Masses. The scheme and all the fundamental parts remain the same. No one has thought of touching the venerable liturgy of the Roman Mass, except by adding to it new Propers. There has not even been a new preface or a new *Communicantes* prayer. What has happened is an endless addition of Masses for new feasts."³⁸

Slik beskriver p. J. B. O'Connell den liturgiske messebokens historie i sitt verk "The celebration of Mass. A study of the rubrics of the Roman Missal", som er en av de mest anerkjente referansene blant prester og katolske teologer (1964):

"1. The Roman Missal is the liturgical book which contains the rules to be followed, the prayers to be recited, and the acts to be accomplished, in the celebration of Mass according to the Roman rite.

2. The Missal, as we know it now, is the term of a long process of development that has gone on during nineteen centuries. In the early days of the Church's existence, when solemn Mass was the typical Mass, the formulas of the Mass were scattered about in various books, to suit the convenience of those who employed them.

(...)

7. *Missal of Pius V* (1570). The council of Trent (1545-1563) decided that a revision of the liturgical books was necessary – owing to the diversity of usage which had arisen and to the influence of Protestantism on the liturgy (...) This Missal was the first Missal to be officially published by the Holy See.

8. The new Missal did not introduce a new rite. Its compilation was a reform, and consisted in the codification of the traditional rubrics, in the correction of the texts, and in securing agreement between the Missal and the newly reformed Roman Breviary." (...) ³⁹

³⁷ P. Adrian Fortescue: The Mass. A study of the Roman liturgy, Preserving Christian Publications 1912, s. 205-206

³⁸ Op. cit. s. 211

³⁹ p. J. B. O'Connell: The celebration of Mass. A study of the rubrics of the Roman Missal, Bruce Publishing Company 1964, s. 8-10

Siden den tid frem til 1970 kom det følgende *editiones typicae* av Missale Romanum: revisjonen ved pave Clemens VIII (1604), pave Urban VIIIs missale (1634), pave Leo XIIIIs missale (i 1884 og 1900), pave Benedikt XVs missale som følge av pave Pius Xs store liturgireform som gjaldt hovedsakelig breviaret (1920), ny *editio typica* fra Vatican Press av dette siste missalet (1924), pave Johannes XIIIIs missale (1962) og pave Paul VIIs missale (1970). Tittelen på missalene mellom 1570 og 1962 henviste alltid til den tridentinske førsteutgaven, slik den lød: "Missale Romanum ex decreto sacrosancti concilii tridentini S. Pii V Pontificis Maximi jussu editum aliorum pontificum cura recognitum (The Roman Missal, restored by a Decree of the S. Council of Trent, revised at the instance of the Supreme pontiffs). I missalene før 1962 ble de respektive pavene som hadde revidert missalet siden 1570 nevnt ved navn.⁴⁰

I 1970, som følge av Det annet Vatikankonsils liturgireform, ble det promulgert ikke bare en ny *editio typica*, men en helt ny messeritus – *Novus Ordo Missae*, som i dag er en av to offisielle romerske rituser i bruk i Kirken. *Novus Ordo* er den *ordinære* form og mest utbredt, mens pave Pius Vs missale, siste gang utgitt i 1962, er den *ekstraordinære* form. En mer folkelig betegnelse er "den nye" og "den gamle" messen. Pave Pius Vs messe kalles også for "*missa di sempre*" fordi den apostoliske konstitusjon *Quo Primum*, hvor denne messen ble offisiell for den latinske kirken, inneholdt en garanti om at alle verdens katolske prester til enhver tid i historien skulle ha rett til å feire denne messen. Etter 2. Vatikankonsil og implementeringen av *Novus Ordo* ble bruken av denne messen mer sjelden på grunn av en misforståelse som rådet mange steder om at den ble forbudt å feire etter promulgeringen av 1970-missalet – i praksis forbød også mange biskoper sine prester å feire den – så i 2007 skrev pave Benedikt XVI et *motu proprio*, *Summorum Pontificum*, der han bekreftet at det er meget ønskelig at denne messeformen fortsatt brukes, og som gir sogneprestene relativt stor selvstendighet i forbindelse med iverksettelsen av dette.

Det kan her være nyttig med en liten gjennomgang av de to messeliturgiene og forskjellige varianter av dem, samt noen ord om eksisterende liturgiske avvik til slutt.

2. Den gamle messen⁴¹

⁴⁰ p. J. B. O'Connell: The celebration of Mass. A study of the rubrics of the Roman Missal, Bruce Publishing Company 1964, s. 10-13

Adrian Fortescue: The Mass. A study of the Roman liturgy, Preserving Christian Publications 1912, s. 208-209, 211

⁴¹ Se vedlegg 1.

Det er ganske mange forskjeller mellom de to ritusene på mange områder; la oss først se på 1570-messen.

I den gamle ritusen skilles det vesentlig mellom de to messetypene *lavmesse* og *høymesse*, men hovedteksten er den samme i alle messeformene. Innenfor denne hovedteksten skilles det mellom de faste og de skiftende ledd – henholdsvis *ordinarieledd* og *proprieledd*. Ordinarieleddene er tekster som brukes i hver messe uansett anledning, dvs. Kyrie, (Gloria), Sanctus, Agnus Dei og Ite, mens proprieleddene varierer for hver dag i den liturgiske kalender. Hver søndag, fest, minnedag osv. har egne proprietekster. Propriene består av *antifonene* for dagen som koret skal synge, dvs. de gregorianske, melismatiske sangene man finner i boken Graduale Romanum med noter (introitus, graduale, alleluia eller tractus, offertorium og communio). Andre skiftende elementer er tekstlesningene fra Bibelen, noen av prestens bønner som gjerne handler om den liturgiske fest eller dagens helgen som messen feires til ære for, eller andre av hans bønner som endrer seg etter kirkeåret eller den liturgiske anledningen.

Det skilles mellom følgende messeformer innenfor de to messetypene:

1) Lavmesse eller stille messe (*missa lecta*)

Dette er en messe der presten leser de partiene som rubrikkene ellers forutsetter at han synger.⁴² Derfor tillater ikke rubrikkene for lavmesse at presten synger, selv om andres sang kan akkompagnere hans messefeiring.⁴³ Den vokste frem som en forenklet form av høymessen i middelalderen da det av forskjellige grunner ble stadig mer nødvendig for munkene i klostre å feire messe samtidig (og bruke sidealtrene til dette formål).

En lavmesse feires uten røkelse, og de latinske svarene sies av en eller flere *ministranter* (altergutter). Den feires på samme måte uavhengig om det er menighet tilstede eller ikke, og var den mest brukte messeformen før 1969. I 1970-missalet skilles det mellom messe med menighet og messe uten menighet.⁴⁴ Et slikt skille fantes ikke i de tidligere (tridentinske) utgavene av Missale Romanum, der man bare skilte mellom *missa solemnis* og *missa lecta* (før 1962 også kalt "*missa privata*").

Opprinnelig ble lavmessen sunget *recto tono* (monotont, på én tone), men denne skikken døde ut på 1700-tallet. Det meste av lavmessen bes med en lav stemme som bare er hørbar for presten og ministrantene.

Det finnes flere varianter av lavmessen:

⁴² Rubricae Generales Breviarii et Missalis Romani, 271

⁴³ Scott A. Haynes, S.J.C., Guidelines for Liturgical Services according to the 1962 Missale Romanum: Music for Low Mass

⁴⁴ Generell orientering om Missale Romanum, kap. IV, §77-231

- a) Dialogmesse (*missa dialogata*, *missa recitata*) er en lavmesse der menigheten resiterer høyt de latinske svarene sammen med ministrantene. I tillegg kunne den resitere ordinarieleddene, som ellers ble sunget i høymessene, og den tredobbelte "Domine, non sum dignus" før kommunionen med presten. I noen tilfeller resiterte man også propriene introitus, offertorium og communio, som koret pleide å synge i høymesser. Denne formen for lavmesse ble offisielt tillatt av Den Hellige Stol i november 1922, i tråd med det tydelige ønsket som ble uttrykt i pavelige dokumenter om å oppmuntre menigheten til en mer aktiv deltagelse. Dialogmessen var utbredt i Tyskland og Belgia allerede før 1. verdenskrig; den ble også vanlig i land som Frankrike, Spania og Italia, men ble aldri utbredt i de engelskspråklige land.
- b) Fransk orgelmesse: en lavmesse med kontinuerlig orgelspill som ble tatt i bruk i løpet av barokken. Den er et klassisk eksempel på den såkalte *alternatim*-praksis, som er en teknikk i liturgisk musikkutøvelse der deler av et liturgisk ledd blir fremført av ulike grupper, som kunne bli erstattet med solister, en instrumentgruppe eller et orgel. Slik spiller organisten i en fransk orgelmesse der teksten ellers skulle blitt sunget. I Frankrike ble det gitt ut spesielle bøker som spesifiserte nøyaktig når organisten skulle spille. De overlevende eksemplarer er ganske forskjellige fra hverandre; en av de viktigste ble skrevet i 1662 og gjaldt i Paris. En typisk orgelmesse tok utgangspunkt i ordinarieleddene, ofte den gregorianske *Missa cunctipotens genitor* (messe IV i den moderne samlingen). Eksempler på komponister som har skrevet musikk for slike messer er François Couperin (1668-1733), Nicolas de Grigny (1672-1703) og André Raison (164?-1719).
- c) Sunget lavmesse: i Norge ble den kalt for norsk sangmesse, der det var vanlig at menigheten eller koret sang salmer (hymner) på folkespråket under lavmessen. Tekstene i disse hymnene var parafraser som gjengav messens tekster. Slike messer ble gjerne feiret i små menigheter som manglet ressurser til å ha en høymesse. De ble også brukt av større menigheter på viktigere festdager under lavmessene deres, f.eks juledagens morgenmesse, etterfulgt av en *missa solemnis* senere på dagen.⁴⁵ Sungne lavmesser var meget utbredte også i andre deler av Europa, og i forskjellige land (særlig de katolske) var det en egen salmetradisjon som utviklet seg gjennom den sungne lavmessen. Deutsche Singmesse var den tyske versjonen av lavmesse som inkluderte bidrag fra menigheten. Det er usikkert når den oppstod, men allerede fra 1700-tallet finnes det en Deutsche Messe komponert av Leopold Mozart, og i senere

⁴⁵ Adolf Adam/Rupert Berger: Pastoralliturgisches Handlexikon. Freiburg: Herder 1990, *Betsingmesse*, s. 61f

tid av Franz Schubert. Deutsche Singmesse var vanlig i Østerrike-Ungarn og de katolske statene i dagens Tyskland.

2) Høymesse (missa solemnis)

Høymessen, eller *levittmessen*, er den fulle formen av den tridentinske messe, feiret av en prest, diakon og subdiakon, som foreskriver bruk av røkelse og at det meste av messen synges. Det er disse elementene som skiller den fra en lavmesse. Det er ofte andre prester som fungerer som diakoner og subdiakoner i en slik messe.

Catholic Encyclopedia sier dette om høymessen:

"This high Mass is the norm; it is only in the complete rite with deacon and subdeacon that the ceremonies can be understood. Thus, the rubrics of the Ordinary of the Mass always suppose that the Mass is high. Low Mass, said by a priest alone with one server, is a shortened and simplified form of the same thing. Its ritual can be explained only by a reference to high Mass. For instance, the celebrant goes over to the north side of the altar to read the Gospel, because that is the side to which the deacon goes in procession at high Mass; he turns round always by the right, because at high Mass he should not turn his back to the deacon and so on."⁴⁶

Høymessens offisielle musikk er den gregorianske sang, men de mange messekomposisjonene som har blitt komponert gjennom historien kan også brukes istedenfor de gregorianske ordinariemelodiene. Spesielt regnes de polyfone verkene til Giovanni Pierluigi da Palestrina og Giovanni Gabrieli for å være spesielt egnede. Musikken fremføres vanligvis av et kor; ordinarieleddene er ment å bli sunget av kor og menighet, og de gregorianske tonesettingene er hovedsakelig syllabiske melodier (bortsett fra Kyrie, som gjerne består av en melisme som har fått tilnavnet "leise" av e-leison), mens proprieleddene er gjerne melismatiske, musikalsk krevende antifoner som koret synger alene. Opprinnelig bestod koret av geistlige eller ordensfolk og var plassert i koret, men i forbindelse med bruken av lepersoner til de mer krevende messekomposisjoner ble koret flyttet bak i kirken, noe som også bidro til at flere instrumenter i tillegg til orgelet ble brukt i musikken.

Det meste av høymessens tekst blir sagt stille av presten, men bortsett fra noen få unntak (f.eks "Orate fratres") *synger* han alt det som skal sies høyt av ham (som "Dominus vobiscum" eller intonasjonen til Gloria og Credo). Han leser med lav stemme alt som koret synger, bortsett fra korte svar som "Et cum spiritu tuo" eller "Amen".

⁴⁶ C. G. Herbermann, E. A. Pace m.fl.: The Catholic Encyclopedia, Robert Appleton Company 1910, bind IX, s. 799

- a) *Missa cantata*⁴⁷ er en sunget høymesse uten diakon og subdiakon.⁴⁸ Den utviklet seg som form på 1700-tallet i ikke-katolske land der det manglet prester til å feire levittmesse.
- b) *Pontifikalmesse* er en høymesse der en biskop er celebrerende prest. Den innebærer visse seremonielle endringer i forhold til en vanlig høymesse, som f.eks at biskopen feirer messen fra sin *cathedra* (trone) frem til offertoriedelen, og har en del andre liturgiske plagg og rekvisitter enn en alminnelig prest (dette varierer enda mer under en pavemesse).⁴⁹

Liturgien er delt i en innledende del (også kalt katekumenenes messe, som består av innledende bønner, tekstlesninger, bibelske salmer, preken og trosbekjennelse) og hoveddel (også kalt de troendes messe; består av offertorium og kommunion).

3. Den nye messen – Novus Ordo Missae⁵⁰

Den nye messens faste tekster og bønner skiller seg vesentlig fra den gamle, noe som bl.a. kommer til uttrykk gjennom at Novus Ordo Missae er det første missalet som *ikke* er en utgave av pave Pius Vs missale. Det at den nye messen gjennom et bevisst valg har blitt promulgert som en ny ritus, og det at pave Benedikt XVI har skrevet et motu proprio som stadfester at man må operere med to parallelle former av messen, forteller hvor stor forskjell det må være mellom de to missalene i innhold, siden det nye tydeligvis ikke kan avløse det gamle slik som utgavene frem til 1970 gjorde.

Den nye messen inneholder på samme måte som den gamle både ordinarie- og proprieledd, samt bønner som forandrer seg etter liturgisk anledning etter lignende premisser som tidligere.

I Missale Romanum fra 1970 skilles det ikke mellom lavmesse og høymesse, bare mellom messe med eller uten menighet og messer med koncelebrasjon (at flere prester er celebranter samtidig, ulikt den hierarkiske strukturen i den tilsvarende levittmessen før 1970). Den nye ritus tillater alltid at deler av messen blir sunget, men dette er ikke like detaljdefinert som i de gamle rubrikkene; i den Generelle innledningen til Missale Romanum, §147 heter det for eksempel at det er meget passende at presten synger de

⁴⁷ Se vedlegg 2.

⁴⁸ p. J. B. O'Connell: The celebration of Mass. A study of the rubrics of the Roman Missal, Bruce Publishing Company 1964, s. 397

⁴⁹ C. G. Herbermann, E. A. Pace m.fl.: The Catholic Encyclopedia, Robert Appleton Company 1911, bind XII, s. 232-233

⁵⁰ Se vedlegg 3.

delene av den eukaristiske bønn (canon) som er utstyrt med noter, men det finnes ikke på samme måte beskrevet hva som er obligatorisk å synge i en sunget høymesse i forhold til en lest messe. Sett bort fra forskjeller i språk og innhold er dialogmessen feiret etter 1962-missalet den messeformen som er mest nærliggende å sammenligne en Novus Ordo-messe med.

De mest merkbare forskjellene (bortsett fra at messens hovedtekst er ulik i de to ritusene) mellom den gamle og den nye messens rubrikker er at stort sett alt presten sier, sies (eller synges) høyt, at ministranten ikke lenger svarer presten på vegne av menigheten, men at menigheten svarer høyt selv, at musikkens plass i messens gang fungerer mer kronologisk enn parallelt med liturgien, og at de nye rubrikkene tillater hymner på folkespråket der teksten erstatter de fastsatte proprietekstene. Et eksempel på dette siste finnes i messebokens rubrikker, nr. 26 om inngangsverset:

“26. Sangen utføres vekselvis av kor og menighet, eller av kantor og menighet; eller det hele synges av menigheten eller av koret alene. Man kan bruke enten den antifonen med tilsvarende salme som står i Graduale Romanum eller i Graduale Simplex, **eller man kan ta en annen sang**⁵¹ som passer til den hellige handling, til dagens eller årstidens karakter, og hvis tekst er godkjent av bispekonferansen.

Hvis det ikke synges til inngangsverset, skal den antifon som står i Missale, resiteres enten av de troende eller av noen iblant dem, eller av lektoren, eller også av celebranten selv etter at han har hilst menigheten.”

Denne valgfriheten gjelder for disse proprieleddene: inngangsvers (introitus), sangen under frembæringen av offergavene (offertorio) og kommuniensverset (communio). Vi ser at sammenlignet med de gamle rubrikkene er det vesentlig større valgfrihet, ikke bare med hensyn til valg av tekstenes tonesetting, men til tekstene selv. Samtidig er det fortsatt de gregorianske antifonene på latin fra Graduale Romanum eller Graduale Simplex som alltid nevnes først blant valgmulighetene⁵². Den mest iøyefallende forskjellen fra de gamle reglene (mht. musikken) er nok det at messens nye rubrikker tillater å erstatte proprieleddenes tekster med en annen ”passende” tekst, som kan synges på folkespråket (i praksis f.eks salmer). Bispekonferansen har myndighet til å avgjøre om dette alternative musikkvalget ansees som passende. I praksis fungerer denne godkjenningen slik at biskopen gir sitt imprimatur på salmebøkene som gis ut for liturgisk bruk i et bispedømme, og dette imprimatur er et formelt uttrykk for at salmebokens tekstlige innhold samsvarer med katolsk tro og slik sett egner seg til bruk i messens liturgi.

⁵¹ Uthevingen er lagt til.

⁵² Se vedlegg 4.

Novus Ordo Missae er knyttet til en forståelse av messen som i alle fall i praksis skiller seg fra det offerkonseptet vi har studert. Av flere grunner vil vi se på senere har messens vesen endret seg i tankegangen til mange katolikker, fra å være et offer til Gud, til en liturgisk handling som er mest rettet mot de tilstedeværende menneskene. Slik sett kan man si at messen har endret seg til en mer protestantisk forståelse av en søndagsgudstjeneste, der forkynnelsen er et viktig element og liturgen forholder seg mye til de troende. Et resultat av dette nye konseptet er at det feires messer *for* bestemte grupper, der man tilpasser liturgien denne gruppens forutsetninger eller forventninger. *Barne- og ungdomsmesser* er et eksempel på dette. Det fantes messer for barn også før 1970, men forskjellen var at disse gjerne var stille messer, der messens gang forble upåvirket, mens menigheten og barna kunne synge enklere sanger eller ha en litt mer pedagogisk andakt samtidig med at presten frembrakte offeret. Etter 1970 var ikke dette lenger mulig, siden den stille messen forsvant; i tillegg skjedde den overnevnte endringen i katolikkens forhold til messens vesen, og fokuset ble ofte rettet mer mot å tilpasse seg den konkrete gruppen med et tiltalende musikkvalg, gjenkjennelig språk eller passende bibellesninger (som man nå kan velge selv i visse tilfeller⁵³).

4. Liturgiske avvik

Tiden siden Det 2. Vatikankonsil og de etterfølgende reformene (spesielt liturgireformen av 1970) har vært og er fortsatt i stor grad preget av notoriske avvik fra kirkelige regler, kanskje spesielt innenfor messeliturgien. Dette står i særlig stor kontrast til tiden før konsilet og reformene, der liturgiske avvik eller sedvaner også eksisterte, men i mindre grad og av atskillig mindre vesentlig betydning. Det at avvik eksisterte også tidligere, bevises av skriv fra Kirkens ledelse som kommenterer dem og stadfester at det eksisterer avvik eller misbruk som skal unngås. I nyere tid har f.eks det encyklikale brev *Ecclesia de Eucharistia* (pave Johannes Paulus II, 2003), instruksjonen *Redemptionis Sacramentum* (2004) og *De Gravibus Delictis* (pave Benedikt XIV, 2010) tatt opp slik uønsket praksis som forekommer i messer.

Mange avvik siden 1970 er enkle å påvise i den grad det er snakk om direkte brudd på en skriftlig definert regel, og burde slik sett være lite problematiske – men det forekommer også situasjoner som skaper mer diskusjon, fordi grunnen til at de klassifiseres som avvik ikke nødvendigvis er like selvfølgelig for alle, og slik sett krever slike situasjoner en mer

⁵³ Kongregasjonen for Gudstjenesten og Sakramentsordningen: Directory for Masses with Children, 1973

grundig opplysning. Liturgiske avvik, misbruk eller sedvaner har siden 1970 blitt utbredte av ulike grunner, som er verdt å studere, om enn noe overfladisk, for lettere å kunne forstå utviklingen etter 1970 i den liturgiske musikken.

Siden liturgiske avvik og misbruk har økt så kraftig i omfang siden Det 2. Vatikankonsil og den etterfølgende liturgireformen, virker det naturlig å ta en nærmere titt på de nye reglene, for å se om det finnes en forklaring her på denne utviklingen. Et faktum som alle vil være enige i, er at messens rubrikker, både hva gjelder prestens og organistens oppgaver, var mye mer detaljerte og avgrensende i 1962-missalet enn i det fra 1970, og at dette gav mindre rom for individuelle tolkninger og personlige preferanser enn senere, på grunn av færre valgmuligheter. Rubrikkene i den gamle messen er så detaljerte at alle vilkårligheter er redusert til et absolutt minimum, når det for eksempel beskrives hvordan presten skal holde hendene til enhver tid, eller hvilken vei han skal rette blikket når han snur seg mot menigheten (ned mot bakken). I de nye rubrikkene nevnes ikke regler for dette i det hele tatt. Et eksempel på den økte valgfriheten for musikkens del er den overnevnte endringen i behandlingen av proprieleddene i en messe – tidligere var organisten, koret og messekomponistene bundet av å bruke den fastsatte teksten på latin, men siden reformen er det den enkelte biskopen som har fått ansvaret for å avgjøre om en tekst er egnet som erstatning for den fastsatte teksten, som altså fortsatt er en mulighet, men ikke lenger obligatorisk. Man kan si at en større grad av valgfrihet i rubrikkene kan oppleves som en berikelse, i alle fall hva gjelder musikken, men at dette har sin pris, fordi man samtidig har latt være å sikre at variasjonen det åpnes for blir kvalitetsvurdert og kontrollert av en kompetent myndighet, slik at utfallet i praksis er mer eller mindre overlatt til tilfeldigheter.

Noen av de liturgiske avvikene kommer av mer eller mindre uforskyldte misforståelser rundt de liturgiske reformene, der biskopen eller presten har blitt feilinformert om detaljene rundt implementeringen av reformene i praksis, og trukket feil konklusjoner med tanke på hvordan resultatet skal se ut. Kilden til slike avvik vil kunne defineres som uvitenhet eller inkompetanse, og forhåpentligvis regnes for å ha blitt begått uten overlegg. Men mange av de samme avvikene kan også begås med overlegg, noe som også skjer på grunnlag av visse teologiske holdninger som de ansvarlige personer gir bevisst uttrykk for gjennom dette. Slike situasjoner kan for eksempel oppstå som resultat av å overtolke en instruksjon, eller en mer dyptgående uenighet med Kirkens lære. Som eksempel på et slikt avvik kan nevnes alterets og prestens posisjon under messen. Misforståelsen om at konsilet innførte noe nytt på dette området har blitt avkreftet av mange anerkjente eksperter – for eksempel av Fr. Uwe Michael Lang i "Turning Towards The Lord:

Orientation in Liturgical Prayer” (2005), eller pave Benedikt XIV, daværende kardinal Joseph Ratzinger, i ”Liturgiens ånd” (2000).

“The *versus populum* celebration was adopted throughout the Latin Church, and, with few exceptions, it has become the prevailing practice during Mass for the celebrant to stand behind the altar facing the congregation. This uniformity has led to the widespread misunderstanding that the priest's "turning his back on the people" is characteristic of the rite of Mass according to the Missal of Pope Saint Pius V whereas the priest's "turning towards the people" belongs to the *Novus Ordo* Mass of Pope Paul VI. It is also widely assumed by the general public that the celebration of Mass "facing the people" is required, indeed even imposed, by the liturgical reform that was inaugurated by Vatican II.

However, the relevant conciliar and post-conciliar documents present quite a different picture. The Council's Constitution on the Sacred Liturgy, *Sacrosanctum Concilium*, speaks neither of a celebration *versus populum* nor of the setting up of new altars. In view of this fact it is all the more astonishing how rapidly "*versus populum* altars" appeared in Catholic churches all over the world.”⁵⁴

Sitatet oppklarer noen av misforståelsene som dessverre er meget vanlige både blant prester og lekfolk. De som argumenterer *for* *versus populum*-praksisen påstår vanligvis at oldkirkens praksis var slik (en historisk feil som har blitt definitivt tilbakevist), at messen ikke er et offer til Gud, men en bønnesamling der menigheten er subjektet (en utbredt holdning som er eksempel på uenighet med Kirkens lære), eller at folkets “aktive deltagelse” krever dette – og med den siste påstanden er vi inne på nok en misforståelse, som har stor betydning for valg av musikk i messen: hva som menes med folkets “aktive deltagelse” i konsildokumentet om liturgi og i tidligere kirkelige dokumenter hvor dette nevnes. Allerede fra starten av 1900-tallet og den liturgiske bevegelse oppfordret pavene til å motivere menigheten til en mer aktiv deltagelse i gudstjenesten. Meningen var å gjøre menigheten mer bevisst og oppmerksom på hvilke tekster som ble lest i messen, fremfor å la folket be individuelle bønner. Derfor ble det for eksempel trykket messebøker for folket på latin med oversettelse til bruk i messen. I moderne tid forveksles ofte *participatio activia* med *participatio actiosa*; det råder en overbevisning om at liturgien må tilpasses menigheten mest mulig for å engasjere den – for eksempel ved å bruke mest mulig folkespråk, la presten stå med ansiktet mot folket og synge salmer som folk kan delta i å synge. I konsildokumentet *Sacrosanctum Concilium* tillates det riktignok å synge på folkespråket i messen som følge av denne forståelsen av aktiv deltagelse, men det stadfestes samtidig at den gregorianske sang “skal normalt ha førsteplassen i de liturgiske

⁵⁴ Fr. Uwe-Michael Lang i ”Turning Towards The Lord: Orientation in Liturgical Prayer”, Ignatius Press 2005

handlinger”⁵⁵ og at “bruken av det latinske språk bibeholdes i den latinske ritus, med unntak for gjeldende særretter”⁵⁶. Dette gjelder både når det gjelder hvilket språk messen feires på, og hvilket språk det synges på. Det ville være meningsløst å beholde latinen i messen dersom det samme konsilets oppfatning av “aktiv deltagelse” kun handlet om pedagogiske tilrettelegger av liturgien.

På verdensbasis er det per i dag likevel helt unntaksvis at *Novus Ordo Missae* feires på latin av presten – i Norge (Bergen) feires det én kveldsmesse på latin i uken, i én av de om lag 35 katolske menighetene, og det feires mellom 1 og 11 søndagsmesser i hver av disse menighetene på forskjellige andre språk. Siden promulgeringen av pavens *motu proprio Summorum Pontificum* i 2007 har man begynt å feire to offisielle søndagsmesser etter 1962-missalet i Oslo hver måned, og dette er samtidig er de eneste messene på latin i hele landet (i tillegg til den ene *Novus Ordo*-messen på latin i Bergen og noen private hverdagsmesser etter gammel ritus).

⁵⁵ *Sacrosanctum Concilium*, kap. 6, nr. 116

⁵⁶ *Op. cit.* kap. 1, nr. 36, §1

Kapittel 3 - Den liturgiske musikken i messens rubrikker

Vi har sett på de generelle retningslinjene for passende liturgisk sang og instrumentalmusikk, slik de er beskrevet i de kirkelige dokumenter. Det neste skritt vil være å se hva de liturgiske bøker foreskriver angående de praktiske musikkvalgene i en messe, særlig med hensyn til språk og sjanger. De relevante dokumenter som vi nå tar for oss er følgende:

I) Missale Romanum av 1962

Som vi har sett er siste *editio typica* av pave Pius V-s Missale Romanum av 1570, som var den første liturgiske boken som omfattet Den romersk-katolske kirkes offisielle messeritus.

Graduale Romanum er Kirkens offisielle sangbok for bruk i messen, og er basert på det gregorianske antifonalet, som siden pave Gregor den store (590-604) til en viss grad har inneholdt de gregorianske melodiene til messen. Her står også messens rubrikker, spesielt de som omtaler den liturgiske musikk.

Graduale Romanum er utgangspunktet for den innholdsmessig mer omfattende boken Liber Usualis. Musikkubrikkene for den gamle messen står i begge disse bøkene, som begge er Den Hellige Stols offisielle utgivelser.

II) Missale Romanum av 1970

Missale Romanum av 1970 er Pave Paul VI sin Novus Ordo – den mest utbredte messeliturgien i Den katolske kirke i dag.

Den siste utgaven av Graduale Romanum fra 1974 er ment for bruk i 1970-messen. Denne utgaven inneholder derfor også rubrikkene for den nye messen. Liber Usualis ble trykket siste gang i 1961, så det finnes ikke en tilsvarende utgave av den til bruk i den nye messen.

I tillegg til å inneholde bønner og tekster for hele kirkeåret som skal brukes i messen, har Missale Romanum og andre liturgiske bøker *rubrikker* – instruksjoner som sørger for en riktig utførelse av de liturgiske handlinger. Rubrikkene i missalet er den viktigste kilden til informasjon om messefeiringen, og deles inn slik: a) generelle rubrikker, b) rubrikker som hører med til selve feiringen av messen, c) feil som kan oppstå under messefeiringen og d)

rubrikker som står innimellom messens bønner og tekster. Det er disse siste rubrikkene som står skrevet med rødt, slik at de lett kan skilles fra tekstene de kommenterer – som er skrevet med svart.⁵⁷ Kort sagt skal den sorte teksten leses, og den røde utføres.

Messens rubrikker omfatter også instruksjoner for kantoren⁵⁸. Både i Missale Romanum av 1962 og av 1970 består den liturgiske sangen i de faste og de vekslende ledd (henholdsvis ordinariet og propriene) for de respektive messene. Med ordinarieledd menes Kyrie, Gloria, Credo, Sanctus, Benedictus, Agnus Dei og Ite/Benedicamus; med proprieledd menes introitus, graduale, alleluia/traktus, eventuell sekvens, offertoriumsantifon og kommuniionsantifon.

I messen av 1962 skiller vi mellom høymessen og lavmessen, siden rubrikkene er noe forskjellige for disse to formene både for presten og for kantoren, mens messen av 1970 styres vesentlig av de samme rubrikkene om den feires med eller uten musikk. I alle fall er det snakk om en annen type forskjell mellom sunget og stille messe etter 1970 enn før, da det i 1970 ikke lenger er snakk om to eller flere former av den samme messe, hvis rubrikker påvirkes av om den er sunget eller ikke.

Dermed blir det her relevant å ta for seg rubrikkene for den liturgiske musikken i:

- 1) Messen av 1962 – under høymessen
- 2) Messen av 1962 – under lavmessen
- 3) Messen av 1970 – under alle messer

1. Messen av 1962 – rubrikker for høymessen etter Liber Usualis 1961, opptrykk av 1934

Først fra kap. III om typer messer – *Notiones et Normae Generales*:

"(...) There are two kinds of Masses : *Masses in cantu* and *said Masses*.

A *Mass in cantu* is when the celebrant does in fact sing the parts reserved to him by the rubrics; otherwise it is a *said Mass* (*Missa lecta*).

The *Mass in cantu*, moreover, if celebrated with the sacred ministers, is called *solemn Mass* or *high Mass*; if sung without sacred ministers, *Missa cantata*.

High Mass celebrated by a Bishop, or some other who has the right to do so, with the solemn ceremonies laid down in the liturgical books, is called *pontifical Mass*.

Mass by its very nature demands that all who are present should take part in it, each in his proper way.

There are various ways in which the faithful can take an active part in the Sacrifice of Mass. Things must be so ordered, however, that any danger of abuse is removed and that the chief end of this participation may be obtained, which is the enrichment of the worship of God and the edification of his people.

⁵⁷ O'Connell: The Celebration of Mass, Milwaukee 1964, s. 19-20

⁵⁸ Se vedlegg 5 for de gamle rubrikker og vedlegg 4 for de nye.

This active participation by the faithful is dealt with at length in the *Instruction concerning sacred music and the liturgy* issued by the S. Congregation of Rites, 3 Sept. 1958.”⁵⁹

Så et par ord fra rubrikkene om sang i messen – *De Ritibus Servandis in Cantu Missae*⁶⁰. I dette kapittelet blir hele messens gang gjennomgått fra musikkens synsvinkel. Instruksjonene forteller når i messen de forskjellige antifonene skal synges, og hvordan de skal fremføres av koret og kantoren (se vedlegg). For eksempel beskrives begynnelsen av messen slik (rubrikkene tar bare for seg det som hører til selve Ordo Missae, altså ikke signingen med vievann):

”I. When the priest goes towards the altar, the cantors begin the Introit. On Ferias and Simples the Intonation is to be sung by one cantor as far as the sign *: on other Feasts and Sundays, there should be two cantors: but on Solemn Feasts there should be four, if as many as four are available. The choir continues until the Psalm. The first verse of the Psalm as far as the asterisk, and the V.: *Gloria Patri*, are sung by the cantors, the full choir taking up the rest of the verse. Afterwards, the Introit as far as the Psalm is repeated by the full choir.

If the priest and ministers have some way to go in the church before reaching the altar, there is no reason why several Verses of the Introit Psalm should not be sung after the Antiphon and Verse. In that case the Antiphon may be repeated after every Verse or two Verses. When the priest reaches the altar, the Psalm is if necessary interrupted at the end of a Verse, *Gloria Patri* is sung, and finally the Antiphon.”⁶¹

Denne og de følgende rubrikkene beskriver flere ting som er meget karakteristiske for en sunget *missa cantata* etter gammel ritus. Sangen eller spillet foregår parallelt med prestens bønner og handlinger, slik at musikken tidsmessig stadig er underlagt den liturgiske progresjonen. Selve liturgien blir ikke direkte påvirket av musikkens varighet (eller er iallefall ikke ment å være det), bortsett fra de stedene hvor presten selv skal synges noe som krever et sunget svar, f. eks ved intonasjonen av *Gloria* eller etter hver *Dominus vobiscum*, som altså krever noe ekstra koordinasjon mellom prest og kor. Det er et gjennomgående prinsipp at både ordinariet og proprieleddene synges mens presten samtidig leser dem stille ved alteret. Slik kan korets sang vare lenge utover den tiden presten bruker på å lese sangens tekst. Sett utenfra synges og/eller spilles det mer eller mindre sammenhengende gjennom messen (bortsett fra under lesningene og Canon), slik

⁵⁹ Liber Usualis, Desclée & Socii, Tournai 1961, Preface to the Vatican Edition of the Roman Chant (engelsk oversettelse av forordet), A) General principles and rules, s. XXXIX

⁶⁰ Se vedlegg 5.

⁶¹ Liber Usualis, Desclée & Socii, Tournai 1961, Preface to the Vatican Edition of the Roman Chant (engelsk oversettelse av forordet), s. XV, nr. I

at musikken danner en slags bakgrunn i liturgien.

Rubrikkene forutsetter her at ordinariet og propriene synges til de gregorianske melodiene i *Graduale Romanum* (og *Liber Usualis*) under en *missa cantata*, som jo er en høymesse. Dette bekreftes i det siste punktet i rubrikkene, der det forklares hva som er tillatt å gjøre dersom det er umulig å fremføre sangene slik de står i *Liber Usualis*:

“X. It is possible that for a good reason some piece assigned to cantors or choir cannot be sung as noted in the liturgical books; for instance, the singers are too few, or not sufficiently skillful, or the chant or the rite is too long. In that case the only alternative allowed is that the whole piece should be recited *recto tono* (on one note), or sung to a Psalm tone; this may be accompanied by the organ.”⁶²

Det som er obligatorisk i en *missa cantata*, er at de liturgiske tekstene *må* synges, og at alt *må* synges på latin. Hvis det ikke lar seg gjøre å synge tekstene til melodiene i *Liber*, går det an å synge dem til en enklere tonesetting, men det er aldri et alternativ å synge dem på folkespråket. Det er mulig å synge andre ting i løpet av liturgien, men alltid i tillegg til de foreskrevne tekstene; det anbefales også å utvide en antifon ved å legge til flere vers etter behov, før det eventuelt foreslås en latinsk hymne:

“ VI. The Offertory is begun by one, two or four cantors, in the same way as the Introit, and is finished by the full choir.

After the Offertory Antiphon the choir may sing to the ancient Gregorian chants those Verses which it was once customary to sing at this place. If the Offertory Antiphon is taken from a Psalm, other Verses of the same Psalm may be sung. In that case the Antiphon may be repeated after every Verse or two Verses.

When the Offertory is over, the Psalm ends with *Gloria Patri*, and the Antiphon is repeated.

If the Antiphon is not taken from a Psalm, some Psalm suitable to the feast may be chosen. After the Offertory Antiphon some other Latin piece may be sung suitable for this part of the Mass (...).”

“After the Communion, the full choir sings the Antiphon which is thus named, the Intonation being sung by one, two or four cantors as in the case of the Introit. (...) If the Antiphon is taken from a Psalm, other Verses of the same Psalm may be sung. In that case the Antiphon may be repeated after every Verse or two Verses; and when the Communion is ended *Gloria Patri* followed by the Antiphon is sung.

If the Antiphon is not taken from a Psalm, some Psalm suitable to the feast and to this part of the Mass may be chosen.

After the Communion Antiphon, especially if the Communion takes a long time, some other Latin piece suitable to the occasion may be sung.”⁶³

⁶² *Liber Usualis*, Desclée & Socii, Tournai 1961, Preface to the Vatican Edition of the Roman Chant (engelsk oversettelse av forordet), s. XV, nr. X

⁶³ Op. cit. s. XV, nr. VI og VIII

Både ordinariets og proprienes tekster kan også synges til annet enn gregorianske tonesettinger - f.eks kan det gregorianske ordinariet erstattes av en gjennomkomponert messe. Det finnes mange eksempler på slike gjennomkomponerte messer – ja, så godt som alle liturgiske verk av katolske komponister ble skrevet for bruk i den katolske høymessen. Her kan nevnes Palestrina, Frescobaldi, Gabrieli, Couperin, Vivaldi, Haydn, Schubert, Mozart, Bruckner, Fauré, Franck og Durufle med deres requiemmesser, missae breves og større messer. (Som eksempel kan her nevnes Palestrinas "Missa Papae Marcelli" fra ca. 1562, som helt frem til 1963 ble sunget under de pavelige kroningsseremoniene.) De samme komponistene skrev også musikk til de mer eller mindre kjente proprieddene – som for eksempel til de gregorianske antifonene "Te Deum", "De profundis", "Miserere", "Ave Maria", "Ecce sacerdos magnus", "Stabat Mater", "O sacrum convivium" og mange flere, som altså alle er opprinnelige liturgiske ledd for en bestemt søn- eller festdag (f.eks *De Profundis* av G. P. da Palestrina, som er offertoriumsantifonen for siste søndag etter pinse, eller *Haec Dies* av W. Byrd, graduale for påskedag).

De mange utgivelser med korarrangementer til ordinariene og propriene fra ulike perioder i musikkhistorien tyder på at denne type variasjon har vært mye i bruk over hele verden. Kriteriene for andre tonesettinger til disse leddene er nærmere beskrevet i Kirkens andre dokumenter om kirkemusikk, mest detaljert i Pave Pius X sitt motu proprio *Tra le sollicitudini* (1903).

Slik ser en gregoriansk introitus ut i Liber Usualis:

Intr. 1.

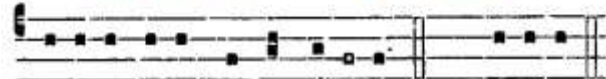
Audé- te * in Dómino sem-per : í-terum dīco,
 gau-dé- te : modésti- a véstra nóta sit ómnibus homí-
 ni- bus : Dómi- nus pro- pe est. Ní- hil sollí- ci- ti
 sí- tis : sed in ó- mni ora- ti- ó- ne pe- ti- ti- ó- nes vé-
 strae innotéscant a- pud Dé- um. *Ps.* Benedixísti, Dó-
 mine, térram tú- am : * a-vertísti capti- vi- tátem Já- cob.
 Gló-ri- a Pátri. E u o u a e.

Introitus fra 3. søndag i advent - Gaudete in Domino

Dette er et eksempel på hvordan en tekst kan synges til en av psalmoditonene:

Laudá-te Dóminum, omnes gen- tes, * col-
 Praise (the) Lord all (ye) nations.

laudáte e- um, omnes pópu-li. V. 2 Quóni- am.
 Praise Him all (ye) peoples.

2 Quóniam confirmáta est super nos misericór-
 dia eius, * et véritas Dómini manet in ætér-
 num.
 Because firmly-fixed is-it over us, (that) mercy of-His:
 and (the) truth of-the-Lord remains for ever.

3 Glória Patri, et Fílio, * et Spíritui Sancto.
 4 Sicut erat in princípio, et nunc et semper, *
 et in sæcula sæculórum. Amen.
 Glory to-Father and to-Son: and to-Spirit Holy:
 Just-as it-was in (the) beginning, and (is) now, and always,
 and unto (the) ages of-ages. Amen.

Salme 116: Laudate omnes gentes

Liber Usualis har en egen oversikt over hymner til forskjellige tider i kirkeåret, blant annet hymnen Pange lingua gloriosi (for skjærtorsdag):

41 PANGE LINGUA GLORIOSI
AD TRANSLATIONEM SS.MI SACRAMENTI

Interim cantatur hymnus Pange, lingua (exclusis duabus ultimis strophis), vel alius cantus eucharisticus.

Thomas de Aquino (?)

III

P Ange lingua glo-ri- ó-si Córpo-ris mysté-ri- um,
 Sangui-nisque pre-ti- ó-si, Quem in mundi pré-ti- um Fructus
 ventris gene-ró-si Rex effú-dit gén-ti- um. 2. No-bis da-tus,
 no-bis na-tus Ex intácta Virgi-ne, Et in mundo con-
 versá-tus, Sparso verbi sémi-ne, Su- i mo-ras inco-lá-tus
 Mi-ro clausit ór-di-ne. 3. In suprémae nocte cenae Re-
 cúmbens cum frátri-bus, Observá-ta lege ple-ne Ci-bis

Pange lingua gloriosi, hymne for skjærtorsdag

I utgangspunktet er gregoriansk sang ment å synges a cappella, men siden dette nok er et mer stilistisk enn liturgisk spørsmål, tas ikke dette opp i selve rubrikkene, slik at det ikke finnes noe direkte forbud mot dette i den delen av boken, utover at det nevnes når bruken av instrumenter skal begrenses eller utelukkes i løpet av kirkeåret. Dessuten finnes det veldig mange utgivelser, spesielt franske, med orgelakkompagnement til alle proprie- og ordinarieledd for organister, som viser at en slik praksis både har eksistert og eksisterer fortsatt. Ren instrumentalmusikk er med visse unntak forbudt i adventstiden, faste- og pasjonstiden (etter Gloria på skjærtorsdag er all instrumentalmusikk forbudt frem til Gloria på påskevigilien), imbredager og i alle requiemmesser.⁶⁴ De kirkelige dokumenter

⁶⁴ Liber Usualis, s. LXXXIX

om kirkemusikk beskriver også instrumentenes rolle i liturgien, og da først og fremst pipeorgelets funksjon og egnethet.

2. Messen av 1962 – musikk under lavmessen

Vi har allerede vært inne på ulike typer lavmesser, der den franske orgelmesse og den sungne lavmesse er de to hovedvariantene vi blir konfrontert med for musikkens vedkommende. I Norge og andre skandinaviske land gikk den sungne lavmessen under navnet *sangmesse*, som har mest til felles med den tyske tradisjonen og som er den vi vil konsentrere oss om i studiet av den liturgiske sang i Norge. Denne messeformen ble feiret side om side med høymessene frem til liturgireformen av 1970. En annonse for messene og gudstjenestene som fant sted i Oslo hver uke var alltid å finne i St. Olav tidsskrift (første gang den 20. juni 1897), og der nevnes bl.a. stille messe, sangmesse med homili (preken), levittmesse med preken og høymesse.

Under en stille messe var det vanlig at menigheten sang salmer på folkespråket som i større eller mindre grad erstattet ordinariet og propriene, slik vi så det i de ulike typer stille messe i kapitlet om liturgi. I slike messer sang celebranten ingenting, men leste likevel alle tekstene som i en høymesse. Mange som ikke kjenner så godt til den prekonsiliære praksis hevder at denne type menighetssang på folkespråket var et helt nytt fenomen etter liturgireformen – men selv om sangen under høymessene riktignok i praksis var forbeholdt koret, så var det altså minst like vanlig og populært å synge salmer på folkespråket under lavmessene i de fleste europeiske land. Dette er dokumentert på en interessant måte i boken *Nordisk Katolicism* av Yvonne Maria Werner, der hun bl.a. gjengir en rapport fra den katolske biskopen i Danmark, Johannes von Euch, til Vatikanet i 1888:

”I flera församlingar organiserades lekmannakörer, i andra var det ordenssystrarna och skolbarnen som svarade för den liturgiska sången i mässan. Men i de fall detta inte var möjligt hade man, liksom vid de folkliga andakterna, kyrkovisor på folkspråk.⁶⁵ Seden med folkspråklig psalmsång i mässan hade man infört i Danmark redan på 1850-talet, och 1857 utgavs en katolsk psalmbok på danska.⁶⁶ Denna sed, vilken var tämligen utbredd i det katolska Tyskland, stred egentligen mot de liturgiska bestämmelserna och krävde därför ett särskilt tillstånd (indult). Enligt då gällande liturgiska riktlinjer skulle den musikaliska gestaltningen liksom gudstjänsten som sådan – och detta gällde såväl mässa som tidegärd – vara helt på latin. Allt annat betecknades som missbruk (abusum), vilket endast i undantagsfall kunde tolereras.⁶⁷ Men i Danmark, liksom i de övriga nordiska länderna,

⁶⁵ Fotnote 317: ”von Euch til Ledóchowski den 3. dec. 1897”.

⁶⁶ Fotnote 318: ”Grüder till Barnabó den 8. dec. 1871”.

⁶⁷ Fotnote 319: ”Om de vid denna tid gällande kanoniska bestämmelserna, se V. Thalhofer, *Handbuch der katholischen Liturgik*. (2. Aufl.). Freiburg 1912, s. 284-297.

hade man utverkat ett sådant indult för att använda sång på folkspråk i gudstjänsten (...).”⁶⁸

I Norge vekslet man mellom 5 forskjellige salmemesser, og disse stod i alle utgavene av salmeboken t.o.m. 1964.⁶⁹

Regler for musikk under en lavmesse finnes ikke blant messens rubrikker av 1962, fordi denne liturgiformen i utgangspunktet er en stille messe uten musikk – men salmesangen i messen nevnes f. eks av pave Pius XII i *Musicae Sacrae* (1955), der han tilkjennegir at der dette er en gammel eller uminnelig sedvane, kan den lokale ordinarius (biskop) tillate den, dersom den virker umulig å kvitte seg med.⁷⁰ De mange salmebøkene som ble gitt ut frem til 1964, med ”messesalmer” som ble sunget til de forskjellige delene av messen, viser at det var en meget utbredt sedvane å synge salmer på folkespråket i Norge i alle fall fra 1897 og frem til tiden rundt 1964, da den siste salmeboken før liturgireformen ble gitt ut. For eksempel kan man finne flere forslag for et slikt salmeoppsett for messen allerede i 1. utgaven av den norske katolske salmeboken av 1893; disse forslagene er identiske i alle de 6 utgavene av denne salmeboken. Det finnes her hele 5 ulike salmesett (i tillegg til høymessens faste, latinske tekster) der det foreslås mellom ett og tre vers fra salmer for følgende øyeblikk i messen: trinnbønnen, Gloria, evangelium, Credo, offertorium, Sanctus, etter forvandlingen, Agnus Dei, kommunion og slutning.⁷¹

Dette bekreftes også flere andre steder, bl.a. av biskop Fallize i koralboken av 1905 til den første salmeboken fra 1893:

”Idet Vi herved foreskriver de foreliggende melodier til udelukkende brug ved de stille messer, aftenandagter og øvrige gudstjenester, haaber Vi, at de vil tjene til oppbyggelse og andagt baade i kirken, skolen og i hjemmene og overalt vække den levende troes aand og anspore til sand fromhet og dyd.(...)”⁷²

Det samme står i salmeboken fra 1934, der følgende kommentar er trykket rett før ”Første messe”:

⁶⁸ Werner, Yvonne Maria: *Nordisk katolicism. Katolsk mission och konversion i Danmark i ett nordiskt perspektiv*, Makadam Förlag 2005, s. 161-162

⁶⁹ Se vedlegg 6.

⁷⁰ *Musicae Sacrae* nr. 47

⁷¹ For eksempel i 4. utgave: K. Kjelstrup: *Cantemus Domino, Katolsk Salmebok*, Oslo 1934, s. 9-13

⁷² C. Riesterer: *Melodier til Katolsk Salmebog*, Aktietrykkeriet i Trondhjem 2 1905, s. IV

"Merknad: I enhver høymesse synges nedenstående latinske messetekst. I en stille messe kan menigheten synge en av de følgende norske "sangmesser", eller man kan velge andre salmer, som svarer til vedkommende tid av kirkeåret eller dagens fest."⁷³

Eller som det forklares i den danske katolske salmeboken fra 1961 (det er all grunn til å gå ut fra at samme praksis gjaldt Norge også):

"DANSKE SANGMESSER.

I små kirker, hvor forholdene ikke tillader den normale form for søn- og festdagens hovedgudstjeneste, den sungne høymesse, kan efterfølgende sangmesser med danske salmer benyttes i forbindelse med en stille messe. I stedet for den første og den sidste salme kan der synges en til den pågældende søn- eller festdag passende salme. En anden form for gudstjeneste er den reciterede messe, hvor menigheden sammen med præsten reciterer messens faste dele. I så tilfælde udgår salmerne til Kyrie, Gloria, Credo og Agnus Dei."⁷⁴

I Norge ble det gitt ut til sammen 6 utgaver av den katolske salmeboken før liturgireformen i 1970; den første, *Katholsk Salmebog*, kom i 1893 og var en fornorskning av den danske *Katholsk Psalmebog* av 1891. Den var utgangspunktet for de fem neste utgavene og de to koralbøkene som ble laget til disse.

I St. Olav tidsskrift nevnes salmemessen for første gang i 1897:

"Ogsaa i St. Olafs katolske menighedskirke i Kristiania blev Olafs-festen feiret den 29de juli med sangmesse kl. 9 og paafølgende søndag, den 31te juli, med levitmesse og biskopelig assistance kl. 10 ½ (...)." ⁷⁵

3. Messen av 1970

Den første utgaven av Pave Paul VI's Missale Romanum kom ut i 1970. Den siste utgaven er fra 2002, men rubrikkene for den liturgiske musikken er identiske med førsteutgaven, derfor tar vi for oss her rubrikkene fra 1970, slik de står i Generell orientering om Missale Romanum (GIRM).

En forskjell mellom den gamle og den nye messen som får betydning for organisten og koret, er at presten leser de fleste av sine bønner høyt – dermed blir musikken satt i en mer kronologisk og vertikal sammenheng enn i den gamle messeliturgien, hvor prestens bønner og sangen er mer uavhengige av hverandre og skjer parallelt i større grad.

⁷³ *Cantemus Domino*, St. Olav forlag, Oslo 1951, s. 10

⁷⁴ *Salme- og Bønnebog*, Sankt Ansgars forlag, København 1961, s. 483

⁷⁵ St. Olav, august 1897

Selv om det gjerne er et naturlig valg å synge alle ordinarieleddene, finnes det ingen rubrikker som påbyr dette som i 1962-missalet. (Dette skyldes nok bl.a. at det nye missalet ikke skiller mellom *missa cantata* og *missa lecta* som to egne messeformer.) Uansett må ordinariets tekst fortsatt fremføres ordrett, men kantoren står mer fritt til å velge teksten som skal synges som proprieledd. Som nevnt tidligere foreligger Graduale Romanum i en utgave som er tilpasset det nye missalet, men et gjennomgående prinsipp er at kantoren har mulighet til å velge en salme på folkespråket som er godkjent av den lokale bispekonferansen i stedet for introitus, offertoriums- eller kommuniionsantifonen – i praksis vil dette som oftest si en salme fra menighetens salmebok med imprimatur.

I den nye messens rubrikker gjennomgås også liturgiens enkelte deler, med beskrivelser av hva som kan synges, hvordan og av hvem på de steder i liturgien hvor det kan synges. Allerede ved beskrivelsen av inngangsverset i GIRM nr. 25 vises det til flere muligheter kantoren har:

”25. Når folket er samlet og celebranten med assistenter kommer inn, begynner inngangsverset. (...)

26. Sangen utføres vekselvis av kor og menighet, eller av kantor og menighet; eller det hele synges av menigheten eller av koret alene. Man kan bruke enten den antifonen med tilsvarende salme som står i Graduale Romanum eller i Graduale Simplex, eller man kan ta en annen sang som passer til den hellige handling, til dagens eller årstidens karakter, og hvis tekst er godkjent av bispekonferansen.

Hvis det ikke synges til inngangsverset, skal den antifon som står i Missale, resiteres enten av de troende eller av noen iblant dem, eller av lektoren, eller også av celebranten selv etter at han har hilst menigheten.”

Til forskjell fra den gamle messen er det ikke nødvendig at alle proprietekstene blir enten lest eller sunget, eller begge deler. Introitus og kommuniionsverset må leses av presten hvis det ikke synges, men ikke offertoriumsantifonen:

“50. (...) Retningslinjene for offertoriesangen er de samme som for inngangssalmen (nr. 26). Hvis der ikke synges, utelates offertorie-antifonen.”

Missale Romanum av 1970 må nødvendigvis sees i sammenheng med Det 2. Vatikankonsil, som la retningslinjer for den liturgiske reformen som dette missalet var frukten av. Konsilet formulerte disse retningslinjene i konstitusjonen Sacrosanctum Concilium (SC). I kapittel 6 om kirkemusikken kommer bl.a. dette frem:

“Kirkemusikkens skatt må omhyggelig bevares og dyrkes. Arbeidet med kirkekorene må konstant fremmes, spesielt ved domkirkene. Biskopene og de andre sjelesørgere skal med

iver se til at hele menigheten under alle sungne gudstjenester tar den aktive del i sangen som tilkommer den, i samsvar med art. 28⁷⁶ og 30.⁷⁷ (...) Kirken anerkjenner den gregorianske sang som den romerske liturgis egen: Den skal derfor normalt ha førsteplassen i de liturgiske handlinger. (...) Andre former for kirkemusikk, spesielt den polyfoniske, skal på ingen måte utelukkes fra gudstjenesten, når de bare svarer til den liturgiske handlings ånd, i samsvar med art. 30. (...) Angående det språk som anvendes, skal en følge forskriftene i art. 36⁷⁸; for messens del art. 54⁷⁹; for sakramentene art. 63; for tidebønnene art. 101.⁸⁰

Flere ting kan sies om de nye retningslinjene for musikken i messens liturgi; med utgangspunkt i de tidligere bestemmelser kan man se endringene fra 1963 og 1970 i et historisk perspektiv. Noe av det viktigste som skjedde var at morsmålet ble tillatt i høymessen (dette ble i praksis en større endring for prestene enn for musikerne, da prestene tidligere leste messen kun på latin), og at salmer i større grad kunne brukes i høymessen. Dette hadde sin bakgrunn i konsilets fokus på lekfolkets rolle og aktive deltagelse i messen, men bruken av morsmålet og salmesang eksisterte altså også før konsilet, i lavmessen. Endringene var derfor muligens ikke altfor dramatiske for en katolsk organist – man var fra tidligere av vant til å synge salmer på folkespråket under lavmessen, slik at 1970-messen ble musikalsk sett som en sammensmeltning av den gamle

⁷⁶ SC art. 28: "Ved feiringen av liturgien har hver enkelt, altertjener som legmann, sin oppgave å fylle. Han skal da utføre det som tilkommer ham ut fra sakens natur og de liturgiske regler - utelukkende det, men også alt det."

⁷⁷ SC art. 30: "Til fremme av den aktive deltagelse skal folket oppmuntres til å ta del med sine akklamasjoner og svar, til å synge med i antifoner, Davidssalmer og andre salmer, såvel som til å ta del gjennom handlinger, gester og kroppsstilling. Også en ærbødig stillhet skal til sine tider overholdes."

⁷⁸ SC art. 36: "§ 1. Bruken av det latinske språk bibeholdes i den latinske ritus, med unntak for gjeldende særretter.

§ 2. Ettersom det imidlertid, såvel i messen som i sakramentsforvaltningen og øvrige deler av liturgien, ikke sjelden kan være til stor nytte for folket at morsmålet blir anvendt, kan man gi dette en større plass, særlig i lesningene og i formaningene, i enkelte bønner og sanger, i samsvar med de regler som fastsettes i de følgende kapitler for hvert enkelt av liturgiens områder.

§ 3. Innenfor rammen av disse regler tilkommer det så den kompetente territoriale kirkelige myndighet, nevnt i art. 22 § 2 (og om nødvendig etter konsultasjon av biskopene i de tilgrensende områder, der samme språk tales), å treffe bestemmelser angående den eventuelle bruk av morsmålet og den måte den skal skje på. Bestemmelsene skal så godkjennes, det vil si ratifiseres, av den Apostoliske Stol.

§ 4. Den oversettelse av den latinske tekst som skal benyttes i liturgien, skal godkjennes av samme kompetente territoriale kirkelige myndighet som nevnt ovenfor.

⁷⁹ SC art. 54: "Morsmålet kan gis en passende plass i de messer der folket er til stede, særlig med hensyn til lesningene og kirkebønnen, og etter som de lokale forhold tilsier det, også i de deler som tilkommer folket, i samsvar med art. 36 i denne konstitusjon. En skal allikevel sørge for at de troende er i stand til å resitere eller synge på latin de av messens faste deler som tilkommer dem. Der hvor det imidlertid synes å være ønskelig med en mer omfattende bruk av morsmålet i messen, skal man holde seg til art. 40 i denne konstitusjon." (Art. 40 gir biskopen rett til å vurdere i hvor stor grad man skal gi elementer av hvert enkelt folks kulturer og tradisjoner plass i gudstjenesten.)

⁸⁰ SC kap. 6, art. 113-117

høy- og lavmessen. Graduale Romanum ble tilpasset 1970-messen og prioritert i messens rubrikker, og det ble gitt ut nye salmebøker med salmer på folkespråket ved siden av. Teoretisk sett kunne organistene og korene fortsette å synge de samme gregorianske ordinarier og proprier fra Graduale Romanum, og i tillegg salmene fra lavmessene.

Spørsmålet om hvordan og av hvem den *musikalske* vurderingen av innholdet i salmebøkene har blitt foretatt før og etter 1960-70-tallet, forblir noe åpent, da biskopens imprimatur kun sikrer at salmenes tekster er i tråd med katolsk lære. Et imprimatur innebærer per definisjon ikke en kompetent godkjenning av tonesettingens kunstneriske kvalitet i salmebøkene. Ansvar for den kunstneriske kvaliteten og samsvaret med kriteriene har ikke blitt delegert til biskopene på samme måte som ansvaret for det teologiske innholdet i tekstene.

Kapittel 4 – Katolske salmebøker i Norge mellom 1843 og 2011

Siden 1893 har Den katolske kirke i Norge hatt 9 offisielle salmebøker med salmer på norsk og latin, som har vært ment først og fremst for bruk i lavmessen, i forskjellige typer andakter og i andre ikke-liturgiske sammenhenger. Disse ble gitt ut henholdsvis i 1893, 1915, 1922, 1934, 1951, 1964 og 2000. I perioden mellom 1969 og 2000 ble det brukt flere mer eller mindre provisoriske salmebøker- eller hefter som de senere salmebøker ble basert på.

En generell måte å identifisere en katolsk utgivelse på er at den, i tillegg til opplysninger om utgivelsesår- og sted, er utstyrt med såkalt *imprimatur* (kan trykkes) og/eller *nihil obstat* (ingen hindringer). Imprimatur er den lokale biskopens forhåndsgodkjenning av utgivelsen, og betyr at biskopen har kontrollert det tekstlige innholdet i f.eks salmeboken, og funnet det i overensstemmelse med katolsk tro.

I forordet til Katolsk Salmebok fra 1964 gir biskop Jacob Mangers en kort oversikt over den katolske salmebokens historie i Norge:

"FORORD TIL 6. UTGAVE

Salmebokens historie ser i korthet slik ut:

I året 1893 blev *Katholsk Salmebog* utgitt i Kristiania av pastor Edward Ortved (1855-1930) som i årene 1883-93 var redaktør for bladet "St. Olav". Boken var en fornorsking av den danske *Katholsk Psalmebog* av 1891.

Opprinnelsen til denne var en salmebok som ble utarbeidet av den unge konvertitt W. J. Karup (1828-70) og tatt i bruk juledag 1856. Innholdet var overveiende oversettelser og bearbeidelser av latinske salmer, men atskillig var også Karups egne arbeider.

I 1915 kom 2. utgave, *Katolsk Salmebok for det Apostoliske Vikariat i Norge*, utgitt i Kristiania ved sogneprest Karl Kjelstrup (1874-1946). I "St. Olav" for 20. august 1915, side 265-267 gir sogneprest Kjelstrup en grundig redegjørelse for sitt arbeide med boken. Han har omarbeidet en del tekster.

I 1922 finner vi 3. utgaven, *Katolsk Salmebok for det Apostoliske Vikariat Norge og Spitsbergen*, utgitt i Kristiania.

I 1934 kom *Cantemus Domino. Katolsk Salmebok*. Denne 4. utgave ble utgitt i Oslo ved dr. Karl Kjelstrup, denne gang utvidet med et tillegg.

I 1951 får vi så 5. utgave med to tillegg, utgitt av Det apostoliske Vikariat. Her er rettskrivningen ført opp til moderne språkbruk, i likhet med hva sogneprest Kjelstrup foretok i 2. utgave.

Ved tilretteleggelsen av 6. utgave, den som nå foreligger, var man i den heldige situasjon at man samtidig kunne utarbeide en ny koralbok. Man kunne derfor gi salmene nye numre. Salmene fra de tidligere tillegg og eventuelt nye tekster fikk således sin systematisk riktige plass i salmeboken. (...)”

Etter 1964 ble det gitt ut en ny, midlertidig salmebok i Trondheim i 1974 – *Lov Herren*, med tilhørende koralbok i 1975 – og før arbeidet med dagens salmebok *Lov Herren* ble

ferdig i 2000, ble det i tillegg til noen provisoriske hefter gitt ut en ungdomssalmebok i 1993 kalt *Jubilate*. Siden har det også kommet en ny salmebok for ungdom, *Adoremus* (2008).

St. Olav tidsskrift, eller "St. Olav" som det refereres til her, har blitt gitt ut ukentlig eller månedlig siden 1889, og inneholder informasjon fra første hånd om stort sett alle viktige og mindre viktige hendelser fra Den katolske kirkes daglige liv i hele Norge siden den tid. Katolske utgivelser har også blitt anmeldt her, og i denne sammenhengen er det meget nyttig at også alle salmebøkene og koralbøkene har blitt beskrevet, og at det forekommer relativt detaljerte beskrivelser av ekstra viktige liturgiske anledninger som fant sted med hensyn til musikken som ble brukt. I tillegg finner man også noen interessante musikkdebatter som har gått over flere nummer av tidsskriftet, som vi vil komme tilbake til senere.

Som vi har sett, ble salmebøkene frem til 1970 brukt under lavmessene, som en form for devosjon som samtidig henviste til innholdet i messens enkelte deler. Men salmebøkene var også ment for bruk i andre sammenhenger enn messen, som andakter eller katolske foreningssamlinger av ulike slag. De første salmebøkene frem til 6. utgave av 1964 ble trykket med tanke på at de skulle samsvare med koralboken som ble gitt ut i 1903 av p. Celestin Riesterer – hvis offisielle tittel forøvrig lød "Melodier til Katolsk Salmebog, udsat for 4-stemmigt blandet kor. Til brug i kirken og i hjemmet". Derfor måtte salmene i de påfølgende salmebøkene komme i lik rekkefølge som i den aller første utgaven fra 1893, som koralboken var organisert etter, eller i det minste ha samme nummerering og samme 1. vers.

For en mest mulig dekkende og representativ analyse av utviklingen i den katolske liturgiske musikken i Norge er det for det første aktuelt å studere ulike aspekter ved de utgitte salmebøkene, og for det andre å undersøke hvordan den liturgiske musikken var og er i praksis – i den grad det er mulig ut fra de tilgjengelige kildene. Det første skrittet vil være å studere salmebøkene i kronologisk rekkefølge – ut fra aspekter som salmetekstenes språk, deres eventuelle ikke-katolske opprinnelse og musikalske sjangertrekk. Det er viktig å huske på at salmebøkene fra før liturgireformen ikke ble brukt i høymessen, bare i lavmessen – og at først etter liturgireformen i 1970 ble salmebøkene gitt ut for å brukes i alle slags messer, også høymessen.

1. Katholsk Salmebog, Kristiania 1893

Denne første katolske salmeboken i Norge siden reformasjonen er språklig sett en fornorskning av den danske *Katholsk Psalmebog* (1891). Av de 203 salmene er 192 på riksmål og 11 på latin – og de siste er et utvalg av alminnelige latinske hymner. Innholdsfortegnelsen er delt opp i 7 kategorier: norske salmer (inkludert de sangbare norske oversettelsene av latinske hymner), latinske salmer, messesalmer (5 oppsett i tillegg til den latinske messeteksten for høymessen som "første messe"), salmer ved aftenandaktene (litanier, sakramentssalmer og salmer til Jesu Hjerte), salmer til kirkeårets forskjellige tider (advent, jul, ved årsskiftet, Hellig tre konger, Jesu hl. navns fest, fastetid, påske, bededagene, Kristi Himmelfart, pinnse, Trefoldighetsfest og Kristi Legemsfest), salmer til de helliges ære (Den hl. familie, Guds hl. moder og hennes festdager, skandinaviske og andre helgener, Allehelgens- og Allesjeldersdag) og til slutt salmer av forskjellig innhold.

Mange salmer er oversettelser av kjente katolske salmer fra Tyskland og Danmark, mens de latinske er universelle sangtekster for hele Kirken den dag i dag. For eksempel synges hymnen "Tantum ergo sacramentum" overalt under tilbedelsen av Det hellige Sakrament, gjerne til velsignelsen, og "Pange lingua" synges i messen på skjærtorsdag under overføringen av Sakramentet til repositoriet. Det er mulig å se av salmeutvalget at salmebøkene må ha blitt flittig brukt i forbindelse med typisk katolske fester eller andakter, som nettopp tilbedelse av det utstilte Sakrament (de mange "sakramentssalmer" på latin og norsk om Jesu legeme og blod), andakter til Jesu Hjerte, som særlig finner sted de første fredager i måneden (salmeboken inneholder litaniet til Jesu Hjerte og 5 norske salmer med dette temaet), sungne rosenkransandakter (nr. 159: "Mageløse rosenkrans", senere også kalt "Rosenkranssalmen" av Kjelstrup) eller helgenfester (40 salmer for enkelthelgener eller fester).

En ting som sikkert registreres straks av en kirkemusiker i vår tid, er at salmene ofte er notert i tonearter som går vesentlig høyere enn det som er vanlig i dag. De går ofte så høyt som til en tostrøken E, og F forekommer også, mens i dag holder man seg stort sett under en tostrøken D, av og til brukes Ess, og i noen sjeldne tilfeller E. Salmebøkene ble frem til liturgireformen trykket uten noter, slik at tonearten kun var av betydning for organisten.

I forordet til koralboken fra 1905 skriver biskopen dette om melodiene i sin "Approbaton":

"Nærværende melodier er et udvalg af de bedste blant de ældre; de mindre gode er blevet fjernet og erstattet med nye, til dels fra andre mønstergyldige sangbøger, til dels originalkompositioner (af C. R.)⁸¹. Den harmoniske bearbejdelse er i det hele taget ny (...).

⁸¹ C. R. står for p. Celestin Riesterer.

Man har lagt an paa at give de enkelte stemmer en letfattelig og melodisk bevægelse. De almindelig brugelige tegn og udtryk for at angive sangens tempo, stemmernes styrke etc., har man udeladt, idet man er gaat ut fra, at kirkesangens karakter og egenskaber, som den troendes fuldtonende bøn for den Almægtige og hans hellige, ikke godt lader sig bestemme ved musikalske tegn, og bør derfor helst overlades kordirigenterne og de enkelte "executores". Der kan blot i almindelighed bemerkes, at man bør vogte sig ligesaavel for en slæbende, som for en hurtig afstedilende sang. Begge deler krænker den kirkelige aand og værdighed. (...) Til enkelte sange er givet 2 melodier, til dels fordi de to allerede var i brug, til dels fordi den nye tænkes at skulle træde i stedet for den gamle, omend denne i kirkelig henseende ikke just er forkastelig. (...)"

Koralboken ble gitt ut rett etter at pave Pius X hadde promulgert sitt motu proprio *Tra le sollicitudini* om kirkemusikk i 1903. Dette fikk følger for den videre utviklingen av kirkemusikken i Norge, om enn i noe begrenset grad på grunn av Kirkens fortsatt beskjedne størrelse i landet på den tiden.

Slik ble koralboken omtalt i St. Olaf tidsskrift, nr. 20 (1905):

"Et høist nødvendigt og i sin udførelse meget vellykket verk til vore katolske menigheters opbyggelse er i disse dage fuldført. Hr. pastor Riesterer, sogneprest ved St. Olafskirken i Trondhjem, har nemlig revideret melodierne og harmonien til vore norske salmer, et arbeide, der særlig blev paakrevet, efterat hs. hellighed pave Pius X havde udgivet sin rundskrivelse om kirkemusiken, hvori han opstillede de hovedregler, som overalt bør befølges med hensyn til sang og musik i kirkerne. (...)"

Denne omtalen viser at pavens motu proprio må ha blitt tatt ganske så alvorlig i Norge, særlig når man ser på detaljnivået pastor Riesterer arbeidet på i noen av melodiene:

"(...) For kun at nævne et par eksempler vil vi pege paa den besynderlighed, at i den skjønnne julesalme "Ære være Gud i det høie" gik i den gamle melodi tonen ved det sidste ord n e d i stedet for o p, saaledes som teksten kræver det. Melodien til salme 159, "Mageløse rosenkrans", var altfor livlig og maatte erstattes med en af mer alvorlig karakter."

Stort sett alle salmene i denne første salmeboken var skrevet og tonesatt av katolikker, noe som kommer tydelig frem i umiskjennelig katolske formuleringer i tekstene. Ingen salmetekster fra andre kristne kirkesamfunn er å finne her, men derimot, når man ser salmer som "Sion, pris din saliggjører", "O hode høyt forhånet" eller "Store Gud, vi lover deg" i protestantiske danske eller norske salmebøker allerede i 1869 (Landstads kirkepsalmebog), og senere i 1926 (Landstads reviderte salmebok) og 1985 (Norsk Salmebok), så er dette opprinnelig katolske latinske salmer som står oversatt både i Katolsk Salmebog fra 1893 og i salmebøkene fra Den norske kirke.

2. Katolsk Salmebok for det Apostoliske Vikariat i Norge, Kristiania 1915

I 1915 ble salmeboken revidert av sognepresten i St. Olav, p. Karl Kjelstrup. Det var hovedsakelig språklige ting som lå til grunn for revisjonen; de nye, mindre danske rettskrivningsreglene ble tatt i bruk, flere salmer fikk færre vers og enkelte hymner som var oversatt fra latin, ble nå trykket sammen med de originale latinske salmetekstene:

”Vor nye salmebok.”

Høsten 1911 fik undertegnede det hverv av hs. høiærværdighet biskopen at revidere vor salmebok, der da paa det nærmeste var utsolgt. Flere grunde talte for, at man ikke burde gjenoptrykke den i 1893 av pr. Edw. Ortved utarbeidede salmebok, der var en omarbeidelse av den danske. For det første var det en selvfølge, at den autoriserte rettskrivning maatte gjennomføres, hvad der jo var en umulighet uten en temmelig omfattende revision. Dernæst maatte adskillige salmer befries for danske reminiscenser, som var mindre iørefaldende i 90-aarene, men nu støter det norske øre mer og mer, eftersom vort sprog i sin utvikling med stadig raskere tempo fjerner sig fra det danske. (...)

Gjennomførelsen av den nye rettskrivning vil antagelig støte mange av de ældre, særlig paa Sørlandet og Vestlandet. Nogen berettiget indvending derimot kan dog ikke fremføres; det blir bare de gamle, forlængst utdebatterte. I en anmeldelse av stiftsprovst Gustav Jensens utkast til ny luthersk salmebok skrev hr. skoleinspektør J. M. Platou i ”Aftenposten” forleden nogle ord, som jeg gjør til mine. ”Vi har,” sier han, ”en av de lovlige myndigheter autorisert rettskrivning, som ikke engang længer kan kaldes helt ny; for den er 8 aar gammel, og den er paabudt i alle landets skoler, i barneskoler saavel som i høiere skoler, i departementer og (saa vidt jeg vet) i alle offentlige kontorer. Den er gjennomført i alle bøker, som utgis under offentlig stempel.

Det er da ingen mening i at undta salmeboken. Selvsagt er her store vanskeligheter, fordi det er bunden stil. Men et levende sprog er utviklingens lov underlagt, og skriftsproget faar følge med langsomt litt om senn. Salmeboken ogsaa. Den faar følge den autoriserte rettskrivning. Ingen finder det urimelig, at Kingos og Brorsons salmer omsættes i modern sprogform. Det samme faar gjælde salmer av nyere datum. Men ganske vist faar det gjøres med varsom og forsigtig haand.” Saa vidt hr. Platou. (...) Tar man den nye salmebok i haanden, vil man ogsaa ved en flygtig gjennombladning straks fæste sig ved, at de fleste salmer er blitt kortere. For de almindeligste salmer er længden nu blitt gennemgaaende tre à fire vers. Det er jo en kjendsgjærning, at en hel del av vore salmer aldrig blev sunget tilende, da de var for lange. Dermed skal ikke den uskik godkjendes, der har indsneget sig i enkelte av vore kirker, aldrig at synge mer end 2 vers av en salme. Om der synges to eller tre vers, spiller for tidens vedkommende i regelen liten eller ingen rolle. Hensynet til versenes længde og innhold bør vel her være det avgjørende. Av den grund har ogsaa ikke faa av f.eks sakramentsalmerne uten skade kunnet avkortes, da versene ofte kun var en uttværet gjentagelse av de samme tanker. En anden ting, som ogsaa falder i øinene, er at litaniet til Jesu hl. hjerte er indskutt blandt de øvrige litanier, samt at likeledes enkelte latinske hymner, hvorav vi før kun hadde oversættelserne, har faat sin plads ved siden av disse. Det er ”*Stabat Mater*”, ”*Adoro te*” og ”*Ave maris stella*”. Den katolske kristen bør kjende den latinske original til disse hymner.”⁸²

⁸² P. Karl Kjelstrup: *Vor nye salmebok. En redegjørelse*, St. Olaf tidsskrift, 20. august 1915

Hos dem som har hørt musikalske oppføringer fra 1930- og 40-tallet, eller enda tidligere, kan det kanskje dukke opp en mistanke om at grunnen til at man aldri rakk å synge alle versene på salmene, kunne være et forholdsvis langsomt tempo i salmesangen. Men man har nok ikke mer enn spekulasjoner å støtte seg til, da kunnskapen om salmesangens tempo i Den katolske kirke i Norge fra den tiden forblir begrenset. Det virker imidlertid som at man var bevisst muligheten for fenomenet allerede i 1905, da Fallize kommenterte det i koralbokens forord.

Ellers ser vi at det generelt sett må ha vært et fokus på å inkludere den katolske musikkarven fra middelalderen og resten av verdenskirken i større grad i Norge, siden man gjorde en innsats for å gjøre de latinske originalene mer sunget også blant norske katolikker. "Stabat Mater" var⁸³ sekvensen for langfredag (oversettelsen i 1893 var "Under korset smertebøiet", nr. 149 med samme melodi), "Adoro te" er en sakramentshymne av Thomas av Aquinas (oversettelsen var nr. 61 "Jeg knæler ydmygt" til en annen melodi) og "Ave maris stella" er hymnen for vesper på Mariafester i det 1962-breviaret (nr. 158 b, "Hil dig, havets stjerne" til en annen melodi).

Videre i artikkelen følger en detaljert gjennomgang av alle kapitlene i salmeboken, og hvilke salmetekster som har blitt endret eller omdiktet og hvordan. Avslutningsvis sier p. Kjelstrup noen interessante ord om hva han har hatt i tankene under revisjonen, som sier litt om det generelle forholdet til salmesangens rolle blant de norske katolikkene på den tiden og i alle fall frem til etterkrigstiden:

"Der er uten tvil mange, som kunde ha langt større forutsætninger for et arbeide som dette, end undertegnede eier. Én ting kan jeg imidlertid forsikre: jeg har ofret megen tid og al min kraft paa salmeboksrevisionen. Hvert uttrykk er blit veiet atter og atter, før det endelig sattes paa papiret; det ene utkast efter det andet har ofte gaat i papirkurven, før jeg endelig fandt, at jeg hadde ydet det bedste, jeg kunde yde. Mit eneste ønske har kun været dette: at skaffe vor norske mission et sangverk, der ved sine egne katolske fromhetstanker kan gi uttryk for bønnens og tilbedelsens hellige længsler og ved egne norsk poesi med lethed synge seg ind i hjerterne. (...)"

Bak dette ligger et ideal man hadde hatt omtrent helt siden reformasjonen: ikke bare å gjøre middelalderens musikk tilgjengelig igjen i Norge, men å knytte den norske og katolske kultur nærmere sammen, her gjennom å bruke norsk poesi og skape nye norske tradisjoner. Denne tanken kan sees på som en frukt av nasjonalromantikken – samtidig ble

⁸³ Etter 1970 ble flere sekvenser fjernet fra høytidene, f.eks langfredag (Stabat Mater), Allesjeldersdag (Dies irae), og Kristi Legemsfest (Lauda Sion/Sion, pris din saliggjører). Frem til Trientkonsilet var en meget omfattende samling med sekvenser i bruk.

katolisismen i Norge på den tiden betraktet som et meget utenlandsk fenomen siden statskirken var luthersk, og så mange katolikker var immigranter. I tillegg bygget ønsket om å dyrke norske katolske tradisjoner på to ting som er viktige å huske på: bevisstheten om at Norge på den ene side allerede hadde hatt denne type nasjonalpreget fromhet i middelalderen, da landet hadde utviklet norske katolske skikker historie i 500 år før reformasjonen (f.eks tradisjonen rundt kong Olav den hellige) og Kirken i Norge hadde (som i andre land) sørget for utviklingen av f.eks kunst, skoler, håndverk og sykehusvesenet – og at det var viktig å arbeide for å gjøre denne arven til Norges egen igjen, samt å la den norske katolisismen utvikle seg videre slik at norske katolikker igjen kunne forme katolske tradisjoner med nytt nasjonalt preg.

3. Katolsk salmebok for det Apostoliske Vikariat i Norge, Kristiania 1922

Denne utgaven var nesten identisk med 1915-utgaven, men den ble trykket sammen med p. Kjelstrups bønnebok *Benedicamus Domino! En liten katolsk bønnebok* fra 1920 og solgt som én bok – i tillegg til at salmeboken ble gitt ut også som en selvstendig bok. Man trykket salmeboken på nytt også fordi man så behovet for å bruke et papir av bedre kvalitet.

4. Cantemus Domino. Katolsk Salmebok, Oslo 1934

4. utgaven av salmeboken var i hovedsak lik de to forrige i innhold og språk, men var forsynt med et tillegg under navnet *Cantemus Domino*. I likhet med 1915-revisjonen ble denne utgivelsen redegjort for i St. Olav tidsskrift i 1934 av p. Kjelstrup selv:

”Cantemus Domino – en redegjørelse og orientering.

I en rekke av våre menigheter har man nu tatt i bruk den nye utgave av vår katolske salmebok ”*Cantemus Domino*”, som foruten de eldre, kjente salmer, har et tillegg med 64 nye. (...) I januar i år meddelte Hs. Høiærv. Biskopen mig at 3. utgave av salmeboken på det nærmeste var utsolgt og gav mig i oppdrag å få en ny utgave av stabelen. Da vi fremdeles må bruke den gamle koralbok, inntil vi får høve og midler til å utgi en ny, bad han mig å bringe de gamle salmer i overensstemmelse med de nu gjeldende regler for rettskrivning samt å tilføie et tillegg med nye salmer. Det er jo lenge blitt klaget over at utvalget er for lite, især savner man de gamle, kjente julesalmer fra middelalderen som den dag i dag lever i vårt land og synges i de tusen hjem. Også salmer til de mest kjente helgeners ære trengtes der – de norske helgener ikke å forglemme. Med særlig glede må jeg notere at biskopen fullt ut forstod nødvendigheten av også å få med salmer på nynorsk, selv om det

ennu ikke kunde bli så mange som ønskelig kunde være. (...) Man vil snart opdage at det er ikke foretatt store forandringer i de gamle salmene, når man ser bort fra rettskrivningen. Hensynet til at vi ennå er henvist til vår gamle koralbok gjorde også at ingen kunde fjernes. (...)

Om *tillegget* har jeg litt mer å si. Av gamle latinske hymner, som vi hittil har savnet, har jeg fått med "Adeste, fideles", "Magnificat", "Lux illuxit" (Sankt Olavs-sekvensen), "Veni, sancte Spiritus" – alle med metrisk oversettelse ved siden. Salmene 208, 218, 219, 220 og 232 er av frøken Maria Knudtzon, og melodiene komponert av pater A. Lutz. Både teksten og melodiene vil sikkert gjøre disse nye salmer elsket i våre menigheter. De er en berikelse vi kan glede oss over. Det samme kan sies om de nynorske salmer 210, 211, 212 og 213 – alt sammen vellykkede omsetninger av gamle latinske hymner, holdt i samme versemål som originalene, så den gregorianske melodi kan anvendes. Oversetteren, som vil være anonym, er en Oslo-konvertitt som forhåpentlig vil berike oss med flere slike mesterlige oversettelser. Tenk om vi f.eks kunde få en god omsetning av sjelemesse-sekvensen "Dies irae" på klangfullt nynorsk?

Av nynorske salmer har vi ennvidere den vidunderlige middelalderske julesalme "Det hev ei rosa sprunge" med sin kjente melodi. "Sankt Gregors barnekor" sang den i julen flere ganger her i St. Olavs kirke under frk. Østenstads mesterlige ledelse. Selvsagt har vi også fått med de to gripende fedrelandssalmer "Gud signe vårt dyre fedreland" og "No livnar det i lundar" som forøvrig oftere er blitt sunget i flere av våre kirker (selvfølgelig med den kirkelige øvrighets tillatelse). Lars Eskelands skjønnne salme "Ein heimstad hev Herren for folket sitt bygt" vil sikkert også bli sunget med stor glede til pater Lutz's vakre melodi.

Dessverre vil der nok være en eller annen som ikke synes om at vi endelig også har fått nynorske salmer. Ensidigheten kan jo ofte være forbausende stor, når det gjelder sproget. Til orientering for eventuelle kritikere av denne sort vil jeg få lov til å gjøre oppmerksom på at vår salmebok i sin nye skikkelse inneholder 267 salmer. Av disse er bare 7 på nynorsk. Altså 260 på bokmål. Nynorskens tilhengere har således langt mere grunn til å klage enn såkalte "riksmålsfolk".

Av helgensalmer har salmebokstillegget et betraktelig antall – ikke mindre enn 30. Av disse er 221, 233, 234 lånt fra den danske katolske salmebok, hvor også melodiene finnes. Den vakre St. Dominikus-salme (nr. 232) er av frk. Maria Knudtzon til melodi av pater Lutz. De øvrige helgensalmer er mine og har alle henvisninger til kjente melodier. Sist i tillegget kommer "Salmer av forskjellig innhold". De fleste av dem er mine. (...) Til gravferdssalmen 266 har jeg dessverre ikke vært istand til å finne en passende melodi i vår koralbok, men våre dyktige organister vil sikkert, om det trenges, finne en utvei. (...)"⁸⁴

Fedrelandssalmene som nevnes er forfattet av Elias Blix (1836-1902), og er det første eksemplet på ikke-katolske salmetekster i en norsk katolsk salmebok. Det er sannsynlig at dette var et utslag av å flette inn nasjonale elementer i Kirkens liv, heller enn en tilnærming til et annet kirkesamfunns tradisjon, og at man anerkjente den objektive kvaliteten i Blix' poesi – slik at man prioriterte den *nasjonale* tradisjonsverdien i disse salmene. En annen grunn kan ha vært at mange norske katolikker var konvertitter fra Den norske kirke, og var godt kjent med salmene derfra. Yvonne M. Werner nevner også dette interessante aspektet:

⁸⁴ P. Karl Kjelstrup: *Cantemus Domino – en redegjørelse og orientering*, St. Olav tidsskrift 1934

"Den stora utbredning som den folkliga psalmsången kom att få i det danska katolska församlingslivet kan ses som ett uttryck för en strävan att inkulturera den katolska tron i Danmark. Den unisona psalmsången var vid denna tid fortfarande fast förankrad i den nordiska religiösa traditionen,⁸⁵ och man kan utgå ifrån att merparten av de danska – og nordiska – konvertiterna sedan barnsben var förtrogna med den nationella psalmskatten. Visserligen var det i många fall, vilket jag kommer att visa i näste kapitel, just den högtidliga katolska gudstjänsten som drog protestanterna till den katolska kyrkan. Men efter konversionen, när den första förtjusningen över den högtidliga och stämningsfulla latinska liturgin lagt sig och mässdeltagandet blivit en intergrerad del i tillvaron, uppstod nog hos en og annan konvertit en längtan efter barndomens psalmsång. (...) Att ta med psalmer av lutherska psalmdiktare var inte möjligt vid denna tid. (...) Det skulle dock dröja till 1951 innan Grundtvig och andra protestantiska psalmdiktare gjorde sitt intåg i den danska katolska psalmboken. Men från katolsk sida uppfattade man inte längre dessa psalmer som "protestantiska" utan som en del av det kristna nordiska kulturarvet."⁸⁶

Det var flere nye salmer i Katolsk Salmebok fra 1934 som var hentet fra Landstads reviderte salmebok (1926), men disse var opprinnelig katolske, så de faller ikke under samme kategori som Blix' salmer.

En interessant ting i denne sammenhengen er at det skilles i tillegget mellom salmer til bruk i messen og utenfor den, noe som ikke ble gjort i de forrige utgavene. Noen salmer er merket med en stjerne, og til slutt i tilleggets innholdsfortegnelse skriver p. Kjelstrup slik: "**NB.** De med *) merkede salmer kan synges i hjem, foreningslokaler og lignende, men ikke ved kirkelig gudstjeneste." Med ordet "gudstjeneste" menes alle liturgiske handlinger i kirken, inkludert messen, som er en form for gudstjeneste; ordet brukes ikke på samme måte som i Den norske kirke, da messeofferet har blitt erstattet med en gudstjeneste som ikke er en messe i katolsk betydning. Men salmene til Blix er ikke utstyrt med stjerne.

Pater Ambrosius J. Lutz OP (1875-1955), dominikanermunken som nevnes av p. Kjelstrup, var ikke bare kjent i sin samtid og for ettertiden på grunn av sine mange bidrag som organist, komponist og arrangør av liturgisk musikk, men også som teolog og forfatter. Han anmeldte selv *Cantemus Domino* i St. Olav tidsskrift kort tid etter utgiverens redegjørelse av den:

"Vår nye katolske salmebok er utkommet. Den inneholder de gamle salmer i samme rekkefølge som før, med nogen få sproglige forandringer. (...) Ny er boken imidlertid på grunn av et "tillegg" som bringer over 60 nye salmer og hymner. (...) For det første finner vi i det den latinske tekst og den norske oversettelse av hymner som er lånt fra liturgien, f.eks "Magnificat", Jomfru Marias lovsang (Lukas 1). Prestene leser den hver dag i breviaret til Vesper. Men den egner sig fortrinlig som takkesalme ved den sakramentale velsignelse især på høgtidsdager til ære for Jesu mor. Sunget – p å l a t i n ! – efter en av de 8

⁸⁵ Fotnote 321: "von Euch til Ledóchowski den 3. dec. 1897".

⁸⁶ Werner, Yvonne Maria: *Nordisk katolicism. Katolsk mission och konversion i Danmark i ett nordiskt perspektiv*, Makadam Förlag 2005, s. 160-162

kirketonarter, vekselvis mellom kor og menigheten, har den en meget høitidelig virkning.

Direkte lånt fra liturgien er også de ny-norske oversettelser av "Victimae Paschali", "Veni Sancte Spiritus", "Vexilla Regis", "Crux fidelis". Disse sekvenser og hymner er perler av liturgisk poesi. Oversetteren har forstått både å gripe originalenes innhold og å gjengi det i en sådan metrisk og rytmisk form, at den norske tekst kan synges efter den samme gregorianske melodi som den latinske. Ingen annen melodi vilde for øvrig kunne måle sig med den gregorianske, og ingen annen oversettelse vilde jeg ønske mig heller.

Det var også en heldig tanke å gi oss noen av våre gamle salmer fra før reformasjonen tilbake, f.eks "Det hev ei rosa sprunge", "Jeg synger julekvad". (Jeg savner den eldgamle påskesalme "Krist ist erstanden" med sin herlige melodi i den doriske toneart.) Disse gamle salmers poetiske og musikalske skjønnhet bunder i liturgien og i den gregorianske sang. De har derfor krav på en hedersplass i våre kirker.

En del ny-diktede salmer er kommet til. (...) Blandt disse gleder vi oss over å finne de norske igjen. Lenge har vi ønsket å kunne synges til ære for St. Torfinn, Sta. Sunniva og de andre store skikkelser fra den katolske fortid her i landet. Nu eier vi vakre salmer for å uttrykke vår takk til de heroer som har kristnet Norge. Vi får også en ny og meget skjønn hymne til Hellig Olav – en hjertelig takk til de fromme diktere! (...)”⁸⁷

Det er tydelig at dominikanerpateren er begeistret for at katolske salmer og hymner av kunstnerisk kvalitet har kommet med i tilleggset – noe som virker naturlig, i og med at han både var liturgisk og musikalsk skolert, og visste å sette pris på teksten og melodien til de nye hymnene.

5. *Cantemus Domino*. Katolsk salmebok, Oslo 1951

Innholdsmessig var dette nok et gjenopptrykk av den forrige salmeboken, men med to tillegg og med rettskrivningen justert etter de aktuelle reglene. På den ene siden var revideringen begrenset på grunn av koralboken, som måtte samsvare med salmenes rekkefølge, nummerering og første vers i de påfølgende salmebøkene – men på den andre er det tydelig at man helt siden den første revisjonen i 1915 gikk med planer (eller i det minste ønske) om å utarbeide en helt ny salmebok. En av grunnene til at dette ikke lot seg gjøre allerede i 1915 var at prosjektet krevde en innsats som uansett trengte den lange tiden det tok å få det fullført. I mellomtiden klarte man seg med å trykke tillegg til salmebøkene uten å endre deres hovedinnhold. Dette kommer også frem i salmebokens forord:

"Det var meningen å gi ut en ny revidert salmebok. Revideringen har da også pågått i flere år, men det viser seg at det krever ikke så lite arbeid, så det vil ta ennå en god stund

⁸⁷ P. Ambrosius J. Lutz OP: *Cantemus Domino – den nye salmebok*, St. Olav tidsskrift 1934

før vi kan regne med at den endelige salmebok ligger ferdig. Vi ser oss derfor nødt til å trykke opp igjen den gamle salmeboken, samlet i sin tid av Mgr. Kjelstrup. Denne utgaven har et nytt tillegg av salmer til dels omsetninger av gamle katolske hymner ved Ragnhild Foss, dels andre kjente katolske hymner, og dels fra Landstads salmebok. Vi får på den måten et rikt utvalg av salmer egnet til å danne grunnlaget for den endelige salmebok som skal bli utarbeidet sammen med en ny koralbok.

Til dette arbeid kan bli ferdig foreskrives denne femte utgave til gudstjenstlig bruk i vårt Apostoliske Vikariat."

Dette var den siste utgaven som var et gjenoptrykk av Katolsk Salmebok slik den i hovedsak hadde sett ut siden 1. utgaven. Slik ble den kommentert i et leserinnlegg i St. Olav i 1952 av C. P. W. (6 år etter p. Kjelstrups død):

"(...) Flere salmer er hentet fra Landstads salmebok. Jeg går ut fra at man derved mener Landstads reviderte som utkom i 1926 ved domprost Gustav Jensen som selv var en framtreddende salmedikter. Første gang man hentet salmer fra denne salmebok til vår katolske salmebok, var da fjerde utgave kom ut. Det vil nå som den gang vekke diskusjon. Men min oppfatning er at våre kirkelige myndigheter har gjort det riktige. De gode og anerkjente salmer er et folks felleseie.

(...) Mange av salmene er bevart i stort sett sin tidligere skikkelse av hensyn til respekt for tradisjon eller vane. Jeg velger tilfeldig en salme, den danske salmedikter, biskop Brorsons "Den store, hvite flokk". Slutningslinjene i siste vers lyder slik i vår nye salmebok:

Oppløft din røst, slå palmetakt
og syng av himmelsk kraft og makt:
Pris vær deg, evindelig,
Vår Gud og lammet, sagt!

Oppriktig talt forstår jeg ikke disse linjer ordrett. (...) Teksten er temmelig uforandret fra Landstadsutgaven av 1908. (...) Det må være en oppgave for de som nå arbeider med den endelige revisjon av vår salmebok å finne en gjengivelse av meningen i disse linjer i en språkdrakt som er forståelig for det vanlige menneske. Å syng i palmetakt er ukjent i min musikalske viten, men jeg skal villig innrømme at den er begrenset. (...)

Blant de Landstads salmer som er kommet med, er bl.a. Grundtvigs meget populære "Kirken den er et gammelt hus", "Jesus styr du mine tanker", kardinal Newmanns vakre i biskop Hognestads oversettelse til ny-norsk "Leid, milde ljøs", den meget brukte salme ved begravelser "Så ta da mine hender", pinsesalmen "Nu beder vi den Hellig Ånd", som i Landstad er oppført blant salmer "til inngang" og hvis første vers ifølge Landstad er en tysk pinsesang fra det 12. århundrede, mens 2. og 3. vers er skrevet av Martin Luther.

Og så har vi også fått med påskesalmen "Jesus lever, graven brast", en av de mektigste salmer i Landstads salmebok, skrevet av Bergens-biskopen Johan Nordahl Brun, som levde omkring det forrige århundreskifte. (...) En salme som ikke er kommet med, er Grundtvigs salme "Paaskemorgen, slukker sorgen", som med Lindemanns musikk, formelig er blitt påskens nasjonalsang i Norge.

Av andre salmer som er kommet til, merker man seg særlig en ny sangmesse på ny-norsk ved Ragnhild Foss. Et riktig tiltak. (...) Og videre har vi fått med Mgr. Kjelstrups to salmer "Bønn for Paven" og "Bønn for Biskopen", to nye oversettelser av "Stabat Mater", en på riksmål og en på ny-norsk. Likeså en ny-norsk oversettelse av "Ave Maris Stella" ved Ragnhild Foss. Som salme 281 er tatt inn en meget god ny oversettelse av "Veni Creator". (...)

I oversettelsene til flere av de latinske tekster er der gjort mange endringer. "Kyrie eleison" er nå oversatt med: "Herre, miskunn deg". Dette gjentar seg i litaniene. Den hittil

brukte oversettelse er "Herre forbarm deg over oss". (...) "Miserere nobis" er etter Agnus Dei oversatt med "miskunn deg over oss". Forandringen her tror jeg nok vil bli møtt med ikke bare glede.

David's 50. salme har fått en helt ny oversettelse. Jeg er ikke kompetent til å uttale meg om hvilken oversettelse på beste måte gjengir den latinske tekst, men ved den første gjennomlesning får man inntrykk av at den nye oversettelse har et meget lettere og naturlig språk. Et par bemerkninger ønsker jeg å gjøre. Ordet "barmhjertighet" er ombyttet med "miskunn". Jeg synes det må være vanskelig å la ordet "barmhjertig" gå ut av vårt religiøse språkbruk. Uttrykket "Jeg erkjenner min misgjerning" er forandret til "Jeg kjenner min misgjerning". Er det egentlig det samme? Det har vært sterk tendens i tiden til å gå bort fra de sammensatte ord. Men her må man være varsom så meningen ikke endres. (...)

Når jeg har nevnt disse ting her, så er det for å gjøre de oppmerksom på det som arbeider med den videre revisjon av salmeboken. (...)

En utmerket ting er innført i denne nye femte utgave. Man har ved enkelte salmer tilføyet forfatterens og av og til komponistens navn. I den helt nye salmebok som engang kommer, bør dette tilføyes alle salmer.

Jeg har i min omtale av den nye salmebokutgave unngått å komme inn på den musikalske side ved vår salmebok. Den siste utgaven gir heller ikke spesiell foranledning til det. Men en ny koralbok må komme. Det er kun salmene nr. 1-202 som nå er samlet i vår gamle koralbok, mens vi til salmerne 203 til 340 ingen koralbok har. Jeg håper de som arbeider med den ikke nærer pastor Riesterers optimistiske tro på den norske sangers evne til å gå i høyden. Mange av våre nåværende salmetoner ligger altfor høyt for det vanlige menneske.

Ved utarbeidelsen av den nye koralbok kan det være grunn til å overveie om vi ikke har en rekke vakre salmemelodier som igjen burde få sin plass i koralboken. Blant andre er den eldre melodi til salmen "Vær hilset Maria du rene" langt å foretrekke. Den kom ikke med i koralboken da den var "sentimental", og så kom en ny i stedet. Men like fullt har den gamle melodi levet videre i menighetene. Det er også mange andre melodier som i mange år har vært brukt til våre salmer i stedet for – eller ved siden av – koralbokens. Det er flere skjønne ting blant dem. Det er i det hele tatt et rikt stoff som ligger ferdig til bearbeidelse. I utarbeidelsen av den nye koralbok bør der legges meget arbeide. (...)”⁸⁸

Man merker at tonen i innlegget er noe annerledes enn det som var vanlig før krigen – leseren gir uttrykk for personlige og kritiske meninger om visse sider ved salmeboken, og vil gjerne kunne bidra til å påvirke den neste utgaven. Flere av postulatene hans ble tatt til etterretning i salmeboken fra 1964.

Det er ingen tvil, eller i alle fall mindre tvil enn i 1934, om at salmene som i 1951 ble tatt inn fra Landstads reviderte salmebok ikke ble tatt inn på grunn av et nasjonalt felleseie, men på et teologisk grunnlag. Dersom det vakte diskusjon i 1934 at salmer om fedrelandet ble tatt inn, så må salmer forfattet av Martin Luther ha vakt enda større reaksjoner, eller i det minste forundring. En annen side av saken er at konvertitter gjerne lærte kirkesalmer utenat på skolen i barndommen og sang dem i statskirken, slik at de hadde en salmetradisjon med seg ved konversjonen som kanskje overbeviste dem som reviderte

⁸⁸ C. P. W.: *Vår nye salmebok*, St. Olav tidsskrift 1952

salmeboken om å ta dem med av den grunn. I alle fall nevnes ikke de katolske salmemelodienes tvilsomme kvalitet som argument for å ta inn protestantiske salmer, slik det ble gjort i forbindelse med utgivelsen av salmebøkene på 60- og 70-tallet. En interessant kommentar i leserinnlegget er dog at mange av melodiene i koralboken har blitt erstattet med noen andre i praksis. Muligens var dette melodier som ble lånt fra Den norske kirke og Landstads reviderte salmebok fra 1926, eller kanskje var det melodier som p. Lutz hadde komponert eller harmonisert i sitt salmehefte, som også ble brukt som koralbok. (Dette var ett av flere bidrag fra denne dominikanerpateren til den norske salmesangen i mellomkrigstiden.)

Ragnhild Foss oversatte mange latinske hymner og sekvenser til nynorsk i 1938, og hennes arbeid har siden dette vært verdsatt gjennom at oversettelsene har kommet med i de påfølgende salmebøkene, selv om språket hennes kan være krevende å forstå i dag (hennes testament inneholder en klausul om at språket i oversettelsene skal forbli uendret der de blir publisert). De regnes likevel for å være de mest presise gjengivelsene, som også har vært mulige å synge til den originale gregorianske melodien. Når forfatteren av leserinnlegget kommenterer de nye oversettelsene av de faste latinske tekstene, er han inne på et problem som gjorde seg gjeldende særlig i forbindelse med det nye missalet av 1969/*editio typica altera* fra 1975, da man satte i gang med å gi ut oversettelser av det originale latinske missalet til alle mulige språk. Problemet med veldig mange av disse oversettelsene, som de fleste steder brukes den dag i dag, var flere: at de var upresise gjengivelser av originalen, at de ble laget i all hast og tatt i bruk uten de nødvendige godkjennelsene fra Vatikanet (som kom siden), og at oversetterne tok seg så store friheter som å endre innholdet i de latinske tekstene ved å erstatte visse ord eller hele setninger med noe annet. Som eksempel kan nevnes den norske oversettelsen av bønnen "Orate fratres", som er den samme i den nye og den gamle messen:

Originaltekst på latin	Oversettelsen fra 1961	Oversettelsen fra 1982
P.: Oràte, fratres, ut meum ac vestrum sacrificium acceptabile fit apud Deum Patrem omnipotentem.	P.: Be, brødre, om at mitt og deres offer må tekkes Gud, den allmektige Fader.	P.: La oss be til Gud, Den Allmektige, at han vil motta sin Kirkes offer av våre hender.
M.: Suscipiat Dòminus sacrificium de mànibus tuis ad laudem et glòriam nòminis sui, ad utilitatem quoque nostram totiùsque Ecclèsiae suae sanctae.	M.: Herren ta imot dette offer fra dine hender til lov og ære for sitt navn og til gagn for oss og hele hans hellige Kirke.	M.: Til lov og ære for sitt navn og til hele verdens frelse.

Endringene som har blitt gjort her i forhold til originalteksten, gjenspeiler noen av de teologiske postulatene til visse geistlige og lekteologer, som etter 2. Vatikankonsil åpent fremmet teorier som stod i motsetning til Kirkens lære på flere områder. I eksemplet over kan man se glimt av slike teorier, som f.eks utviskingen av forskjellen mellom prestens (sakramentale) og menighetens (ikke-sakramentale) rolle i messen (jfr. "dine hender" – "våre hender", "mitt og deres offer" – "vårt offer", som antyder at det er ett offer som ofres i fellesskap, ikke to ulike, samt "sin Kirkes offer", som er et annet offer enn prestens offer, som er Kristi korsoffer). I 2002 kom den tredje *editio typica* av Missale Romanum fra 1969, og i 2008 ble en korrigert utgave av denne gitt ut av pave Benedikt XVI. I Vatikanets instruksjon *Liturgiam authenticam* (2001) ble det påkrevd mer originaltro oversettelser, noe som har ført til bl.a. en helt ny engelsk oversettelse, godkjent i 2010.

I oversettelsen av latinske salmer er riktignok konsekvensene av eventuelle upresise gjengivelser (eller til og med parafraser) ikke like alvorlige som når de forekommer i de liturgiske eller bibelske tekster, men det kan være et tegn på tendenser som utviklet seg i løpet av de neste tiårene.

6. Katolsk Salmebok, Oslo 1964

Denne salmeboken var den første som ble samlet uavhengig av C. Riesterers koralbok fra 1905 (selv om også denne regnes av utgiverne som den 6. utgave av den aller første), og som fikk trykket en ny, tilhørende koralbok – derfor kan man si at dette var den etterlengtede utgaven som bl.a. p. Kjelstrup snakket om. Slik skriver biskop Mangers i forordet:

"Noen salmer fra de tidligere utgavene vil man savne, samtidig som der er inntatt noen få nye. Ordlyden er i enkelte tilfelle modernisert, i andre tilfelle omarbeidet.

Salmenes plass i salmeboken er ordnet i grupper så noenlunde overensstemmende med saksregistret fra 5. utgave, hvor man følger kirkeåret og helgenåret. Morgen- og kveldssalmer har dog fått sin plass bakerst i boken sammen med Kirkens liturgiske aftenbønn.

Nummereringen vil man kanskje stusse over, idet man har valgt den praktiske linjen å inndele salmene i visse avsnitt. De enkelte avsnitt begynner alle med et nr. som 1, 11, 21, 31, osv., uansett om den foregående gruppe sluttet med f.eks nr. 30, 35 eller 39. Man vil derfor finne ledige numre mellom de forskjellige tekstgrupper. Det syntes å være en praktisk fremgangsmåte for å finne plass til senere tilføyelser på de riktige steder.

Som en hjelp til å finne frem til salmenumrene fra tidligere utgaver, har man satt numrene fra 5. utgave i parentes bak de nåværende numre.

Så håper vi at denne nye utgaven vil bli til velsignelse for våre menigheter og våre hjem, og den foreskrives hermed til gudstjenestlig bruk i vårt bispedømme."

Salmeoppsettene for lavmessen er identiske med de foregående utgavene, også når det gjelder anledninger de var beregnet for.

Vi finner 13 nye salmer som ble hentet fra Landstads reviderte salmebok, bl.a.: "Gjør døren høy, gjør porten vid", "Mitt hjerte alltid vanker", "No koma Guds englar", "Ein båt i stormen duva" (Blix), "Guds nåde og barmhjertighet" (Kingo), "Påskemorgen slukker sorgen", "Kom Hellig Ånd med skapermakt" (oversatt fra tysk av M. B. Landstad (1802-1880)), "Med strålekrans om tinde" (Grundtvig), "Vår Gud, deg vere lov og ros" (Blix, Olsoksalme) og "Kjærlighet er lysets kilde" (Grundtvig). Ellers ble ett av ønskene i leserinnlegget fra 1952 etterkommet, for salmeboken inneholder informasjon om tekstenes forfattere (dog ikke om melodienes komponister). Alle salmenumrene i 1964-salmeboken som ikke har et nummer i parentes, er nye; blant de som har fulgt med fra forrige utgave, finner man veldig mange flere salmer fra Landstad, forfattet av store diktere som Petter Dass (1646-1707), Hans A. Brorson (1694-1764) eller Thomas Kingo (1634-1703). Komponistene som har skrevet salmenes melodier står som sagt ikke i salmeboken, men til de protestantiske salmene er det mulig å finne ut av det likevel, ved å se i f.eks Norsk Salmebok (1985), og der kan man se at flere av melodiene er norske eller skandinaviske folketonar, eller er skrevet av f.eks Ludvig M. Lindeman (1812-1887) eller Melchior Vulpius (1570-1615).

En annen fordel med at tekstforfatterens navn tilføyes i salmeboken, er at man også kan se hvor mange salmer som ble diktet av de lokale katolske geistlige eller legfolk gjennom årene, og tilføyet i de påfølgende salmebøkernes tillegg: i første rekke p. Karl Kjelstrup (32 salmetekster), biskop Offerdahl (2), biskop Smit (1), og også Marie Knudtzon (7). Av de til sammen 344 salmene har man ved 113 av dem oppgitt Katolsk Salmebog fra 1893 som tekstens opprinnelse – uten noe forfatternavn. Det kan virke naturlig siden forfatterens navn ikke stod i den første salmeboken heller; deres navn kan sannsynligvis spores tilbake til Danmark eller Tyskland. Denne måten å gjøre det på er forståelig dersom utgiverne av 6. utgave har brukt som kilde den første norske salmeboken, som var en gjengivelse av den danske, uten å lete lenger tilbake enn dette. Men noen andre salmer står oppført som "Ukjent forfatter. Katolsk Salmebog 1893" eller bare "Forfatter ukjent"; man kan spørre seg hvordan utgiverne visste hvilke av salmene i Katolsk Salmebog fra 1893 som hadde ukjente forfattere allerede da – hvis det var det de mente med beskrivelsen.

Av andre katolske salmer som har blitt tatt inn, er "Over Betlehem det klinger" (fransk julesang fra 1700-tallet), "Kross du sterke" (*Crux fidelis* – oversatt av Ragnhild Foss) og "Å moder, rik på kjærlighet" (fra den danske katolske salmeboken av 1891).

Det er ellers verdt å merke seg at terminologien har endret seg litt i denne utgaven av salmeboken; ordet "gudstjeneste" opptrer på en annen måte enn hittil. I forordets siste setning skriver biskop Mangers at salmeboken foreskrives "til gudstjenestlig bruk". Riktignok er ikke boken kun ment for bruk i messen, og man kan selvfølgelig tolke denne ordbruken dithen at "gudstjenestlig bruk" rett og slett inkluderer både Den hellige messe og andre typer andakter og gudstjenester, slik f.eks p. Kjelstrup gjorde i 1934 da han skilte ut gudstjeneste-egnede salmer med en stjerne (*). Likevel er dette verdt å merke seg, fordi ordet "messe" fra dette tidspunkt stadig oftere blir *erstattet* med "gudstjeneste" i salmebøkene og St. Olavs artikler. Det kan skyldes en påvirkning fra Den norske kirkes terminologi, det kan ha med en reell endring i messens innhold som den endrede terminologien er et symptom på, eller det kan være et mer eller mindre tilfeldig fenomen som ikke har bakgrunn i liturgiske endringer og bare inkluderer alle typer andakter (men lar altså være å skille ut messen som noe for seg selv).

Vi vet at det på den tiden ble feiret forholdsvis lite sangmesser, i alle fall i Oslo, og at dialogmessen, den stille messen og høymessen var de mest vanlige formene. I St. Olav annonseres det ikke for sangmesser etter krigen, selv om de nok forekom i mindre menigheter. Likevel inneholder salmeboken de samme salmemessene som de foregående utgavene. Den ble gitt ut i 1964 – året etter at liturgikonstitusjonen Sacrosanctum Concilium var formulert, og året før konsilet ble avsluttet. Arbeidet med salmebokens innhold må ha pågått enda før dette. Det kan ikke ha vært helt ukjent at en liturgireform var på vei, og slik sett er det tankevekkende at salmeboken ble gitt ut med tilsynelatende lite hensyn til de pågående endringene – særlig fordi dette var den første muligheten til å utarbeide en mer selvstendig samling enn hittil. Kanskje kan det tyde på at forventningene til endringene ikke var så store at man så noe behov for å vente med utgivelsen.

7. Lov Herren, Trondheim 1974

Salmeboken *Lov Herren* ble utgitt i Trondheim i 1974. Året etter kom det en koralbok med satser til mange av melodiene i salmeboken, og i 1977 kom 2. opplag av salmeboken, der det i et tillegg var tatt med flere latinske hymner og melodialternativer.

Det meste av innholdet fra denne salmeboken er tatt med i den *Lov Herren* som kom ut på St. Olav forlag i Oslo i 2000: Av 1977-utgavens 249 melodier er 168 overført til 2000-utgaven, mens 76 ikke er det.

Lov Herren ble gitt ut bare noen år etter Det 2. Vatikankonsil (1962-65) og promulgeringen av det nye Missale Romanum (1969) i forbindelse med de liturgiske

endringene dette førte med seg. Den dannet grunnlaget for salmeboken fra 2000, som er den hittil mest innholdsrike og varierte sammenlignet med sine forgjengere.

Dette var også den første salmeboken hvor de fleste salmene og liturgiske leddene ble trykket med noter.

Som vi har sett tidligere, ble høymessen og den stille messen slått sammen, eller kanskje man kan si at de ble erstattet med en ny messeform, som prinsipielt ikke lenger skilte mellom en høy- og lavmesse hverken i rubrikkene eller musikkreglene. Både den gregorianske sang og salmesangen ble ønsket beholdt, og resultatet ble nye regler som beskrev hvordan balansen mellom disse to sangformene skulle være. Den nye messens rubrikker med hensyn til musikken må forstås ut fra det som var gjeldende før disse rubrikkene kom, og ut fra hvordan de nye rubrikkene korresponderer med liturgireformen.

Dette blir også tatt opp i salmebokens forord:

”Forord.

I årene etter det annet Vatikankonsil har et stadig større ønske om en tidsmessig salmebok gjort seg gjeldende i våre menigheter. En gruppe fra Trondheim har forsøkt å lage denne samlingen av tekster og toner til bruk i gudstjenesten, i håp om at den vil dekke et midlertidig behov, inntil det kommer en ny, offisiell salmebok for den katolske kirke i Norge. Den foreliggende samling vil forhåpentlig være en hjelp i det fremtidige arbeid.

Samlingen inneholder en del gregorianske messer med norsk undertekst. Melodien til disse messene er skrevet i den versjon som finnes i Messeboken (1961), noen av dem er transponert. Man har også tatt inn de offisielle toner til messens vekselsang mellom prest og menighet. Videre har man, med komponistenes samtykke, tatt inn 4 norske høymesser og 3 sett toner til messens norske vekselsang.

Salmene i denne samling er hentet fra Katolsk Salmebok, Landstad Reviderte Salmebok, Nynorsk Salmebok⁸⁹, Salmer for Ungdom, Salmer fra Søsterkirker, Prøvesalmeheftet ”Salmer 1973”⁹⁰, Svenska Psalmboken⁹¹ o.a. Ca 230 salmer er valgt ut, noen av tekstene er forkortet. Av de ca. 120 skrevne melodier kan en rekke brukes til andre tekster i denne samlingen. Henvisninger finnes i opplysningsregisteret. En del salmer forutsettes så alminnelig kjent, at melodiene ikke er tatt med. Registeret henviser imidlertid til kilden for både tekst og toner til disse salmene.

Måtte denne samling bidra til å oppnå det mål som det annet Vatikankonsil har satt seg med fornyelsen av liturgien: Å fremme en ”bevisst, aktiv og from deltagelse” og dermed også føre til en større glede i Kirkens gudstjeneste.”

Vi ser at utgiverne av salmeboken henviser til Det annet Vatikankonsils mål om en ”bevisst, aktiv og from deltagelse” – her i forbindelse med menighetens engasjement i fellessangen. Det er viktig å huske at dette målet ikke var noe nytt i forhold til tiden før konsilet. Som vi har sett av dokumentene og uttalelsene, var det et gjennomgående ønske

⁸⁹ Protestantisk salmebok, gitt ut i 1926.

⁹⁰ Luthersk salmebok i Den norske kirke.

⁹¹ Svenska Kyrkans utgave fra 1937.

både fra Vatikanets og lekfolkets side å fremme større aktivitet i menighetssangen både i lavmessene og høymessene. Salmebøkene som ble gitt ut i denne perioden og leserinnleggene fra St. Olav er også tegn på dette. Den liturgiske bevegelsen som fant sted i Kirken fra starten av 1900-tallet munnet ut i Det annet Vatikankonsil, som bekreftet at det var ønskelig med tiltak for å hjelpe menighetssangen. Musikkens – og spesielt sangens – betydning som redskap for de troendes åndelige ytelse har blitt verdsatt i alle dokumenter om kirkemusikk, en tanke som gjenspeiles i forordets siste avsnitt om målet med salmeboken.

Salmeboken og arbeidet bak den kommenteres ytterligere i St. Olav tidsskrift den 22. mars 1975:

"SALMEBOKEN

Katolikken i Mellom-Norge har klart å få ferdig en ny salmebok som allerede selges i de to nordligste kirkedistriktene og som også er godkjent til bruk i menighetene i syd. Salmeboken er et resultat av et fire år langt arbeide i en Trondheim-komité, inneholder over 200 salmer hentet fra mange kilder og selges til en pris av kr. 15.

Med i komiteen som har prestert dette har disse vært:

Pater A. Kulbach
Ingeniør Magne Kringlebotten
Fru Aslaug Lange
Sr. Marie Louise Pettersen
Sr. Liv Due Robak
Sr. Albina
Sr. Camilla.

Magne Kringlebotten forteller bl.a. følgende om dette tiltaket:
– I begynnelsen av 1971 hadde St. Olavslaget i Trondheim innbudt til et menighetsmøte. Man hadde bedt pater Kulbach, Levanger om å innlede til en samtale om emnet "Vår kirkesang". Han fremholdt at det her i første rekke ikke gjaldt kirkesang i sin alminnelighet, men "vår" kirkesang: i Vikariatet som helhet og menigheten i Trondheim i særdeleshet. Hva kan og bør vi selv gjøre til fremme av god sang i gudstjenesten? Han påpekte de mange muligheter som den fornyede liturgi gir, og ut fra dette nevnte han to viktige elementer for en god sang: gode tekster og toner på den ene side, sangglede og engasjement på den annen. En kort analyse av våre katolske salmer avslørte hvor fattige vi var. Det var jo ikke noen hemmelighet at salmeboken fra 1964 hadde betydd en skuffelse for alle.

Siden det nå dengang ikke så ut til at man i Norge kunne vente en ny salmebok i overskuelig fremtid, lanserte han også tanken om ikke vi selv skulle prøve å lage en samling av passende salmer for oss selv, noe som jo i mellomtiden også andre menigheter har gjort (St. Hallvard, Oslo og Arendal). I samtalen etterpå ble denne tanken spontant tatt opp. Dette var begynnelsen til et nesten 4-års arbeid, hvis resultat foreligger i denne samling av tekster og toner.

For å holde den planlagte samling i en overkommelig ramme, bestemte man seg fra begynnelsen av for å lage en "bok" for den vanlige menighetsgudstjeneste. Derfor kunne man ikke så meget ta hensyn til spesielle grupper (ungdommen, klostersonnen...) som

det kanskje hadde vært ønskelig. Man håper imidlertid at også disse vil kunne bruke boken i sine spesielle gudstjenester.

Utvalget av de foreliggende tekster er resultatet av et kompromiss, forståelig nok. Noen vil sikkert savne kjente og kjære salmer, andre vil gjerne hatt bort en del av de her forelagte, eller efterlyser mer moderne tekster. Man håper imidlertid at dette utvalget vil kunne dekke et midlertidig behov.

– Stor takk skylder vi alle som har vist interesse for dette arbeid, fremfor alt bidragsyterne (komponistene P. Th. Norheim og Rolf Østbye, også dominikanerne og dominikanerinnene for ønskeliste om salmer; sist, men ikke minst ledelsen av St. Elisabeth Hospitalet, som velvilligst stilte arbeidsrom og sin IBM-skrivemaskin til disposisjon, – o. a.)

Vi takker også den Apostoliske Administrator for Mellom-Norge, som har godkjent denne samlingen til bruk i gudstjenesten i Vikariatet.”

En interessant påstand fra Kringlebotten er den om at 1964-salmeboken var ”en skuffelse for alle”. Han går ikke nærmere inn på hvorfor, men idet han i neste setning skriver om behovet for en ny salmebok, nevner han ”en samling av passende salmer” som et behov den nye salmeboken ville kunne dekke – altså kan man anta at salmeutvalget i 1964-salmeboken var i alle fall én grunn til misnøyen. Han kommenterer jo de katolske salmene som forelå på den tiden (underforstått i 1964-salmeboken) på en lite flatterende måte. Slik sett kan man si at det dårlige nivået på de eksisterende salmene (om det var det musikalske eller språklige Kringlebotten mente) var i seg selv en god grunn til å etterspørre nok en ny salmebok – særlig siden den fra 1964 inneholdt flere av dem enn f.eks Kringlebotten forventet – men at også Det annet Vatikankonsil og liturgireformene ble sett på som såpass vesentlige endringer at de rettfærdiggjorde behovet for en ny oppdatering.

Det nevnes to menigheter som har laget sin egen samling med salmer i mellomtiden: St. Hallvard menighet (Oslo) og St. Franciskus Xaverius menighet (Arendal). Disse samlingene oppstod gjerne parallelt med innføringen av morsmålet i messene, og var enkle, provisoriske hefter som ble brukt om hverandre med salmeboken fra 1964. Heftet i Arendal er nevnt i artikkelen ”Er det berettiget å holde barnemesser?”⁹², der det kommer frem at samlingen er ment til bruk i barne- og familiemesser.

Vi kan se både her og i forordet at ordet ”messe”, der det kunne vært naturlig å bruke det, i alle tilfeller er erstattet med ”gudstjeneste” – noe som muligens kan bekrefte en bevisst eller ubevisst endring av katolikkenes forhold til messen og hva den er, om ikke i Vatikanet, så i alle fall blant prester og lekfolk i Kirken. Norge var i så fall ikke et unntak blant andre europeiske land, hvor en lignende utvikling kan anes. Vi vil se nærmere på dette i neste kapittel.

⁹² St. Olav tidsskrift, 10. november 1973

Siden dette er den første salmeboken etter konsilet og liturgireformen, er det spennende å se hvordan dette gjenspeiler seg i salmebokens innhold. Vi leste i forordet at flere protestantiske salmebøker ble brukt som kilder, og at antallet salmetekster med ikke-katolsk opprinnelse derfor økte siden 1964. Hovedgrunnen til dette var at man ønsket å tilføre salmesangen melodier og tekster av bedre kvalitet enn det man mente preget de gamle katolske salmene. Dessuten var denne avgjørelsen sikkert ikke upåvirket av at økumenisk samarbeid fikk et større fokus i Kirken under og etter konsilet.

Når det gjelder salmenes språk, er det bare 7 salmer på latin mot 229 på norsk; sammenlignet med 1964-boken (23 latinske av 319) er det et betydelig lavere tall – spesielt tatt i betraktning at denne salmeboken skulle være neste ledd i salmebøkernes utvikling, samtidig som den skulle kunne erstatte *Graduale Romanum* eller *Liber Usualis*. Seks av de mest brukte gregorianske messer (nr. I for påsketiden, IV, VIII (*De Angelis*), XI for alminnelige søndager, XVII for advent og faste og V for hverdager) og én Credo (III) ble tatt med, sammen med 4 norske messer av p. Norheim, p. Kulbach og Rolf Østbye, og melodier til bruk i både den latinske og norske høymesse. Ellers er hele 43 av de 319 salmene på nynorsk; selv om antallet salmer hadde økt gradvis siden den første salmeboken, er dette likevel en forholdsvis høyere andel enn hittil.

Salmenes musikalske stil forandrer seg bare i den grad salmeboken inneholder salmer fra Landstads reviderte salmebok. Utgiverne innrømmer at man bevisst har unnlatt å ta hensyn til "spesielle grupper (ungdommen, klostersonn)" når man har samlet salmene. Dette er sannsynligvis forklaringen på at det ikke er større stilistisk kontrast eller variasjon fra de forrige salmebøkene; musikk som ble brukt f.eks i ungdomsmesser hører ofte under en sjanger som ville være lett å spore her. Vi skal se mer på ulike sjangre som dukket opp i messene og salmebøkene de påfølgende tiårene.

Både p. Norheim (1912-1984) og Rolf Østbye (1918-1993) har bidratt til den norske kirkemusikkens utvikling i tiårene etter konsilet – p. Norheim som pianist og dominikaner, Rolf Østbye som domorganist i St. Olav menighet. Begge komponerte også ny liturgisk musikk. Østbye skrev en artikkel i St. Olav tidsskrift den 29. mai 1976 med tittelen "Kirkemusikken i OKB"⁹³, som var en kommentar til et kapittel om kirkemusikk i pater Albert Raulin OP sin bok "Arv og fornyelse" (s. 32-33). Østbye refererer til sitt 40 år lange virke i St. Olav kirke, og omtaler den vellykkede bruken av gregorianske eller gregoriansk-pregete melodier med norsk oversettelse i denne menigheten – for å forsvare en slik praksis fremfor at gregoriansk skulle avskaffes helt. Han forteller om hva som vanligvis synges i domkirken:

⁹³ OKB står for Oslo Katolske Bispedømme.

"Alle som sogner til denne menighet og samtidig har sin vanlige kirkegang der, vet at man ved siden av norske høymesser av f.eks. Leif Kayser og Thoralf Norheim bruker hele 5 forskjellige norske messer som er tillempet og bearbeidet etter gregorianske mønstre. Det finnes dessuten gradual-responsorier for årgangene A, B, C, "proprium" for advent- og fastetiden, for alle høytider og fester som blir feiret på søndager, komplett musikk til den stille ukes liturgi etc., etc. (...)

I hvilken grad arbeidet med kirkemusikken i Oslo katolske bispedømme i de siste ti år har vært vellykket, det får man da kanskje la fremtiden dømme om, og så får man se hva som har livets rett. Så vidt meg bekjent er det ikke fra Roma kommet noen kirkemusikalske "ex cathedra"-uttalelser, og da bør de vel ikke komme i vårt lille, lokale bispedømme heller, hvor vi alle trenger hverandre. Der burde vel være muligheter for et både-og, og ikke bare et autoritativt enten-eller, fastlåst på forhånd. Vi risikerer snart at der nesten ikke finnes en gregoriansk-preget melodi i våre nordiske katolske kirker, mens våre protestantiske brødre mer og mer "boltrer seg" i vår gamle kirkemusikk. Se litt på den nye ordning for høymessen i den norske kirke, – av 13 eksempler på sanger til "ordinarium missae" er 6 tydelig angitt som bearbeidelser av messe-satser fra Graduale Romanum og de er foretatt av betydelige kirkemusikere i dagens Norge. (...)"

Rolf Østbyes kommentarer er særlig relevante siden han var organist og dirigent i St. Olav både før og etter konsilet, og var ansvarlig for den musikalske overgangen i den katolske domkirken. I den grad Magne Kringlebotten mente at de katolske salmene var av dårlig kvalitet, kommer det frem i et intervju med Østbye så tidlig som i 1963 at han også syntes det samme:

"Hva med høymessen – skal vi uten videre oppgi det gregorianske apparat, som over evne, og gripe til "sangmessen"?"

– Helst ikke sangmesser, svarer Østbye, da synes jeg en godt innøvd og fremført dialogmesse er langt bedre og verdigere. Sangmessene har i ord og tone så dårlig kvalitet at de er lite tilfredsstillende. (...)

– Vi trenger altså en revidert salmebok?

– Ja. Vi må få ryddet ut atskillige dårlige oversettelser, og vi må lånta fra den felles norske salmeskatt med sikrere skjønn. (...)

– Og melodiene?

– Mer og mer kommer jeg til at vi må ta til oss de norske folketonene der hvor det er mulig, som bærere av våre salmetekster. Vi kan ikke lenger, i en så gudstjenestlig bevisst tid som vår, tillate oss *kitsch* i Kirken. Salmeskatten har alltid betydd meget for norsk kristendom – også vi har mangt å hente der som vi ennå ikke riktig har lært å vurdere etter fortjeneste.

– Men dør ikke salmesangen ut hos oss katolikker?

– Jeg synes vi må forstå, at er salmesangen i våre menigheter svak, så har det uvesentlige, ytre årsaker som kan fjernes. Den må stimuleres. Katolikker skal allerede ha messeboken med til kirke. Var det ikke i all enkelhet en idé at *kirken* holdt et sett salmebøker til bruk, bakerst ved inngangsdøren, en kasse som kunne settes frem når der er gudstjeneste?"⁹⁴

⁹⁴ St. Olav tidsskrift, 7. september 1963

Det tydelige budskapet fra flere hold var altså at salmene i de tidligere salmebøkene av ulike grunner ikke var tilfredsstillende – særlig når de til og med beskrives som "kitsch". Når Rolf Østbye avviser sangmessen, så begrunner han det nettopp med at salmene er av generelt dårlig kvalitet. Det ville være interessant å vite om han mente at et større og mer kvalitetspreget salmerepertoar var det eneste som skulle til for at salmemessen igjen kunne bli en verdig liturgi, eller om han mislikte salmemessen som liturgisk fenomen. Det er nærliggende å tro at han snakket ut fra sin tids virkelighet, der salmemessen ifølge ham selv ikke var noe alternativ, på grunn av salmer som ikke inspirerte til sang.

Det kan være på sin plass å gi et eksempel på den stilen Østbye kalte for kitsch, og som preget mange av de katolske salmene i alle fall frem til 1964:

"Vi tror på deg", salmen til Credo i den 2. salmemesse (bilde fra 1905-koralboken)

Melodien har visse trekk som går igjen i mange av de katolske salmemelodiene fra samme periode (sannsynligvis fra 1700- eller 1800-tallet); harmonisk sett er den relativt forutsigbar, idet akkordforløpet følger funksjonsharmoniske idealer fra wienerklassisismen. Spesielt karakteristisk for disse salmene er måten frasen slutter på i takt 3, 9, 12 og 15, som kan minne om fraseringer man oftere finner i instrumentalverk. Den siste tonen i den foregående takten gjentas på det første slaget i neste takt, og både teksten og melodien tyder på at det er et klassisk betoningsmønster, der første slag er betont og andre slag er lett – også harmonien bekrefter dette, når den går fra dissonans til oppløsning på disse stedene. Deretter følger en pause i melodien, som blir veldig tydelig

når den også kommer i akkompagnementet. Når de aller fleste salmemelodiene før 1964 bygget på en slik struktur, kan man vanskelig klandre de misfornøyde for deres innvendinger, særlig når Norge allerede hadde mange gode melodier til disposisjon i Den norske kirke.

Man kan si at organistene og salmebokutgiverne hadde flere muligheter for å forbedre situasjonen, ut fra det som var tilgjengelig på 60- og 70-tallet. De kunne bytte ut noen av denne typen salmer med andre fra Landstad, noe som riktignok ville variert utvalget musikalsk sett, men som også ville medført et tap av typisk katolske salmetekster. De kunne brukt nye melodier (fra protestantisk hold eller helt nykomponerte) til de eksisterende katolske salmetekster; da ville man beholdt tekstene, men til gjengjeld risikere litt forvirring blant de troende, som var vant til de gamle og kjente, om enn banale, melodiene. De kunne også ha skrevet nye tekster og komponert nye salmemelodier selv, for å erstatte de mindre vellykkede salmene. Ikke alle disse løsningene ble benyttet i like stor grad – for eksempel ble ikke de gamle katolske salmetekstene forsynt med nye melodier, men heller fjernet til fordel for andre salmer. 1974-salmeboken ble en blanding av gamle katolske salmer med originale melodier og salmer fra Landstads reviderte salmebok eller andre protestantiske kilder. Opplysningsregisteret i salmeboken viser at hele 47 salmer kan synges til en alternativ melodi, som står i en av de andre salmebøkene som ble nevnt i forordet, eller som allerede brukes til en annen salme i Lov Herren. Et eksempel på dette er salme nr. 203, "Med Jesus vil eg fara", som er trykket til melodien fra Landstads nr. 505, og som ifølge utgiverne også kan synges til melodien på nr. 144, som også kommer fra Landstads reviderte salmebok. Ikke alle salmene i Lov Herren ble trykket med noter; disse kunne også synges til noen av de mer universelle melodiene der versetnoten sammenfalt med salmeteksten.

Lov Herren fra 1974 var ment som en midlertidig salmebok, og var det helt frem til 2000, da den nye "Lov Herren" erstattet den. Det ble også gitt ut en koralbok i 1975, som hovedsakelig var p. Athanasius Kulbachs arbeid. Av forordet fremgår det at pateren valgte å ikke ta inn harmoniseringer av alle salmer i Lov Herren; dette fordi mange av salmene var hentet fra Landstads reviderte salmebok, og koralsatser til disse var å finne i Koralbok for Den norske kirke (1926). Dette beviser at man valgte å følge den strategien som hadde blitt anbefalt av bl.a. Rolf Østbye og andre før ham – å berike salmetradisjonen ved å bruke salmer fra Den norske kirke. I 1974-oralbokens forord er det en interessant begrunnelse for denne strategien:

"De fleste av disse salmene er hentet fra Landstads Salmebok,⁹⁵ som jo også inneholder en rekke tekster og melodier som har sitt utspring i eller er inspirert av oldkirkens og middelalderens kirkesang⁹⁶, dessuten salmer som er gjendiktning av Davids salmer (...). Denne utviklingen har medført at også Koralboken for den norske kirke nå er i bruk i så å si alle katolske kirker i landet. (...)"

Videre skriver p. Kulbach om salmer som har blitt tatt med videre fra de tidligere katolske salmebøkene, og nevner salmeheftet med harmoniseringer utgitt av p. Lutz, som ble flittig brukt sammen med Riesterers koralbok fra 1905.

Per i dag er Norsk Koralbok fra 1985 den siste samlingen av koralharmoniseringer i Norge, som også dekker veldig mange av salmene som brukes i Den katolske kirke over hele landet. Koralboken fra 1975 er fortsatt den eneste som inneholder satser for katolske salmer som ikke står i de protestantiske salmebøkene.

8. Lov Herren. Katolsk Salmebok, Oslo 2000

Som nevnt tidligere var denne salmeboken etterfølgeren til 1975-salmeboken under samme navn. Dette er også den mest omfattende av alle salmebøkene som hadde kommet ut frem til da – med 20 ordinariesett, 8 melodier til Credo, 6 Fader Vår, 150 gradualeantifoner (kalt for "omkved"), 73 melodier til Alleluia, 20 forbønnssvar, 2 melodier hver til Asperges og Vidi Aquam og 545 salmer. 43 av dem er på latin – resten er på norsk (102 på nynorsk). Salmebokkomiteen bestod av p. Kjell Arild Pollestad OP (formann), Berit Müller, Lars Roar Langslet, Olav Rune Ekeland Bastrup, Wolfgang Plagge, sr. Asumpta Balcerzak, sr. Liv Due Robak OP og sr. Ragnhild M. Bjelland OP.

Vi kan lese følgende interessante ting i forordet:

"Lov Herren inneholder et rikt utvalg av Kirkens salmer, gamle og nye, til bruk under hele kirkeåret. Med sitt utvalg slår den også en bro til Den norske kirke med dens rike salmetradisjon og andre kirkesamfunn som verdsetter salmesang.

Salmeboken vil hjelpe oss til aktivt å delta i Kirkens liturgi. Kirkemusikkens formål er at Gud må bli forherliget og de troende bli helliget (Jf. Liturgikonstitusjonen av det 2. Vatikankonsil, nr. 112). Måtte den dermed også føre til større glede i Kirkens gudstjeneste. (...)

Lov Herren er ikke bare en bok for gudstjenesten, den er også en familiebok."

Også denne salmeboken er altså ment for bruk utenfor messen (her bruker man konsekvent ordet "gudstjeneste"). Andelen salmetekster av protestantisk opprinnelse økte

⁹⁵ Sannsynligvis menes her Landstads *reviderte* salmebok fra 1926.

⁹⁶ P. Kulbach ramser opp eksempler på slike salmer i Landstad, som 2a, 3, 21, 31, 37, 90 osv.

jevnt i salmebøkene etter krigen, i likhet med melodier fra ikke-katolske komponister, og i *Lov Herren* er det minst⁹⁷ 243 salmer der både melodien og teksten er skrevet av protestanter. Man kan si at forholdet mellom antall gregorianske melodier, norske katolske salmer og protestantiske salmer proporsjonelt var tilnærmet det samme som i 2000.

Sammenlignet med *Lov Herren* fra 1974 har den nye *Lov Herren* flere gregorianske ordinariet (messe II, VI (requiemessen) og IX for Maria-fester), kjente og mindre kjente hymner for ulike fester i kirkeåret (f.eks Attende Domine, Rorate caeli, Veni Creator Spiritus eller Gloria laus), Maria-antifoner i en eller to melodivarianter⁹⁸ (som Regina Caeli, Salve Regina, Ave Regina Caelorum og Alma Redemptoris Mater) og sekvenser med norsk oversettelse (Victimae pachali laudes for påsken, Veni Sancte Spiritus for pinsen, Lauda Sion Salvatorem for Kristi Legemsfest, Dies Irae for Allesjeldersdag og requiemesser, Lux illuxit for Olsok m.m.). De 150 tonesatte gradualantifonene gjør at boken til en viss grad også kan brukes som Graduale.

Det er på mange måter naturlig at *Lov Herren* fra 2000 har så mye større omfang enn den forrige fra 1974, som bare var en midlertidig salmebok. Arbeidet med *Lov Herren* begynte så tidlig som i 1991, og mange forskjellige ressurspersoner var involverte. I etterordet⁹⁹ kommer det frem at mange nykomponerte salmer er blitt tatt med, i håp om at de kan bli gjort kjent til tross for at de til tider er krevende for en vanlig menighet. De nye melodiene er enten satt til allerede eksisterende tekster som alternativ melodi, eller komponert til en helt ny tekst. Mange av dem er komponerte av p. Thoralf Norheim OP og Wolfgang Plagge, eller av ikke-katolske komponister som Egil Hovland, Trond Kverno eller Arne Nordheim.

Komiteen begrunner sitt valg av protestantiske salmer med bl.a. at dersom en salme formidler det bibelske budskap om de viktigste trossannheter, vil også en katolikk gjenkjenne sin tro i den. Dette gjenspeiler den tidligere nevnte generelle holdningen til ikke-katolske religioner, siden man nå ikke ser noe galt eller kontroversielt i å bruke salmer fra protestantiske tradisjoner, bare innholdet sammenfaller med den katolske tro i akkurat de tilfellene.

Kirkens salmehistorie i Norge kommenteres slik i etterordet:

”Salmesangen, slik den siden reformasjonen har vært dyrket i de protestantiske kirker, har tradisjonelt hatt en beskjeden plass i den katolske messe. Da det 2. Vatikankonsil åpnet for bruk av folkespråket i liturgien, førte dette over hele verden til et stort behov for sangbare tekster og melodier tilpasset de enkelte språk.”

⁹⁷ Mange salmetekster- og melodier er av ukjent opphav.

⁹⁸ Tonus simplex eller tonus solemnis.

⁹⁹ Se vedlegg 7.

Dette kan vekke forundring når man akkurat har studert katolske salmebøker med norske salmer som er bevist brukt i katolske messer i alle fall siden Kirkens tilbakekomst i Norge. Det er mulig at komiteen her mener salmenes musikalske stil, da den protestantiske koralen skiller seg stilistisk fra de gamle katolske salmene frem til 1950-tallet. Men den neste setningen viser at man her har valgt å se liturgireformens bestemmelser om folkespråk i messen som noe nytt – slik at man skulle tro at det ble sunget betydelig færre salmer på norsk før konsilet enn det som faktisk var tilfelle. Høymessen var på latin, men med norske salmer i begynnelsen og slutten – og de stille messene med norske salmer som ble feiret parallelt var ikke færre enn høymessene. Det som imidlertid kan stemme, er at behovet meldte seg for *flere og bedre* salmer, siden messens latinske proprier alle ble erstattet med norske salmer, og siden dette var noe man hadde etterstrebet helt siden 1950-tallet. Salmer av høyere poetisk, språklig og musikalsk kvalitet var utvilsomt å finne i den norske protestantiske koraltradisjon.

Salmeboken har et rikere utvalg også av norske salmer for ulike anledninger i kirkeåret. Språklig sett har man valgt forskjellige løsninger når det gjelder rettskrivningsreglene som har endret seg flere ganger. Man har beholdt den originale språkdrakt i tilfeller hvor en modernisering ville fått følger for melodien og stilen, og heller lagt til ordforklaringer der visse ord kan være vanskelige å forstå i dag, slik man også har gjort i Norsk Salmebok fra 1985.

Det er tydelig at *Lov Herren* er ment først og fremst som en liturgisk salmebok, og at man derfor har satset på et salmeutvalg som best mulig lar seg bruke til forskjellige typer messer – også barne- og ungdomsmesser (det finnes to egne kapitler for barn og ungdom i boken). Det finnes noen få tilfeller hvor visse ting har blitt endret uten noen opplagt grunn. Som eksempel kan nevnes at bønnen etter de nevnte Maria-antifonene mangler. Agnus Dei fra den gregorianske messe VI for avdøde er et litt mindre entydig tilfelle. Tradisjonelt sett skal teksten i requiemmesser være slik: "Agnus Dei, qui tollis peccata mundi, dona eis requiem (to ganger). Agnus Dei, qui tollis peccata mundi, dona eis requiem sempiternam". I *Lov Herren* er teksten slik som Agnus Dei-leddet i vanlige messer, med "miserere nobis". Dette ble ikke endret i de liturgiske rubrikkene under reformene, men det ble heller ikke spesifisert i de nye messebøkene, slik som før konsilet, at Agnus Dei skal være annerledes i requiemmesser. Dermed kan det hende at denne nyansen ble glemt av musikere og av prester som utdannet seg etter konsilet, ettersom man ikke hadde en levende tradisjon å lære dette av. Akkurat dette har skjedd i andre tilfeller som vi har vært inne på i kapitlet om liturgien; mange tilleggsopplysninger (som at presten skal bøye

hodet under "simul adoratur" i Gloria og korse seg under Benedictus) er uten videre fraværende i de nye rubrikkene. Det virker tross alt nærliggende å tro at disse tingene ville vært med i rubrikkene dersom intensjonen hadde vært at de skulle praktiseres.

9. *Jubilate*, Oslo 1993 – salmebok for ungdom

Etter hvert som ungdomsarbeidet utviklet seg og ble en stadig større del av den pastorale virksomheten, meldte ønsket om en egen salmebok for ungdom seg. Siden de skiller seg fra de andre menighetssalmebøkene på flere områder, virker det mest naturlig å se dem som en kategori for seg.

I begynnelsen ble det laget noen provisoriske sanghefter til bruk i ungdomsmessene, men først i 1993 ble *Jubilate* gitt ut av Unge Norske Katolikkers Forbund (UNKF, senere Norges Unge Katolikker - NUK), med 2. opplag i 1997. Blant dem som bidro mest til salmebokens utforming var Jon-Thomas Kringlebotn, Petter Bruce og Mats Tande. Alle sanger og liturgiske ledd er trykket med noter, og det følger et opphavsregister. Interessant nok er ikke noe imprimatur å finne i boken; hvis dette mangler, så setter det både arbeidet med salmeboken og selve resultatet i et litt annet lys; man må i så fall vurdere salmeboken på en litt mindre formell måte. Sannsynligvis er det nok bare en forseelse.

Som vi har vært inne på tidligere skjedde det en endring etter konsilet i katolikkernes syn på messens "adressat", eller målgruppe, og en frukt av denne endringen var at flere messer for barn eller ungdom ble planlagt på en ny måte, med flere tilpasninger til gruppens preferanser. Dette blir ganske tydelig når vi ser på forordet i salmeboken og på selve innholdet i den. Slik kommer det frem i forordet:

"(...) Vi får synge fritt med "den stemme vi har" i Guds hus, for der er vi hjemme. I ungdomsarbeidet har sang og musikk derfor sin naturlige og sentrale plass. Blant ungdom er det kanskje spesielt viktig å synge en ny sang for Herren - i ord og toner som ungdom opplever som naturlige og uttrykksfulle. Derfor er det en glede for UNKF omsider å kunne presentere denne nye utgaven av vår liturgiske sangbok *Jubilate*, etter at vi har klart oss i noen år med et midlertidig hefte."

Salmeboken behold navnet fra det midlertidige heftet, som het *Jubilate. Liturgiske sanger for unge katolikker*, som ble gitt ut i 1987 i anledning UNKFs 40-årsjubileum av Monica Moltubakk og p. Rory Mulligan SM. I forordet til dette heftet forklares det hvordan man valgte sangene til samlingen:

“JUBILATE” er en ny utgave av UNKFs liturgiske sanghefte, omredigert på grunnlag av høringsrunder blant leir- og lagsledere. UNKF innbyr alle brukere av heftet til å sende inn forslag til en større sangbok som kommer om noen få år. (...) UNKF utgir “JUBILATE” ikke bare i bruk på leire og på ungdomsarrangementer, men også som et supplement til “Lov Herren”, til bruk i menighetenes liturgi.”

Vi ser at innholdet i begge Jubilate-salmebøkene i stor grad ble styrt av ungdommens preferanser, dvs. ”ord og toner som ungdom opplever som naturlige og uttrykksfulle”, som ble definert ikke bare gjennom ”høringsrunder blant leir- og lagsledere”, men som også alle brukere av boken kunne være med på å avgjøre. Sammenlignet med de liturgiske salmebøkene som ikke var ment for ungdom ble salmesangens utvikling nå i større grad bestemt av brukerne enn før. Hele prosjektet virker også noe eksperimentpreget, idet man også oppfordrer brukerne til å si fra om ”forslag til sanger du mener bør komme med i neste opplag”, og ”hvis det er med sanger i denne boken som du ikke syns har noe her å gjøre, vil vi gjerne vite om det også”¹⁰⁰. Interessant nok har man trykket en oversikt over messens gang for dem som skulle planlegge musikken, med tips om når man kan synge en salme, når de ulike ordinarieleddene kommer og hva salmene kan handle om.¹⁰¹ Denne oversikten viser hvordan tenkemåten har endret seg med hensyn til den liturgiske musikken, og hva slags forventninger man nå hadde til organisten (eller den som hadde ansvar for musikken).

Når vi studerer ungdomssalmebøkene, er det viktig å ha i bakhodet at de, i likhet med de fleste andre salmebøkene vi har studert, var ment til bruk både i messens liturgi og i andre sammenhenger som ikke var bundet av kriteriene for liturgisk musikk. Dette setter det relativt store sjangerspriket i ungdomssalmebøkene i et annet lys enn om de kun hadde vært ment for ungdomsmesser, slik at man ikke kan anta at alle salmene teoretisk sett skal kunne fungere i en messe.

Men hva var de konkrete ”ordene og tonene” som ungdommen ville ha i salmeboken? Hvor kjente ungdommen dem fra?

Både *Jubilate* fra 1993 og dens forløper består av liturgiske sangledd og av salmer og sanger. De liturgiske leddene i boken fra 1993 består bl.a. av 7 melodier til Kyrie, 2 til Gloria, 4 til Alleluia, 1 til Credo, 5 Sanctus, 3 Fader Vår og 5 Agnus Dei, og er alle norske¹⁰² oversettelser, tonesatte mellom 1968 og 1977 hovedsakelig av ungdomspresten p. Rudi Kessel. Bare 5 av de 62 sangtekstene i heftet fra 1987 er opprinnelig katolske – noen flere

¹⁰⁰ UNKF: *Jubilate*, s. 5

¹⁰¹ Se vedlegg 8.

¹⁰² Bortsett fra Kyrie-leddene, som er på gresk i 5 av tilfellene.

kom med i 1993 – resten er sanger fra andre, ikke-katolske kilder, som norske salmebøker fra Norge som forelå på den tiden (deriblant Norsk Salmebok, som utkom i 1985), eller sanger på engelsk som var allment kjente i leirmiljøer eller tverrkirkelige arrangementer: sanger på engelsk forekommer bare i ungdomssalmebøkene, og i 1993-boken er det 25 av dem. Alle de 20 sangene fra Taizé er på latin. Blant tekstforfatterne i *Jubilate* fra 1993 finner vi Eivind Skeie, Kristin Solli og Anders Frostenson, i tillegg til at flere av tekstene er av ukjent opphav; blant komponistene står navn som Egil Hovland, Bjørn Eidsvåg, Ivar Skippervold, Bob Dylan og Cat Stevens, og dessuten finnes det en del Taizé-melodier¹⁰³, *negro spirituals* og folketoner fra forskjellige land. Eksempler på sanger med ikke-katolsk opphav er "Amazing Grace"¹⁰⁴, "Bred dina vida vingar"¹⁰⁵, "He's got the whole world in his hands"¹⁰⁶ og "Kyrie"¹⁰⁷.

Dette er en ganske stor kontrast selv til *Lov Herren* fra 1974, som da også i større grad etterfulgte de forrige salmebøkene hva gjaldt innhold og tenkt formål. En ting som også er verdt å merke seg, er at begge ungdomssalmebøkene inneholder to jødiske sanger – "Hevenu shalom" og "Shalom, min venn". Siden etterkrigstiden hadde man tatt inn stadig flere salmer fra det lutherske kirkesamfunn, men først nå dukket det opp tekster og melodier fra ikke-kristne religioner. Dette er en teologisk begrunnet utvikling som ikke kan sees uten sammenheng med Det annet Vatikankonsil, der man i fremstillingen av Kirkens syn på andre religioner for første gang i historien forholdt seg til dem som et positivt religiøst fenomen¹⁰⁸ – i motsetning til Kirkens tidligere holdning, som var basert på overbevisningen om at andre religioner er villfarelser som setter sjelenes frelse i fare.¹⁰⁹ I alle fall må dette ha blitt forstått slik av dem som følte seg berettiget til å ta inn sanger fra ikke-kristne religioner i den katolske salmeboken.

Det forutsettes tydelig at mange av sangene skal akkompagneres på gitar eller piano – det følger med to egne akkordgreptabeller for gitarister og pianister i boken, og alle sangene er besifrede.

Siden innholdet i ungdomssalmebøkene hovedsakelig ble bestemt av ungdommen selv, kan sangene fortelle litt om ungdommens aktiviteter på denne tiden, som lot dem bli kjent med sanger fra andre miljøer enn de katolske og ta dem med inn i deres ungdomsmesser – som f.eks Taizé eller tverrkirkelige ungdomsleirer og lignende arrangementer. En viktig

¹⁰³ Alle melodiene fra Taizé i *Jubilate* er komponerte av Jacques Berthier.

¹⁰⁴ Tekst: John Newton (1773). Melodi: amerikansk folketone

¹⁰⁵ Tekst: Lina Sandell 1865. Melodi: Svensk folketone (Skåne)

¹⁰⁶ Tekst og musikk: Obie Phillis (negro spiritual)

¹⁰⁷ Tekst og musikk: Bjørn Eidsvåg (fra albumet *På Leit* 1984, Kirkelig kulturverksted)

¹⁰⁸ Det annet Vatikankonsil: *Nostra aetate* (1965)

¹⁰⁹ Pave Pius XI: encyklikaen *Mortalium animos* (1928)

faktor her kan også ha vært Verdensungdomsdagene (World Youth Days), et årlig arrangement for katolsk ungdom fra hele verden som ble startet av pave Johannes Paulus II i 1985.

Musikalsk sett er mange av sangene i *Jubilate* fra 1993 preget av sjangertrekk som er typiske for verdslig underholdningsmusikk, og en del av dem er religiøse sanger som ikke har blitt komponerte for liturgisk bruk, i alle fall ikke i den katolske messen. Som eksempel kan nevnes "Kyrie" av Bjørn Eidsvåg¹¹⁰. Blant de musikalske elementer som plasserer denne sangen i en populærmusikalsk sjanger er melodiens mange synkoperte rytmemotiver, den relativt enkle besifningsbaserte harmoniseringen av melodien man ellers møter i verdslige musikkjangre og melodiens notasjon, som er en transkripsjon av Bjørn Eidsvågs originale fremførelse fra albumet *På Leit* (i denne sjangeren er det gjerne den musikalske fremførelsen som er komposisjonens referanse, ikke den noterte versjonen av komposisjonen). Det hører til denne sjangeren at utøveren er relativt fri til å improvisere utover den oppgitte rytmiske og melodiske notasjonen han eller hun eventuelt benytter under fremførelsen. Flere fremførelser av samme sang kan derfor variere rytmisk og melodisk i større eller mindre grad.

Det fremholdes at begge salmebøkene er ment både for liturgisk bruk og for andre, mindre formelle sammenhenger, men ingen av dem spesifiserer om *alle* sangene kan brukes i *hver* av de nevnte sammenhengene. Det eneste som bekrefter dette i selve salmebøkene er at man snakker om "salmer og sanger", som antyder at det er en vesensforskjell mellom disse. Det er imidlertid vanskelig å kunne si med sikkerhet om utgiverne av salmebøkene brøt med en salmetradisjon ved å innføre de populærmusikalske religiøse sangene, om de ønsket å skape en ny ungdomstradisjon uavhengig av den øvrige menighetssang i de "vanlige" messene, eller om de tilførte den katolske salmetradisjonen en ny dimensjon som bare var ment for ikke-liturgiske sammenhenger (leirer og lignende). Uansett ønsket man nok å endre salmetradisjonen ved å inkludere et større sjangerspenn også i messen – det som kan diskuteres, er om den utviklingen som fant sted kan vurderes positivt i lys av Kirkens retningslinjer og konsilets oppfordring til folkets aktive deltagelse i liturgien. Vi vil se nærmere på dette i neste kapittel.

9. *Adoremus*, Oslo 2008 – salmebok for barn og ungdom

Adoremus er en arvtager etter *Jubilate* – den ble utgitt av samme ungdomsorganisasjon,

¹¹⁰ Se vedlegg 9.

den henviser til *Jubilate* i forordet og innholdet i boken er tydelig en utvidelse av 1993-samlingen. Sangbokkomiteen bestod denne gangen av bl.a. Konrad Tywoniuk, Heidi Øyma, Helene Fongen og Kristine Dingstad.

Den er ment å være "et nyttig verktøy i det katolske barne- og ungdomsarbeidet"¹¹¹ og legger opp til at boken både skal kunne brukes i liturgiske sammenhenger, i katekeseundervisningen og på leirer. Her er noen ord fra kommentaren til biskop Bernt Eidsvig av Oslo, biskop Georg Müller av Trondheim og bispedømmeadministratoren av Tromsø mgr. Torbjørn Olsen som godkjente salmeboken:

"Den nye sangboken har en del særtrekk. Den inneholder et stort spenn i stilarter, noe som er helt i tråd med Kirkens vesen – Kirken er katolsk og skal romme et mangfold av uttrykksformer. Derne har sangbokkomiteen benyttet mange ulike kilder til musikken. Mye kommer fra andre kristne kirkesamfunn.

At vi kan trekke veksler på det, er en økumenisk håndsrekning fra andre kristne til oss. Sangene har også en stor tekstlig spennvidde fra det helt enkle, lovsangspregede, til det mer kompliserte. Men enkelhet trenger ikke bety dårlig teologi. Dette har sangbokkomiteen vært seg bevisst i arbeidet og sørget for teologisk kvalitetssjekk av tekstmaterialet."

En forskjell i forhold til *Jubilate* er at *Adoremus* inneholder mange flere sanger for barn. Det er ikke en ren ungdomssangbok, men en sangbok både for barn og unge. (...)"

Det som kommer tydelig frem her at biskopene og bispeadministratoren bekrefter at de har foretatt en godkjenning av *tekstmaterialet*, men at de musikalske stilartene som er representerte i boken har rett til å være der i mangfoldets navn. Hvis vi husker tilbake på hovedkriteriene for kvalitet i den liturgiske musikk, slik de er formulerte i de kirkelige dokumentene, så må det i alle fall tre egenskaper til for at kvalitetskravet blir oppfylt: musikken må være *hellig, alminnelig og sann*. Her brukes det ene kriteriet som begrunnelse for at det andre er oppfylt – man sier at spennet i stilartene er der fordi dette sikrer det katolske (det alminnelige, universelle). Vinklingen er interessant siden man opprinnelig ble oppfordret til å foreta en vurdering som egentlig motsier dette litt – nemlig å unngå visse musikkjangre som nettopp kunne skade universaliteten, gjennom at de ikke ville bli oppfattet som sakrale av alle med bakgrunn i ulike kulturer og tradisjoner. Sangbokkomiteen i NUK skrev dette i forordet:

"Etter tre år med forberedelser utgis nå boken som en arvtager etter *Jubilate* og gjenspeiler en ung kirke som stadig fornyes og søker til sine røtter.

Sangene i boken er hentet fra ymse kilder: lovsanger fra andre kristne miljøer, sanger fra katolske miljøer i utlandet, sanger som brukes av katolske klostre og fellesskap, sanger sunget på Verdensungdomsdagene og mange flere. Vi håper vi har greid å bevare en god

¹¹¹ Fra forordet til *Adoremus*, s. 5

balanse mellom de forskjellige sjangrene, slik at man kan finne sanger til enhver anledning med en enkel og sangbar note. (...)”

En ting som utmerker seg når det gjelder sjangerutvalget i *Adoremus*, er at den inneholder en del kjente latinske antifoner i tillegg til Taizé-sangene. Ingen av de tidligere ungdomssalmebøkene- eller heftene gjorde det. Av de 264 sangene er 57 på engelsk, og det er to jødiske sanger med ("Hinne Ma Tov" og "Hør, Israel") i stedet for de to som var med før. Mange av sangene og salmene kommer opprinnelig fra andre land og ble oversatt og tilpasset spesielt for *Adoremus*.

Salmeboken har også et temaregister bak i boken, og en liste med forslag til hvor sangene passer i messen, eller i sakramentsandakten, morgen- og aftenbønnen.

Det kan her være på sin plass å vise noen flere eksempler på musikalske elementer som vekker tvil når sangene skal klassifiseres som liturgisk passende, og som samtidig karakteriserer mange av sangene i ungdomssalmebøkene:

Eksempel 1: Sanctus 1971 (nr. 117 i *Jubilate* 1993) – musikk av p. Rudi Kessel

G D7 G D § G C A7 D
Forspill: Hel-lig, hel-lig, hel-lig.

G C A7 D G Em
HEL-LIG, HEL-LIG, HEL-LIG. Hel-lig er Her-ren, hær-ska-

Am D Em C G D G D
re-nes Gud. HO-SAN-NA I DET HØY-E.

G D7 Em C G G D7 G
HØY-E. Orget: Fine

G G7 C F C
Him-le-ne og jor-den er ful-le av din her-lig-het. Ho-

F D G D7 Em C G D
san-na, ho-san-na i det høy-e. HO-SAN-NA I DET HØYE.

G D G G7 C F C
Vel-sig-net væ-re han som kom-mer i Her-rens navn. Ho-

F D G D7 Em C G D G D
san-na, ho-san-na i det høy-e. HO-SAN-NA I DET HØY-E. D.S. al Fine

Sanctus 1971 (nr. 117 i Jubilate 1993)

Et av elementene her som tyder på at komponisten har vært inspirert av moderne populærmusikk, og som går igjen i alle eksemplene vi vil se på, er de mange synkopene rytmen er preget av. Synkoper er et fenomen som også forekommer i f.eks mange koraler fra 1500-tallet, og er sånn sett ikke bare karakteristisk for populærmusikk og jazz, men i de gamle koralene hadde de en annen funksjon idet de ofte var med på å skape en hemiol. De instrumentale mellomspillene, slik de er tenkt her med et akkordinstrument (og muligens et rytmeinstrument i taktene 4 og 6), forsterker følelsen av at vi har å gjøre med et stykke popmusikk, eller lar en vanskelig tvile på at komponisten bevisst har benyttet seg av stiltrekk fra den sjangeren. Som vi allerede var inne på i forbindelse med Bjørn Eidsvågs "Kyrie" er denne type melodier ofte utført av solister, og notene er heller gjengivelser av utførelsen enn omvendt, slik at det er usikkert om en gjennomsnittlig

menighet ville klart å synge denne sangen uten øvelse (selv om den består av ungdommer).

Eksempel 2: Jesus, du er konge (nr. 200 i *Adoremus*) – av Åsulf Kvammen

"Jesus, du er konge" (nr. 200 i *Adoremus*)

Her er mange av de samme elementene som i forrige eksempel – synkopene er mange, og kan være krevende for en utrent sangstemme. Ess-durakkorden i slutten av akkordforløpet i taktene 3 og 4 er en relativt uventet vending, og er så karakteristisk for en viss type sanger innen underholdningsbransjen (som Melodi Grand Prix, eller noen av ABBAs hitlåter) at den nok kan betegnes som en klisjé. Synger man sangen i et nokså friskt tempo i tillegg, er den i alle fall alt annet enn høytidelig, og kan vanskelig tenkes relevant i en sammenheng som Den hellige messe, hvis man tenker på at messen er Kristi fullkomne offer som bæres frem, som vi så i kapitlet om liturgi.

Kapittel 5 – Vurdering av den liturgiske vokalmusikkens utvikling i Norge

1. Historisk perspektiv på vokalmusikkens utvikling

Utviklingen av den liturgiske vokalmusikken er vanskelig å bedømme uten å se den på bakgrunn av viktige ting som har skjedd i Kirken i perioden vi tar for oss her, altså mellom 1843 og 2011. For den liturgiske musikkens vedkommende er det spesielt viktig å være klar over at den er uløselig knyttet til og fullstendig avhengig av utviklingen i messens liturgi, fordi den eksisterer i kraft av sin funksjon i messen.

Den katolske Kirke i Norge var på de fleste måter en annen organisme i de første tiårene etter 1843 enn den er og har vært de siste 40-50 årene. Det har vært en gradvis økning i antallet katolikker i landet, og dermed et økende antall menigheter og generelt sett økt omfang av katolsk virksomhet. Samtidig har det skjedd ulike ting i verdenskirken som har påvirket Kirken i Norge til enhver tid. Det som har vært av størst betydning for musikklivet, er nok i første omgang den liturgiske bevegelse rundt starten av 1900-tallet, som bl.a. brakte med seg Solesmes-klosterets restaurering av den gregorianske sang og pave St. Pius X sitt motu proprio *Tra le sollicitudini* i 1903. Man kan se 1903 som et vendepunkt for den nye oppmerksomheten kirkemusikken fikk på den tiden, både hos Vatikanet og i de respektive menighetene. Det nye – eller fornyede – blikket på kirkemusikken var del av en større liturgisk bevegelse, og Det 2. Vatikankonsil ble sammenkalt i fortsettelsen av denne bevegelsen. Pave Benedikt XVI skrev om dette mens han enda var kardinal i forordet av sin bok "Liturgiens ånd" (2001):

"Jeg våger å komme med en sammenligning som i likhet med alle andre sammenligninger ikke stemmer på alle punkter. Man kan si at datidens liturgi – i 1918 – i mange henseender lignet en freske. Den var blitt bevart i uskadd form, men var nesten tildekket av en senere overmaling. Idet han fulgte den store messeboken på alteret, feiret presten den gamle liturgien slik den var vokst frem ut fra sin opprinnelige skikkelse. Men for de troende var den i stor grad blitt skjult under private bønneanvisninger og bønneformer. Gjennom den liturgiske bevegelse, og definitivt gjennom Det annet Vatikankonsil, ble fresken igjen blottlagt. I en kort periode var vi virkelig fascinert av skjønnheten i dens farger og former. Men i mellomtiden er den igjen kommet i faresonen. Klimaet kan ha endret seg, og den er truet av allverdens restaureringer og rekonstruksjoner. Hvis det ikke hurtig blir gjort noe for å stanse disse skadelige innflytelsene, kan liturgien igjen være alvorlig i fare. Naturligvis må den ikke bli overmalt på ny. Men det trenges en ny ærefrykt i omgang med

den, en ny forståelse for dens utsagnskraft og dens virkelighet. Ellers kan gjenoppdagelsen bli det første skrittet i retning av en endelig ødeleggelse.¹¹²

Dette er ganske sterke ord fra en pave som selv tok del i Det annet Vatikankonsil; det at han opplevde hvordan endringene ble diskutert og planlagt av konsilfedrene gjør advarselen om "den endelige ødeleggelse" ekstra pålitelig. Om den liturgiske bevegelsen på starten av 1900-tallet ble oppfattet som aldri så betydelig, så kan man trygt si at den ikke kan sammenlignes med utviklingen og endringene som fulgte Det andre Vatikankonsil, både når det gjelder omfanget av endringer og kontrasten mellom tiden før og etter disse endringene. De tilfellene av "allverdens restaureringer og rekonstruksjoner" og "skadelige innflytelse" paven berører i forordet og ellers i boken, er nettopp initiativer som går lenger enn de nye retningslinjene i å innføre (ofte velmenende) endringer i liturgien og musikken. Selv en mer autoritetstro iverksettelse ville nok blitt opplevd som en betydelig endring i Kirkens liv, men situasjonen siden konsilet har altså endret seg mer radikalt og mer grunnleggende enn det som var meningen og det som var tillatt. Vi har sett eksempler på slike tilfeller i forrige kapittel, der det gjaldt upassende sjangertrekk. Kirkens beskrivelser av kriterier for akseptabel liturgisk musikk er slik at noen avvik fra dette er vanskeligere å påvise enn andre. For eksempel kan man si at det er enklere å avgjøre om et instrument fungerer godt i liturgien, enn å definere en salme som passende eller upassende ut fra en vurdering av dens sjangertrekk. De subjektive oppfatningene om dette vil alltid være forskjellige. Men når det er sagt, har vel aldri den verdslige musikken (dvs. den kommersielle pop-musikken eller jazzen) vært mer forskjellig fra typisk sakral musikk, eller klassisk musikk for den saks skyld, enn i vår tid. Og siden det er få som vil utsette seg for kritikk ved å foreta en kvalitetsvurdering av salmene, eller som kan støtte seg til en relevant kompetanse for å vinne mer autoritet, er resultatet at salmenes sjangre velges av mer eller mindre tilfeldige personer, som baserer sine valg på egne erfaringer, smak eller liturgisk-teologiske overbevisninger. Det kommer salmebøker som inneholder både passende og upassende sanger og salmer, og de utgis til bruk for messen og andre ikke-liturgiske sammenhenger slik at man slipper å skille ut de liturgisk uakseptable sangene, men overlater dette til organisten. Det at situasjonen er slik i dag, er for så vidt et mindre problem enn at viljen til å endre dette mangler. Liturgisk musikk og de hensyn vi har sett man må ta under valg av salmer er ikke et tema i de norske katolske menigheter. Dette skyldes nok i en viss grad uvitenhet, eller en feilaktig overbevisning om musikkens rolle i

¹¹² Joseph kard. Ratzinger: *Liturgiens ånd. En innføring* (originaltittel: *Der Geist der Liturgie. Eine Einführung*), St. Olav forlag 2001, s. 7

messen, som fører til feil konklusjoner mht. hva som egner seg å synge.

Kirkemusikken, isolert sett, er et av de områdene som ble minst endret i de formelle dokumentene under og etter konsilet. Likevel er innholdet i salmebøkene, det mest representerte salmespråket og balansen mellom sjangrene veldig forskjellig fra 1970-tallet og utover fra det man ser i bøkene frem til 1970. Pave Benedikt har lansert begrepet “kontinuitetens hermeneutikk” for å uttrykke nødvendigheten av å se konsilets avgjørelser i lys av tradisjonen og ikke som et brudd med den, men i praksis er det ikke til å unngå at man skiller mellom tiden før og etter konsilet – ikke bare for liturgiens og musikkens vedkommende. I mange tilfeller avviker iverksettelsen av konsilets føringer i så stor grad fra konsilets intensjoner (i alle fall fra de som er entydig nok formulerte) at enhver sammenheng med tidligere praksis uteblir eller er vanskelig å observere. Det har blitt skrevet mye litteratur om akkurat dette av teologer og liturgiske eksperter¹¹³ – også av nåværende pave Benedikt.

Idet man analyserer utviklingen i den liturgiske musikken i Den katolske kirke de siste 150 årene, er det altså nødvendig å se den i lys av messeliturgiens utvikling i denne perioden. For å kunne sammenligne musikken før og etter liturgireformen må man være klar over hvordan messen ble feiret i begge tilfellene. Så lenge man skilte mellom høymessen og lavmessen, var den gregorianske sang og det latinske språk sikret sin hovedplass i Kirkens gudstjenesteliv, og gjennom at denne ordningen var felles for hele verden, hadde de virkelig en status som Kirkens universelle musikkunst og språk, samtidig som den religiøse folkesang også hadde sin plass. Lavmessen var den samme liturgien som høymessen, men det at presten leste hele messen stille på latin hadde to fordeler: menigheten kunne delta gjennom å synge salmer på norsk, uten at dette påvirket selve messen som presten forrettet på latin. Slik sett kan man kanskje si at dette var en mer vellykket løsning enn dagens, når det gjelder å oppfylle Det andre Vatikankonsils ønske om at den gregorianske sang normalt skal ha førsteplassen i de liturgiske handlinger (SC 6, 116), at “den religiøse folkesang skal fremmes på en forstandig måte slik at de troende kan synge med både i andakter og i selve de liturgiske handlinger, i samsvar med rubrikkenes regler og forskrifter” (6, 118) og at “bruken av det latinske språk bibeholdes i den latinske ritus” (36, §1).

¹¹³ For eksempel:

Romano Amerio: *Iota Unum. A Study of Changes in the Catholic Church in the Twentieth Century*, Riccardo Ricciardi Editore, Milano-Napoli 1989

Msgr. Brunero Gherardini: *The Ecumenical Vatican II Council: A Much Needed Discussion*, Casa Mariana Editrice 2009

Michael Davies: *Liturgical Time Bombs in Vatican 2: Destruction of the Faith Through Changes in Catholic Worship*, TAN Books 1998

Man kan se på denne siden av liturgireformen fra ulike synsvinkler, men musikalsk sett kan den mest nærliggende beskrivelsen være at høymessen og lavmessen ble slått sammen – hvis man ser bort fra de innholdsmessige endringene som ble foretatt.

Liturgisk og teologisk, dvs. innholdsmessig, kan det diskuteres om man avskaffet den gamle liturgien og innførte en ny, eller om den nye springer ut fra den gamle. Pavens "kontinuitetens hermeneutikk" forsøker å tilbakevise teorien om et brudd, samtidig som effekten av den samme pavens *Summorum Pontificum* er at det eksisterer to ulike former av Missale Romanum, som ikke ville vært nødvendige begge to dersom 1970-missalet avløste 1962-missalet, slik som dette avløste det forrige. 1970-messen er offisielt kalt Novus Ordo (ny ordning), og ulikt 1962-missalet er den ikke en utgave av 1570-missalet; det henvises ikke lenger til førsteutgaven av 1570-missalet på tittelsiden. I tillegg kommer pave St. Pius Vs erklæring i *Quo Primum* (1570) om alle presters evige rett til å feire messen etter 1570-missalet, og 1970-messens forhold til dette.

Man kan gå ut fra messens rubrikker i 1962, og si at høymessens rubrikker ble liberaliserte i 1970 (i prinsippet eksisterte det kun én messeliturgi også i 1962 – skillet mellom lav- og høymesse dreier seg ikke om to liturgier).

Enda en annen måte å tolke endringen på er å si at kun lavmessen ble avskaffet – altså at en stille gjennomlesning av messen ikke lenger ble praktisert.

Flere av forklaringene kan være treffende her, og det finnes nok også mange flere syn på denne saken.

Frem til liturgireformen var situasjonen relativt oversiktlig hva gjelder den musikalske praksis i Norges katolske menigheter. Høymessene ble sunget på latin, fortrinnsvis av kirkekor – vanligvis til gregorianske tonesettinger. Dette bekreftes for eksempel i St. Olaf i 1905:

"I vort vikariat er den gregorianske sang overalt indført og blomstrer i de enkelte menigheter. Hovedstaden gaar her med det bedste eksempel foran. Man synger nu næsten alle sange, som kirken foreskriver, og det med stor sangkyndighed. De andre menigheder efterligner dette eksempel. Selv hos vore anderledestroende brødre vaagner sansen for den gregorianske sang. Man har nu fundet den gamle hymne, som man før sang ved St. Olafs-festen¹¹⁴. For et par aar siden har man i folkemuseet på Bygdø sunget den tilsvarende melodi; den er enkel, men gribende. Desværre kunde man endnu ikke faa fat paa noterne for at kunde fremstille den med de gamle koralnoter. – En bekjendt sanglærer og komponist her i byen sagde til sine elever: "Vil I høre en vakker, gribende sang, saa gaa til St. Olafs-kirken. Der vil I høre den gregorianske sang som er overmaade stemningsfuld."

Maatte altsaa den gregorianske sang, som vor hl. fader ønsker gjenindført i hele

¹¹⁴ Olavssekvensen "Lux illuxit laetabunda".

kirken, ogsaa her i Norden blomstre og opflamme hjerterne til de himmelske ting, indtil vi engang i himlen synger et evigt *Te Deum!*"¹¹⁵

Slik ble situasjonen beskrevet året etter pave St. Pius Xs *motu proprio* om kirkemusikken. Utover dette ble det også sunget gjennomkomponerte messer. Noen slike anledninger nevnes i St. Olaf, for eksempel så tidlig som i 1892, under den første pontifikalmessen (da den apostoliske vikar Johannes Olav Fallize ble biskop):

"I søndags feiredes i St. Olafs kirke den forlagte allehelgensdag med en høitidelighet, som endnu ingensinde har været holdt i den norske mission. Om formiddagen holdt hs. høiærværdighed biskopen med assistens af tre prester pontifikalmesse, som ledsagedes med domkapelmester Stehles herlige messe "Salve Regina" og en indlagt solo "Ave Maria" som offertorium. (...) Ingen skulde tro, at det var første gang, koret udførte den slags ledsagelse af gudstjenesten; sangen akkompagneredes med routine paa orgelet af en af de herværende prester. Mandag blev den forlagte allesjælersdag feiret med pontifikalsjælemesse; (...) Sangledsagelsen bestod i den fuldstændige koral-requiems messe med paafølgende *Libera*. (...)"¹¹⁶

Og i 1897:

"Ogsaa i St. Olafs katolske menighedskirke i Kristiania blev Olafs-festen feiret den 29de juli med sangmesse kl. 9 og paafølgende søndag, den 31te juni, med levitmesse og biskopelig assistance kl. 10 ½ (...) Ceciliaforeningens sangkor opførte den enkle, men skønne 2-stemmige messe af Ch. Gounod til hellig Olafs ære.(...)"¹¹⁷

Det finnes flere beskrivelser i St. Olaf av gjennomkomponerte messer som ble sunget av korene – grunnen til at man nevnte det i bladet, var nok at miljøet var såpass lite på den tiden at det ble sett på som en relativt nevneverdig begivenhet. Andre eksempler på messer som ble sunget er en 2-stemt messe av sogneprest pastor Mudler (Fredrikstad 1917), den 2-stemmige Missa Tertia av Michael Haller (Haugesund 1935), en flerstemmig messe av Johs. Beltjens (St. Olav, Oslo 1943) og en flerstemt requiemmesse av P. Piel (St. Olav, requiemmessen for pave Benedikt XV i Christiania 1923).

Selv om alt skulle tilsi at absolutt all musikk i høymessen ble sunget på latin, var det faktisk vanlig å synge en salme på folkespråket til inngang og til utgang. Vi kan lese om det i St. Olaf i 1920, der det bl.a. kommer frem at koret er misfornøyd med mennesker som går før siste salmen er sunget ferdig:

¹¹⁵ "Lidt om den gregorianske sang", St. Olaf 1905

¹¹⁶ St. Olaf, 1892

¹¹⁷ Op. cit., 1897

”Der meddeltes, at der fra menigheternes side hadde været klaget over, at at der kun synges et par vers av de norske salmer; der burde synges flere vers, helst hele salmen, hvis den ikke er altfor lang. Paa den anden side klaget sangerne over, at menigheten, især efter høimessen, forlater kirken, før salmen er sunget, ja, for en del endog før den norske salme paabegyndes. Vi maa gi begge de klagende partier ret. En salme, som ikke er mer end 3 eller 4 vers lang, bør synges helt tilende under almindelige omstændigheder. Og det er alt andet end opbyggelig at se menigheten strømme ut av kirken, mens der endnu synges fra orglet. Skylden ligger vistnok for en del hos de mange utlændinger, som besøker vor kirke i høimessen og som for største delen ikke forstaar det norske sprog. (...)”¹¹⁸

Teknisk sett er hverken den første eller siste salmen en del av messens liturgi i høymessen – disse salmene kom i stedet for pre- og postludium og erstattet ingen av de obligatoriske leddene, derfor kunne en slik praksis forsvares. Alternativt er det vanlig å avslutte messen med å synge den latinske Maria-antifonen som gjelder for den perioden i kirkeåret man til enhver tid befinner seg i.

Når det gjelder sangmessene i Norge, kan de utgitte salmebøkene dokumentere at slike messer fantes, og hvilke salmer som ble sunget. I St. Olaf finner vi mange eksempler på sangmesser som fant sted i forbindelse med viktigere anledninger som ble nevnt i bladet (kapellinnvielser, høytider, bispevisitaser m.m.). Sangmesser i menighetene annonseres første gang i St. Olaf fra 20. juni 1897. I jubileumsskriftet for den katolske menighet i Stavanger (fra 1999) er det trykket et fotografi av kirken slik den var pyntet til Kristi Legemsfest ”en gang i mellomkrigstiden”¹¹⁹, og det er mulig å se salmetavlen fremme ved koret; sjekker man tallene som er oppgitt der med salmeboken fra 1934, så stemmer resultatet overens med det man kunne forvente ble sunget i St. Svithun på denne høytiden. På venstre side står nr. 65 (”Andaktsfullt jeg deg tilbeder, Gud, i dette himmelbrød”), og på høyre side av tavlen står disse numrene sett ovenfra: 136 (”Pange lingua gloriosi” – høytidelig hymne tilegnet Sakramentet), 58 (”Tantum ergo” – til den sakramentale velsignelse; egentlig de to siste vers av ”Pange lingua”) og 246 (”Hill deg, vår konge”). Sannsynligvis ble 65 sunget først, deretter kom 136 og 58 etter en utendørs prosesjon (man sang også under prosesjonen, mellom de 5 stasjonene man pleier å stoppe ved, men kanskje det derfor ikke står salmenummer til dette inne i kirken) og 246 til slutt, etter den sakramentale velsignelse.

Etter konsilet, eller nærmere sagt etter 1970, når det teknisk sett kun var høymessen som eksisterte, måtte man finne en måte å videreføre både latin og norsk på, innenfor de rammene som ble gitt i rubrikkene. De steder rubrikkene tillater å erstatte proprieleddene

¹¹⁸ Op. cit., 1920

¹¹⁹ *Hundre år i St. Svithuns by 1898-1998. Jubileumsskrift for den katolske menighet i Stavanger*, St. Svithuns katolske menighet 1999, s. 13

med "en annen egnet sang godkjent av bispekonferansen", velger man i dag gjerne norske salmer, mens de faste leddene synges på latin eller norsk. Slik er praksisen i dag i alle fall i de største menigheter i landet, og har stort sett vært slik de siste 40 årene også. Det man imidlertid ser, er at salmebøkene (som etter konsilet dermed ble beregnet på høymessene), på en måte måtte fungere som en erstatning for *Graduale Romanum* med alle ordinariemelodiene, og samtidig for salmeboken fra lavmessen, med sine norske og latinske salmer.

Konsildokumentet *Sacrosanctum Concilium* bibeholder den gregorianske sang i den latinske ritus. Denne sangstilen er musikalsk sett uløselig knyttet til det latinske språk. Naturlig nok er dette mest synlig i de melismatiske proprieleddene; her er melodiene tette knyttet til teksten – ordenes tonefall og setningens oppbygging (en slags affektlære innenfor gregorianikken). og samtidig kanskje de, som virker nærmest umulige å gjøre det samme med, og som mest sannsynlig ville tapt meningen og kvaliteten ved seg om det ble gjort. I den aktive deltagelsens navn, og på grunn av deres solistiske karakter, har ikke de gregorianske proprieledd kommet med i salmebøkene – med noen få unntak.

Det har alltid vært tillatt med andre sjangrer enn gregoriansk sang i messen, selv om denne formen regnes som den liturgiske vokalmusikkens ideal. Det har, som vi har sett, til enhver tid gjort forskjell på sakral liturgisk musikk og verdslig musikk – i alle fall har det vært snakk om at det finnes musikkssjangrer, eller musikalske kjennetegn innenfor sjangre, som er upassende i den liturgiske sammenheng som messen er.

Før konsilet var færre sjangre representert i messene, hvis man ser bort fra de gjennomkomponerte ordinariene og propriene. Gregoriansk sang og koralmelodier som stort sett ble til på 1800-tallet var det man oftest brukte. Siden kom tysk-norske koraler fra Landstads reviderte salmebok inn i bildet. Stilen på de katolske koralmelodiene endret seg gradvis (f.eks var p. Lutz sine melodier fra 1920-tallet annerledes enn de danske fra den første salmeboken), og i salmebøkene etter konsilet og frem til nå kan man regne komponister som Wolfgang Plagge og p. Thoralf Norheim OP (fra katolsk hold) som bidragsytere i de katolske koralmelodienes utvikling, men det er likevel de bidragene man har fra ikke-katolsk hold som er mer i slekt med koralen som sjanger og er ledd i dens generelle stilistiske utvikling i Norge (L. M. Lindeman, E. Hovland eller H. Gullichsen).

Særlig i ungdomssalmebøkene til bruk i messen som ble trykket etter konsilet har andre sjangre blitt inkludert i utvalget. Blant de representerte sjangrene finnes danseformer (tango), jazz (bossa nova), visesang (Bjørn Eidsvåg) eller pop med synkoper og typiske elementer fra typisk kommersiell musikk. Dette kan minne noe om salmesangens situasjon i Den norske kirke i dag, men for Den katolske kirkes del er dette nok også et

utslag av at messens konsept har endret seg, om ikke i teorien, så i alle fall blant dem som finner det naturlig å inkludere denne typen musikkssjangre i salmeboken og bruke dem i (ungdoms)messer. Valget av salmer til messen avhenger av organistens kjennskap til gjeldende kriterier for passende liturgiske musikkssjangre og messens rubrikker, og av en viss historisk forståelse av reglenes innflytelse på valgene man tar. Det at rubrikkene i seg selv ikke refererer til dette, gjør at en kirkemusiker som aldri har hatt å gjøre med tradisjonen fra før konsilet vil velge musikken etter helt andre premisser.

2. Den liturgiske bevegelse og Det 2. Vatikankonsils reformer

Spesielt siden den liturgiske bevegelses begynnelse i starten av 1900-tallet var det et ønske fra mange hold – også fra Vatikanet – om å oppfordre menigheten til en mer bevisst deltagelse i messens liturgi. Situasjonen på den tiden var gjerne slik at presten leste en stille messe mens menigheten fordypet seg i egne andakter, som oftest var en meditasjon over Kristi lidelse eller en rosenkransbønn. En slik praksis ble for så vidt ikke entydig fordømt, men mange så på den som utilstrekkelig for en bevisst deltagelse i messens handling, som helst skulle foregå ved at de troende forente seg med prestens bønner gjennom f.eks å følge dem i en messebok. Det ble gitt ut små søndagsmessebøker, med messens gang og søndagenes bibeltekster, og etter hvert mer omfattende messebøker for søn- og hverdager og høytider. I Norge brukte man lenge danske utgivelser før "Søndagsboken" ble trykket i Oslo i 1938, sammen med biskop Mangers' hyrdebrev om messeofferet. I 1961 kom Messeboken, en fullstendig utgave for alle mulige søndager og høytidelige anledninger. Som vi har vært inne på tidligere, ble menighetens bevisste deltagelse i messen et viktig tema også under Det andre Vatikankonsil, og den var grunnlaget for mange av reformene som ble innført. Det har i ettertid rådet en misforståelse av definisjonen på denne deltagelsen; mange steder har *participatio actiosa* blitt forstått som *activia*, og dermed som en hovedsakelig ytre form for aktivitet. Dette har gitt seg utslag i det store fokuset på menighetens evne til å *forstå* alt som skjer i messen, som en avgjørende faktor for enhver meningsfylt deltagelse – dette til den grad at man anser bruk av latin eller musikk som ekskluderer menighetens sang for å stå i direkte motsetning til deltagelsen man har etterstrebet. Men et aspekt ved den bevisste deltagelsen som i alle fall siden begynnelsen av 1900-tallet har vært Vatikanets tydelige apostolat, er ønsket om å engasjere menigheten til felles sang i større grad enn det som var vanlig frem til da. I den forbindelse vil vi se på en liten meningsutveksling i St. Olav tidsskrift i 1944 om akkurat dette:

Til fuglene, som vil synge hver med sitt nebb.

Det er en fryd på en klar maimorgen å vandre gjennom skog og eng og høre lerken, nattergalen, gjøken og turtelduen synge sine viser. Ja selv en hønsegård byr på morsomme konserter, når høns og gjess, ender og kalkuner med sine kyllinger synger og ber om mat, og takker vår Herre, når de er mette. Men ingen stemme, ikke engang nattergalens, er så vakker som den menneskelige. Og skjønnere enn i alle arier og romanser klinger den, når menneskene synger i kirken til Guds ære. Det er derfor bare gledelig at "St. Olav" og forøvrig mange andre røster i de katolske land oppfordrer alle til å delta i kirkesangen. Men iveren kan somme tider være alt for stor. Jeg kjenner en landsby hvor hele menigheten ikke bare synger Kyrie, Gloria, Credo, osv., men hvor alle, store og små, synger prefasjonen med presten. Så langt ønsker jeg nok ikke at man skal gå. Heller ikke kan det gå an at alle synger Introitus, Alleluja med verset, offertorium og Communio. Disse deler av den liturgiske tekst skifter med hver søndag, og er som regel nokså vanskelige. Det er nok at koret innøver dem, men koret må da også gjøre det, og ikke nøye seg med recitativ.

Kyrie derimot, Gloria, Sanctus og Agnus Dei, og især Credo vilde ta seg praktfullt ut hvis hele menigheten sang dem. Likeledes svarene: Amen, "Et cum spiritu tuo", "Habemus ad Dominum", "Dignum et justum est".

Men, no kommer det viktigste, de gregorianske melodier er kunst. De motiver de springer ut fra er som regel ganske enkle, men den melodiske linje utfolder ofte en rytmisk rikdom og gratie som de beste moderne komponister etterlikner dem; ikke engang den klassiske fiolinmusikk kan oppvise maken til dem. Slike melodier kan ikke hver fugl uten videre synge med sitt nebb. De må læres ved tålmodig øvelse, og fram for alt ved nøyaktig overveieelse av de regler for den gregorianske sang som finnes gjengitt i Graduale Romanum. Men, kjære sangfugl, ikke tap motet, de kan læres av alle som har en sangstemme og såpass musikalsk sans at de hører det selv når de synger galt. En kråke lærer aldri at kvidre som en lerke, men den menneskelige stemme kan lære all slags melodier, også de gregorianske, når den som fikk en sangstemme av Gud virkelig vil bruke den til Hans ære og derfor også er villig til å underkaste seg den nødvendige disiplin.

Uten disiplin, uten øvelse blir sangen aldri det den skal være. Ta noe så lett som den melodi som salmen "Miserere" synges etter våre aftenandakter under krigen. Den melodi er så enkel og så vakker i seg selv. Og likevel lyder den undertiden så elendig! Det går så langsomt, så tungvint og slepende at en uvilkårlig tenker på en lastebil som kjører gjennom en myr.

Hva skal det da gjøres for at menigheten virkelig skal kunde delta i kirkesangen? Det ble framsatt et forslag om at det skal holdes sangøvelser for koret og menigheten sammen, med spesiell sikte på de gregorianske melodier som synges til høymessen. Ideen er god. Jeg vilde ønske at den snart kunde bli virkeliggjort i praksis. Foreløpig rettes det en appell til alle menigheter om at de skal gjøre seg fortrolig med en tanke som jo svarer til den hellige faders og alle biskopers ønske.

En gammel kantor.

Til den fugl som vil synge med sitt nebb.

Til den fugl som vil synge med sitt nebb.

Det er mange av oss er som er helt enig med denne fugl. Når presten har intonert "Asperges me", er det en fest å reise seg, og istemme "Domine osv.". I de ca. 20 år jeg har deltatt i den hl. messe har det vært en glede for meg å synge svarene i vekselsangen med prest og menighet. Og det er slett ikke *bare* koret som skal svare, dette vedkommer like

meget hele menigheten. Dessverre er det ikke alle som har den mening. Jeg har opplevd at enkelte ser på den som synger med slett skjult forbauselse, for ikke å si mishag, som det skulde være gjort for å gjøre seg bemerket, og man får lyst til å tie! Som vi leste i "Din messe og ditt liv" er vi alle, enhver enkelt en personlig deltaker i dette hl. drama, og vi kan ikke bedre motarbeide adspredthet hos oss selv enn ved å følge messens gang på den måte. Og det er ikke for å tilfretsstille sin lyst til å synge, men for å få det mest mulig utbytte av sin deltakelse i den hl. messe. Jeg er selvfølgelig fullt oppmerksom på at ikke alt det koret synger er egnet for menighetssang, men den som har litt gehør og litt stemme lærer fort å synge det som kommer igjen i alle messer, man må bare være litt forsiktig, så man faller helt inn med koret, at ikke stemmen fra menigheten kommer som no ved siden av koret. Det er godt at noen har slått til lyd for dette, og håper det resulterer i mer intens deltakelse i denne hl. handling.

Kirkegjenger.

Menighetssang. (Enhver fugl osv.)

En røst fra provinsen:

Jeg var forleden i høgmesse i en av Oslos kirker. Utmerket sangkor, – bevares – rene konserten. Og koret klarte også oppgaven alene – helt alene. Ikke en lyd fra menigheten, jo forresten; i Credo hevet der seg to eller tre røster. Den norske salmen til slutt var det heller ingen utenom koret som interesserte seg noe videre for. Det var visst heller ikke meningen, for noen tavle med nummer var ikke å se. Heller ikke var der lagt ut salmebøker i kirken.

I all ærbødighet og uten nærmere kommentar må en vel ha lov til å si at dette hører ingen steds heime.

Vår menighet er av de mindre. Samtidig er den merkverdig fattig på gode sangstemmer, så de som er brukbare har forlengst funnet vegen opp på koret. Men det faller da allikevel ikke oss som er igjen nede inn annet enn at vi må og børe *være med* – iallefall i vekselangen med presten, i Credo og de norske salmene (Kyrie, Gloria osv. greier vi simpelthen ikke). Det spiller ingen vesentlig rolle om det ikke akkurat blir konsert av det. - Vi trodde vi også på dette område lå langt etter hovedstaden – stedet hvor en kan være katolikk og enda så noenlunde være i fred, men –

H. G.

Alle tre innleggene enes om at tiltak burde settes i gang for en større sangaktivitet blant de troende i kirkebenkene, i alle fall på de leddene som tilkommer menigheten å synge i en høymesse, som dialogsvarene (som ellers ministranten sier) eller deler av Kyrie, Gloria og Credo (som er syllabiske og dermed ganske overkommelige å beherske for en amatøranger). Slik sett kan man si at man i alle fall har lyktes med å aktivisere menigheten musikalsk i tiden etter konsilet (i alle fall i større grad enn før). Det man imidlertid har litt ulike synspunkter på i innleggene, er hvordan dette bør gjennomføres, og i hvor stor grad man egentlig burde forvente og etterstrebe at menigheten skal synge med på de gregorianske leddene.

I det tidligere nevnte intervjuet fra 1963 gir også Rolf Østbye uttrykk for problemet med manglende sangvilje i menigheten, og nevner rekrutteringen av nye korister som et eksempel:

” – Er det realistisk mulig å satse på sunget høymesse?

Han nøler, og understreker at hans erfaring jo fortrinsvis bygger på vår, uten sammenligning, største menighet.

– La meg først understreke at *søstrene* rundt om i våre menigheter har min største respekt – de er jo oftest den pålitelige grunnstammen i kirkekoret. Sammen med noen villige legfolk danner de en gruppe stemmer som en litt ivrig sogneprest *burde* kunne føre frem til et brukbart resultat, ved å innøve et par gregorianske messer. Selv i små forhold. Men ellers vil jeg nå etterlyse *legfolket* – der er det noe som klikker. Det er noe forstemmende over at de stadig gjentatte appellene om å forsterke våre kirkekor gjerne gir så dårlig resultat – sangen burde være en ærestjeneste i våre kirker. *Qui bene cantat bis orat*, sier et gammelt ord: Den som synger vakkert, ber dobbelt! (...) Det kommer vel av en for kort begripelse av sangens funksjon i messen. Opplevelsen av vår messe burde stimulere til sang – hele den *aktivisering* av menigheten i gudstjenestelivet som gjennomstrømmer våre dagers katolisisme skulle normalt gi økt søkning til kirkekorene.”¹²⁰

Østbyes hjertesukk er nok noe som mange av dagens både katolske og ikke-katolske organister kjenner seg igjen i. Selv hvis terskelen for å bli med i et kirkekor er lav, kravene til sangernes øvingsdisiplin er lave og repertoaret er tiltalende, er det få som ønsker å engasjere seg som faste korister. Muligens har ikke appellen om økt aktiv deltagelse slått dypt nok rot siden konsilet.

I 1965 kom den såkalte ”overgangsmessen” – dvs. en liturgi som nok var mest lik den gamle, men med en del forenklinger og med relativt mye som kunne leses på norsk. I tiden rundt dette, og faktisk i flere år senere, pågikk det en ganske heftig debatt i St. Olav tidsskrift om språket i messen. Dette og andre liturgisk-teologiske meningsutvekslinger og artikler er så å si nesten hovedinnholdet i St. Olav tidsskrift i årene 1963-1978; derfor er det dessverre ikke mulig å vise omfanget av debatten her. Det som ellers karakteriserer tiden rundt og etter reformene, i alle fall slik inntrykket er fra St. Olav tidsskrift og ut fra muntlige beretninger fra folk som kan huske denne tiden, er det plutselige og forholdsvis overveldende antallet diskusjoner om kirkelige emner som ble spesielt aktuelle blant katolikker i disse årene. For vårt vedkommende er det riktignok de liturgiske og kirkemusikalske meningsytringene som er mest interessante, men det ville være urettferdig mot det helhetlige bildet å la være å beskrive i korte trekk den stormfulle stemningen som rådet i de katolske miljøer på denne tiden – som ikke var ubetydelig i kirkemusikkens utvikling. Så godt som alle utgaver av St. Olav tidsskrift ca. 1963-1980 og

¹²⁰ St. Olav tidsskrift, 7. september 1963

utover inneholder artikler eller leserinnlegg som tar for seg mange sosialetiske emner, som fri abort, homofilt samliv, skilsmisse og samlivsetikk, eller kirkelige temaer som muligheten for kvinnelige prester, økumenikk og felleskommunion, opphevelse av sølibatet, ønske om demokratisk styreform og andre apostolater som kjennetegner et liberalt syn på praktisering av den katolske tro. Den kirkepolitiske balansen i bladets innhold – i den grad man kan strekke seg til å snakke om slike opsjoner i Den katolske kirke – avhenger litt av de ansvarshavende redaktører, men stort sett kan denne tendensen blant lekfolk (og geistlige!) til direkte eller indirekte å stille spørsmål ved udiskutable (eller diskutabile for den saks skyld) elementer i Kirkens lære beskrives som "mainstream" i St. Olav tidsskrift og dermed i Kirken i Norge på denne tiden. I mgr. Gustav Gorissens artikkel "En kirke i oppbrudd" (St. Olavs 79. årgang, 1967) beskrives riktignok Kirken i Nederland, men observasjonene er representative for resten av verden også:

"(...) I liturgien har man straks løpt hele linjen ut. Messen frembæres i sin helhet på folkemålet. Til og med messens sentrale del (canon) har fått en annen form. En rekke spørsmål som er helt tabu andre steder blir åpent diskutert i katolsk radio. En viss gruppe inntar en ekstrem holdning og nettopp disse vet å benytte seg av presse og radio. Dette har fremkalt en tilsvarende reaksjon, en ytterst konservativ gruppe som arbeider anonymt for å redde "fedrenes tro". Ingen av dem sparer i diskusjonen på kruttet og en samling avisinnlegg er ikke akkurat oppbyggelig lesning. Det er disse grupperes gjøren og laten som skaffer avisene stoff. (...)"

Slike forhold må selvfølgelig også sees i sammenheng med den såkalte tidsånden; på 60- og 70-tallet var det vestlige samfunnet preget av 68-generasjonens autoritetsopprør og samfunnsrevolusjon på mange plan. Det ville være merkelig om dette ikke påvirket Kirken på en eller annen måte. Mange fra denne generasjonen var jo også katolikker og forsøkte naturlig nok å gjennomføre et liknende opprør i Kirken. Det kommer i alle fall veldig tydelig frem i de nevnte artiklene og innleggene i St. Olav tidsskrift fra denne perioden og langt ut på 80-tallet.

Et annet eksempel, som denne gangen gjelder situasjonen i Norge direkte, er formulert av Borghild Krane i et leserinnlegg i St. Olav den 8. mai 1965. Hun ble en av latinens mest iherdige forkjempere og stiftet senere den internasjonale organisasjonen Una Voce, som nettopp arbeidet for å bevare latinen i Kirkens liturgiske liv.

"Ensidig presse?"

Hr. redaktør!

"Fritt ord i Kirken" heter "St. Olav"s leder 10. april. Det er et ønskemål, men den første betingelse skulle da være at den katolske presse selv gikk i spissen med en mest mulig

åpen og allsidig reportasje om det som skjer. Men det faktiske forhold er at denne presses publikasjoner – selvfølgelig her ikke ment bare på vårt eget lille bjerg, men også i de store og største forhold ute – har altfor stor tendens til ensidig å erklære seg for eller imot ”progressisme” med skarp og avvisende front mot annerledes tenkende. Dette beforder hverken frihet eller toleranse.

”Den katolske kirke legger så visst ikke sine dogmer ut til diskusjon”, heter det videre i lederen. Men nettopp innenfor sentrale felter, omkring mange for almindelige katolikker livsviktige spørsmål, verserer nu så mange tvetydige og usikre uttalelser, at man i alle fall føler seg som vidne til en uvant svikt i Kirkens informasjons- og opplysningsvirksomhet. (...)”

Et diskusjonstema som viser seg å ha vært det mest populære, er allikevel messeliturgiens reform og konsekvensene av dette. Dette er egentlig ganske naturlig siden messen er midtpunktet i den katolske trosutøvelsen; derfor er det først og fremst her den gjennomsnittlige katolikken ble konfrontert med reformene i praksis. En tydelig tendens i reformene var en gradvis mer omfattende tillatelse til å bruke folkespråket i messen, både i musikken og for prestens vedkommende, og dette vakte mange opphetede debatter. En av de mest intense foregikk i 1966 – rett etter at de første messene ble feiret på morsmålet i Norge etter 1965-messeboken. Argumenter for og imot som stadig dukker opp i innleggene, er for eksempel disse:

Argumenter for morsmålet:

- De kirkebesøkende forstår ikke latin
- De troende, spesielt barna, føler ikke at messen blir en personlig bønn når de ikke kan be på sitt morsmål
- De pastorale behov har endret seg slik at liturgien må tilpasses det moderne mennesket

Argumenter for latinen:

- Hverken konsilet eller de påfølgende reformene avskaffet latinen
- Latin er Kirkens universelle språk
- Det å fullstendig avskaffe latinen vil være et misbruk av de nye reglene

Argumentene for og imot latin i fortrinnsvis høymessen i dag kan være mange av de samme som ovenfor – i tillegg kan man basere seg på de erfaringer man har fra de siste tiårene og vurdere hvem som fikk mest rett. Latin har om mulig enda mindre relevans i dagens samfunn enn på 60-tallet, noe som gjør det enda vanskeligere å begrunne bruken av latin i en søndagsmesse. Men noe som kommer frem av argumentene er at det må ha skjedd en vesentlig endring i definisjonen av Den hellige messe blant katolikker, i større eller mindre grad. Så lenge man anser messen for å være en handling på vegne av hele

Kirken, som er et offer til Gud, er det mindre naturlig å argumentere med menighetens forutsetninger som en objektiv grunn til å endre språket etter dette. Dersom man gjør messen til en handling som er rettet mot de troende som er tilstede, og fokuserer på forkynnelse, den ytre deltagelsens og kommunikasjonens elementer, blir det forståelig at katolikker får andre forventninger til messen – fordi deres oppfatning av menighetens rolle i messen er vesentlig forskjellig i denne nye forståelsen. Det at et slikt feilaktig fokus har forplantet seg i så omfattende grad, har uten tvil mye å gjøre med den like feilaktige praksis som ble vanlig etter konsilet – at presten feirer messen med ansiktet mot folket. Idet den er en endring fra den østvendte posisjon, signaliserer den at prestens fokus i messen er endret fra å være rettet mot Gud til å være rettet mot menigheten. Bare det at den østvendte posisjonen ofte beskrives som at presten feirer ”med ryggen til folket”, viser i hvor stor grad katolikker selv anser menigheten for å være referansepunktet i messen.

Vi har sett sammenhengen mellom at rubrikkene for musikken i messen ikke endrer seg vesentlig *før messens konsept forandrer seg*. Det diskuteres om messen etter reformen, med de omfattende endringene i sitt innhold, fortsatt kan defineres som den samme kultiske handlingen som før – og dersom den ikke kan det i praksis, om det likevel har vært intensjonen at det skal være den samme handlingen. Uansett ville det forklare endringene i rubrikkene, i valgene som har blitt tatt av organister etter konsilet, og kravet om mer utbredt bruk av morsmålet i messen, dersom det viser seg å stemme at messen som konsept er endret – i praksis til et nærmere protestantisk konsept, der hovedpoenget i gudstjenesten er formidlingen av et religiøst budskap til menigheten og det å engasjere den til en felles form for ytre deltagelse. En av Luthers hovedforandringer var nettopp det å avskaffe messeofferet som konsept. Tanken om at messen som handling involverer menighetens tilstedeværelse og aktivitet i sin essens, at dette er med på å definere messen, er i alle fall et eksisterende forhold som får konsekvenser for bl.a. musikken som synges i de katolske messene, siden musikken er ment å oppfylle en bestemt funksjon som avhenger av den objektive realiteten som messen er.

I vår samtid settes det spørsmål ved så å si alt som regnes for å være allment aksepterte oppfatninger av mye som eksisterer i samfunnslivet. Det som kanskje er mest iøynefallende i vår tids diskusjoner om dette, sammenlignet med alt tidligere, er at diskusjonene bygger på færre absolutte utgangspunkter enn før. Jo lenger tilbake i tid, desto flere eksempler er det å finne på at diskusjoner om f.eks utdanning, kjønnsroller, politikk eller kunst foregår på et plan der samfunnet, eller i alle fall de diskuterende partene, anser visse forhold for å være objektive og selvfølgelig, om enn ubevisst. Som eksempel kan nevnes diskusjoner om ”god” eller ”dårlig” musikk, som gjerne oppstår når

det f.eks dukker opp en komposisjon som oppfattes som kontroversiell, fordi den ikke oppfyller samtidens definisjoner av objektiv estetisk kvalitet. De forhold som anses for å være selvfølgelige i slike tilfeller, er samfunnets konsensus om hva som definerer estetisk kvalitet. Tilsynelatende kan slike kriterier, og det at de i det hele tatt eksisterer, virke som et paradoks når de er ment å være samtidens *objektive* virkelighetsoppfatning, men betraktes av oss utenfra som definerte ut fra samtidens *subjektive* forutsetninger.

Tilsynelatende – for dersom vi oppfatter dette som et paradoks, kan det hende vi tar det som en selvfølge at estetisk kvalitet per definisjon er en subjektiv mening, og det som er subjektivt, kan være forskjellig både fra person til person og fra samtid til samtid.

Derfor kan det for mange i dag virke rart, eller til og med litt provoserende, at Den katolske kirke fortsatt forholder seg til dokumenter som ikke bare definerer faste kriterier for god og dårlig liturgisk musikk – og begrunner dem med ord som "hellig" eller "sann" – men som har brukt de samme begrepene og hatt samme forestilling om god musikk i minst 100 år. Ikke er det hvilke som helst 100 år heller, tatt i betraktning at det 20. århundre har gjennomgått endringer på veldig mange grunnleggende plan og på relativt kort tid. Kirkemusikkdokumentene gjelder ikke noen dogmer, så Kirken står sånn sett fritt til å endre sitt syn.

Det er en viktig grunn til at man er så konsekvent med vurderingen av musikken til messen. Musikken forholder seg til den handlingen messen er, og så lenge messen er å frembære Kristi korsoffer, vil musikken ha samme funksjon og betydning. Slik sett er det rart at reglene for kirkemusikk ikke forandret seg mer etter Det annet Vatikankonsil, siden oppfatningen av messens konsept endret seg blant katolikkenes, og de viktigste grunnene til dette ikke ble gjort noe med av Vatikanet (som f.eks prestens bønneretning eller måten nye kirker har blitt bygget på). Derimot har vi sett en sammenheng mellom messekonseptets endring og den reelle praksisen i menighetene, siden musikken i stadig større grad tilpasset seg folkets preferanser.

KONKLUSJON

Analysen av den liturgiske vokalmusikk i Den katolske kirke i Norge har handlet om flere problemstillinger i tilknytning til det egentlige temaet. Slik som i innledningen blir det hensiktsmessig å redegjøre for hver av disse problemstillingene, for å vise sammenhengen mellom dem og betydningen av dette for analysens resultat.

I Den katolske kirke er den liturgiske musikken knyttet direkte til den katolske messeliturgien. Ut fra definisjonen av Den hellige messe har Kirken definert hva som kjennetegner egnet liturgisk musikk gjennom mange offisielle dokumenter og utsagn. Noen endring i kriteriene for liturgisk musikk har ikke blitt dokumentert siden 1903.

Den liturgiske musikk må i hovedsak kjennetegnes av disse egenskapene: den kan ikke inneholde sjangertrekk som er karakteristiske for verdslig musikk, den må oppleves sakral på tvers av ulike musikkulturer, og den må ha objektiv estetisk kvalitet (som man mener er mulig å definere til en tilstrekkelig grad). Som kirkemusikalsk ideal fremheves spesielt den gregorianske sang, og orgelet regnes for å være det best egnede liturgiske instrumentet – selv om andre sjangre og instrumenter ikke utelukkes så lenge de også oppfyller de overnevnte kriteriene.

De liturgiske rubrikker viser hvordan musikken skal utføres i messen. Det er en tydelig forskjell mellom messen før og messen etter 2. Vatikankonsils liturgireform, noe som har fått følger for den liturgiske musikken. I den gamle messen var de gregorianske antifonene fra Graduale høymessens musikk, og i Norge ble det også sunget norske salmer under lavmessene frem til tiden rundt konsilet. Siden konsilet har det kun eksistert én type messe, og selv om latinen offisielt fortsatt er det liturgiske hovedspråk, feires det oftest messer på folkespråket i dag, og for musikkens del har proprieleddene blitt erstattet med salmer, mens ordinariet fortsatt synges på latin mange steder.

Tiden etter konsilet har vært preget av mange avvik fra de liturgiske regler; som følge av dette har også de musikalske vaner endret seg til å stride direkte mot reglene og retningslinjene i mange tilfeller. Et omfattende problem er mangel på kunnskap blant prester og kirkemusikere om de relevante retningslinjer for den liturgiske musikk, og mangel på kompetanse til å vurdere musikk ut fra disse retningslinjene.

Det har siden 1893 blitt utgitt 10 salmebøker i Den katolske kirke i Norge. Det som kjennetegner utviklingen mest er at de første 6 utgavene stort sett hadde samme innhold, som musikalsk sett var lite tilfredsstillende for mange, spesielt i etterkrigstiden og etter konsilet. Gradvis ble salmer fra Den norske kirke tatt med i salmebøkene etter krigen, med den begrunnelse at både teksten og melodien var av betydelig høyere kvalitet enn de

gamle katolske salmene. Sjangerspennet er større i de postkonsiliære salmebøkene enn i de prekonsiliære – spesielt gjelder dette ungdomssalmebøkene, som er et utslag av den endrede forståelsen av Den hellige messe blant katolikker.

Et av de mest sentrale aspektene ved iverksettelsen av konsilets reformer er fokuset på større aktiv deltagelse i menigheten under messen, som har vært tema helt siden den liturgiske bevegelse på starten av 1900-tallet. Dette har vært bakgrunnen for den (forhåpentligvis) ufrivillige endringen av messens konsept, fra å være et offer til Gud til å bli en feiring av de troendes fellesskap, og også for den omfattende overgangen fra latin til folkespråk i messen. Dette fokuset har også gjort det mer akseptert å benytte musikk som sjangermessig kan karakteriseres som populærmusikk eller jazz, om enn med uklanderlig tekstlig innhold.

I dagens relativiserte samfunn finner mange det problematisk å vurdere ny liturgisk musikk ut fra Kirkens syn på egnet kirkemusikk, fordi dette synet er basert på et utgangspunkt som kjennes irrelevant i det 21. århundre. Siden definisjonen av både kunst og kvalitet har blitt relativisert, er det desto vanskeligere for moderne mennesker å forstå at kunst kan kvalitetsvurderes, og i alle fall at det kan ha en hensikt i en liturgisk sammenheng. Dersom situasjonen skal endres, må det i første omgang bedre opplysning til om relevante kirkelige dokumenter, hvordan tradisjonen har vært for tolkningen av dem og, ikke minst, hvorfor det er nødvendig å forholde seg til regler for liturgisk musikk.

Deretter vil et blikk på salmetradisjonens historie i Kirken i Norge oppklare en del misforståelser rundt hva som var vanlig før konsilet, slik at den liturgiske sang kan utvikle seg i en riktigere retning enn nå, når det historiske perspektivet mangler. Man vil da bli bedre utrustet som kirkemusiker til å være et ledd i messesangens utvikling i Norges katolske menigheter.

LITTERATUROVERSIKT

- Adam, Adolf, Rupert Berger (1990):** *Pastoralliturgisches Handlexikon*. Freiburg: Verlag Herder
- Amerio, Romano (1989):** *Iota Unum. A Study of Changes in the Catholic Church in the Twentieth Century*. Milano-Napoli: Riccardo Ricciardi Editore
- Det Apostoliske Vikariat i Danmark (1961):** *Salme- og Bønnebog*. København: Sankt Ansgars forlag
- Det Apostoliske Vikariat i Norge (1893):** *Katholsk Salmebog*. Kristiania: St. Olav Forlag
- Det Apostoliske Vikariat i Norge (1890):** *Kirkelige Bekjendtgjørelser for Norges Apostoliske Præfektur/Vikariat*. Christiania: St. Olav Forlag
- Det Apostoliske Vikariat i Oslo (1938):** *Det Nye Testamentes kanoniske bøker omsatt efter Vulgata og forsynt med forklaringer*. Oslo: St. Olavs Forlag
- Det Apostoliske Vikariat i Oslo (1951):** *Cantemus Domino. Katolsk salmebok*. Oslo: St. Olav Forlag
- Bernt T. Oftestad (2001):** *Tro og politikk. En reformasjonshistorie*. Oslo: Universitetsforlaget
- Bruce, Johannes (1990):** *Fra Urtegaten til Enerhaugen. St. Hallvard menighet 100 år*. Oslo: St. Hallvard menighet
- Burg, Johannes van der (1960):** *Forklaring av Den Hellige Messe*. Oslo: St. Olavs Forlag
- Davies, Michael (1998):** *Liturgical Time Bombs in Vatican 2: Destruction of the Faith Through Changes in Catholic Worship*. Charlotte NC (USA): TAN Books 1998
- Denzinger, Heinrich J. D. (2007):** *Enchiridion Symbolorum/The Sources of Catholic Dogma*. Fitzwilliam NH (USA): Loreto Printing 2007 (30. utgave)
- Duin, Johannes Josef (1984):** *Streiftog i norsk kirkehistorie 1450-1880. En samling artikler*. Oslo: St. Olav Forlag
- The English College, Douai (1582-1609):** *The Douay-Rheims Bible*. Douay: University of Douai
- Fortescue, Adrian (1912):** *The Mass. A study of the Roman liturgy*. Boonville NY (USA): Preserving Christian Publications
- Gherardini, Brunero (2009):** *The Ecumenical Vatican II Council: A Much Needed Discussion*. Frigento (Italia): Casa Mariana Editrice
- Grinde, Nils (1971):** *Norsk musikkhistorie*. Oslo: Universitetsforlaget
- Haynes (SJC), Scott A. (2009):** *Guidelines for Liturgical Services according to the 1962 Missale Romanum*. Chicago: Biretta Books

- Herbermann, C. G./ Pace, E. A. m.fl. (1907-1912):** *The Catholic Encyclopedia*. New York: Robert Appleton Company
- Henriksen, Vera, Oskar Garstein, Bernt I. Eidsvig, Lars Roar Langslet, Else-Britt Nilsen, Claes Tande (1993):** *Den Katolske Kirke i Norge. Fra kristningen til i dag*. Oslo: Aschehoug
- Joys, Charles (1937):** *Hvad skjedde i Norge i 1537?* Oslo: St. Olavs Forbunds Forlag
- Samling af gamle danske Love**
- Justis- og politidepartementet (2010):** *Kongeriget Norges Grundlov, given i Rigsforsamlingen paa Eidsvold den 17de Mai 1814*. Oslo: Justisdepartementet
- Kjelstrup, Karl Otto (1915):** *Katolsk Salmebok for det Apostoliske Vikariat i Norge*. Kristiania: St. Olav Forlag
- Kjelstrup, Karl Otto (1922):** *Katolsk salmebok for det Apostoliske Vikariat i Norge*. Kristiania: St. Olav Forlag
- Kjelstrup, Karl Otto (1934):** *Cantemus Domino. Katolsk Salmebok*. Oslo: St. Olav Forlag
- Kjelstrup, Karl Otto (1943):** *Norvegia Catholica. Moderkirkens gjenreisning i Norge*. Oslo: Det apostoliske vikariat
- Det kongelige kirke- og undervisningsdepartement (1985):** *Norsk Salmebok*. Oslo: Verbum (Andaktsbokselskapet)
- Krohn, Margrethe Marie (1937):** *Utsyn over Kirkens historie. Særlig Norges i middelalderen*. Oslo: Nationaltrykkeriet.
- Kulbach (SSCC), Athanasius m. fl. (1974):** *Lov Herren*. Trondheim: Trondheim katolske stift
- Kulbach (SSCC), Athanasius (1975):** *Koralhefte til salmeheftet "Lov Herren"*. Trondheim: Trondheim katolske stift
- Landstad, Magnus Brostrup (1926):** *Landstads reviderte salmebok*. Oslo: Salmebokforlaget
- Lang, Uwe-Michael (2005):** *Turning Towards The Lord: Orientation in Liturgical Prayer*. San Francisco (USA): Ignatius Press
- Läpple, Alfred (2007):** *Kleine Kirchengeschichte*. Poznań (Polen): St. Wojciech forlag og trykkeri
- Maloney, Edward R. (1901):** *St. Basil the Great to students on Greek literature*. New York: American Book Company
- Michelsen, Kari red. (1978):** *Cappelens Musikkleksikon*. Oslo: Cappelen
- O'Connell, John Berthram (1964):** *The celebration of Mass. A study of the rubrics of the Roman Missal*. Milwaukee WI (USA): Bruce Publishing Company (4. utgave)

- Oslo Katolske Bispedømme (2008):** *Adoremus*. Oslo: Norges Unge Katolikker
- Oslo Katolske Bispedømme (2011):** *Katolsk almanakk 2011*. Oslo: St. Olav Forlag
- Oslo Katolske Bispedømme:** *St. Olav tidsskrift*, enkelte numre fra 1892-2000. Oslo: St. Olav Forlag
- Oslo Katolske Bispedømme (1961):** *Messeboken* (Missale Romanum med norsk oversettelse). Oslo: Oslo Katolske Bispedømme
- Oslo Katolske Bispedømme (1961):** *Vår tro. Katolsk katekisme*. Oslo: Oslo Katolske Bispedømme
- Oslo Katolske Bispedømme (1964):** *Katolsk Salmebok*. Oslo: St. Olav Forlag
- Oslo Katolske Bispedømme (2000):** *Lov Herren. Katolsk Salmebok*. Oslo: St. Olav Forlag
- Oslo Katolske Bispedømme v/Unge Norske Katolikkens Forbund (1993):** *Jubilate*. Oslo: St. Olav Forlag
- Pave Paul VI (1964):** *Sacram Liturgiam*. Vatikanet: Acta Apostolicae Sedis
- Pave Paul VI (1970):** *Generell innledning til det romerske missalet*. Vatikanet: Acta Apostolicae Sedis (4. utgave)
- Pave Paul VI (1970):** "Tale under den 10. internasjonale kirkekorkongressen" i *Notitiae* 1970: nr 6.
- Pave Paul VI (1971):** "Tale til kvinner i religiøse ordener under Den Nasjonale Konvent i Associazione Italiana di Santa Cecilia" i *Notitiae* 1971: nr 7.
- Pave Paul VI (1977):** "Homili til medlemmene av Associazione Italiana di Santa Cecilia" i *Notitiae* 1977: nr 13.
- Pave St. Pius X (1903):** *Inter Sollicitudines*. Vatikanet: Acta Apostolicae Sedis
- Pave Pius XI (1928):** *Divini Cultus*. Vatikanet: Acta Apostolicae Sedis
- Pave Pius XI (1928):** *Mortalium animos*. Vatikanet: Acta Apostolicae Sedis
- Pave Pius XII (1947):** *Mediator Dei*. Vatikanet: Acta Apostolicae Sedis
- Pave Pius XII (1955):** *Musicae Sacrae Disciplina*. Vatikanet: Acta Apostolicae Sedis
- Ratzinger, Joseph kard. (2001):** *Liturgiens ånd. En innføring* (norsk oversettelse). Oslo: St. Olav forlag
- Riesterer, Celestin (1905):** *Melodier til Katolsk Salmebog*. Trondheim: Aktietrykkeriet
- Den romerske kurie (1958):** *De musica sacra et sacra liturgia*. Vatikanet: Acta Apostolicae Sedis
- Den romerske kurie (1960):** *Rubricae Generales Breviarii et Missalis Romani*. Vatikanet: Acta Apostolicae Sedis
- Den romerske kurie (1964):** *Inter oecumenici*. Vatikanet: Acta Apostolicae Sedis
- Den romerske kurie (1967):** *Musicam Sacram*. Vatikanet: Acta Apostolicae Sedis

- Den romerske kurie (1967):** *Tres abhinc annos*. Vatikanet: Acta Apostolicae Sedis
- Den romerske kurie (1969):** *Missale Romanum*. Vatikanet: Acta Apostolicae Sedis
- Den romerske kurie (1969):** *Generell orientering om Missale Romanum*. Vatikanet: Acta Apostolicae Sedis
- Den romerske kurie (1970):** *Liturgicae instaurationes*. Vatikanet: Acta Apostolicae Sedis
- Den romerske kurie (1973):** *Directory for Masses with Children*. Vatikanet: Acta Apostolicae Sedis
- Den romerske kurie (1974):** "Voluntatit obsequens" og "Iubilare Deo" i *Notitiae* 1974: nr 10.
- Den romerske kurie (1993):** *Den Katolske Kirkes Katekisme. Kompendium* (norsk oversettelse). Oslo: St. Olav Forlag (2007)
- Den romerske kurie (2001):** *Liturgiam authenticam*. Vatikanet: Acta Apostolicae Sedis
- Rygnestad, Knut (1955):** *Dissentarspørsmålet i Noreg frå 1845 til 1891*. Oslo:
- Schaff, Philip (2009):** *Nicene and Post-Nicene Fathers* (del 1 og 2). Grand Rapids MI (USA): Christian Classics Ethereal Library
- Silvestre, Louis Marie (1987):** *St. Josefsøstrene av Chambéry 1650-1985*. Oslo:
- Solesmes benediktinerkloster (1961):** *Liber Usualis* (engelsk oversettelse). Tournai: Desclée & Socii
- St. Svithuns katolske menighet (1999):** *Hundre år i St. Svithuns by 1898-1998. Jubileumsskrift for den katolske menighet i Stavanger*. Stavanger: St. Svithuns katolske menighet
- St. Thomas av Aquinas (1265–1274):** *Summa Theologica*
- Trientkonsilet (1566):** *Den tridentinske katekisme*. Vatikanet: Acta Apostolicae Sedis
- Det annet Vatikankonsil (1965):** *Nostra aetate*. Vatikanet: Acta Apostolicae Sedis
- Det annet Vatikankonsil (1963):** *Sacrosanctum Concilium*. Vatikanet: Acta Apostolicae Sedis
- Villot, Jean-Marie kard. (1969):** "Brev til kardinal J. Garibi y Rivera, erkebiskop av Guadalajara" i *Notitiae* 1970: nr 6.
- Villot, Jean-Marie kard. (1973):** "Brev til kardinal G. Siri, erkebiskop av Genova, i anledningen av et nasjonalt møte om sakral musikk" i *Notitiae* 1973: nr 9.
- Werner, Yvonne Maria (2005):** *Nordisk katolicism. Katolsk mission och konversion i Danmark i ett nordiskt perspektiv*. Gøteborg: Makadam Förlag

VEDLEGG 1

MESSENS ENKELTE DELER ETTER 1962-MISSALET

A. SIGNINGEN MED VIEVANN FØR HØYMESSEN (kun før høymesser)

Presten kneler fremfor alteret og istemmer sangen, og koret fortsetter med ord fra Salme 50 (51) mens presten besprinkler menigheten med vievann (Gloria Patri faller bort i pasjonstiden):

Ant. Asperges me, Domine, hyssopo, et mundabor: lavabis me, et super nivem dealabor.

Ps. Miserere mei, Deus, secundum magnam misericordiam tuam.

Gloria Patri et Filio, et Spiritui Sancto, sicut erat in principio, et nunc, et semper, et in saecula saeculorum. Amen.

Ant. Asperges me...

Prest: Ostende nobis, Domine, misericordiam tuam.

Menighet: Et salutare tuum da nobis.

P. Domine, exaudi orationem meam.

M. Et clamor meus ad te veniat.

P. Dominus vobiscum.

M. Et cum spiritu tuo.

P. Oremus:

Exaudi nos, Domine, sancte, Pater omnipotens, aeternus Deus: et mittere digneris sanctum Angelum tuum de caelis: qui custodiat, foveat, protegat, visitet atque defendat omnes habitantes in hoc habitaculo. Per Christum, Dominum nostrum.

M. Amen.

Ant. Sign meg, Herre, med isop, og jeg blir renset; tvett meg, og jeg blir hvitere enn sne.

Ps. 50, 3: Vær meg nådig, Gud, etter din store miskunn.

Ære være Faderen og Sønnen og den Hellige Ånd, som det var i opphavet, så nå og alltid og i all evighet. Amen.

Ant. Sign meg, Herre...

Prest: Vis oss, Herre, din miskunn.

Menighet: Og gi oss din frelse.

P. Herre, hør min bønn.

M. Og la mitt rop nå frem til deg.

P. Herren være med dere.

M. Og med din ånd.

P. La oss be.

Bønnhør oss, hellige Herre, allmektige Fader, evige Gud, og verdiges å sende din hellige engel fra himmelen, så han kan vokte, verne, gjeste og forsvare alle som oppholder seg i dette hus. Ved Kristus, vår Herre.

M. Amen.

I påsketiden erstatter antifonen *Vidi aquam* (Esek. 47, 2 ff, med et eget salmevers) antifonen *Asperges me*:

Ant. Vidi aquam egredientem de templo, a latere dextro. Alleluia. Et omnes, ad quos pervenit, aqua ista, salvi facti sunt, et dicent: Alleluia, alleluia.

Ps. Confitemini Domino, quoniam bonus: quoniam in saeculum misericordia eius. Gloria Patri...

Ant. Jeg så vann som gikk ut fra templet på høyre side. Alleluia. Og alle som dette vann nådde frem til, ble frelst, og de skal si: Alleluia, alleluia.

Ps. 117,1: Lovsyng Herren, for han er god, og hans miskunn varer til evig tid.

Ære være...

(resten som ved *Asperges*)

B. MESSENS INNLEDENDE DEL: TRINNBØNN

C. Presten ber ved alterets fot vekselvis med ministrantene.

P. + In nomine Patris, et Filii, et Spiritus Sancti.

S (ministrant). Amen.

P. Introibo ad altare Dei

S. Ad Deum qui laetificat juventutem meam.

Salme 42 (faller bort i requiemmesser)

P. Judica me, Deus, et discerne causam meam de gente non sancta: ab homine iniquo et doloso erue me.

S. Quia tu es, Deus, fortitudo mea: quare me repulisti, et quare tristis incedo, dum affligit me inimicus?

P. Emitte lucem tuam et veritatem tuam: ipsa me deduxerunt et adduxerunt in montem sanctum tuum, et in tabernacula tua.

S. Et introibo ad altare Dei: ad Deum qui laetificat juventutem meam.

P. Confitebor tibi in cithara, Deus, Deus meus quare tristis es anima mea, et quare conturbas me?

S. Spera in Deo, quoniam adhuc confitebor illi: salutare vultus mei, et Deus meus.

P. Introibo ad altare Dei.

S. Ad Deum, qui laetificat iuventutem meam.

P. + Adjutorium nostrum in nomine Domini.

S. Qui fecit caelum et terram.

P. Gloria Patri, et Filio, et Spiritui Sancto.

S. Sicut erat in principio, et nunc, et semper: et in saecula saeculorum. Amen.

P. + I Faderens og Sønnens og den Hellige Ånds navn.

S (ministrant). Amen.

P. Jeg vil gå frem for Guds alter.

S. For Gud, min glede fra min ungdom av.

P. Døm meg, Gud, og før min sak mot det vanhellige folk, frels meg fra urettferdige og sveikefulle mennesker.

S. For Du, Gud, er min styrke. Hvorfor har Du støtt meg bort? Og hvorfor skal jeg gå sorgfull, når fienden trenger på meg?

P. Send ut ditt lys og din sannhet, så de kan følge meg og føre meg til ditt hellige berg og til dine boliger.

S. Jeg vil gå frem for Guds alter, for Gud, min glede fra min ungdom av.

P. Jeg vil prise deg på harpe, Gud, min Gud! Hvorfor sørger du, min sjel, hvorfor uroer du meg?

S. Håp på Gud, for jeg skal ennå prise Ham: mitt åsyns frelse og min Gud.

P. Jeg vil gå frem for Guds alter.

S. For Gud, min glede fra min ungdom av.

P. + Vår hjelp er i Herrens navn.

S. Han som har skapt himmel og jord.

P. Ære være Faderen og Sønnen og den Hellige Ånd.

S. Som det var i opphavet, så nå og alltid og i all evighet. Amen.

SYNDSBEKJENNELSE

1) Prestens syndsbekjennelse

P. Confiteor Deo omnipotenti, beatae Mariae semper Virgini, beato Michaeli Archangelo, beato Joanni Baptistae, sanctis Apostolis Petro et Paulo, omnibus Sanctis, et vobis fratres: quia peccavi nimis cogitatione verbo, et opere: mea culpa, mea culpa, mea maxima culpa. Ideo precor beatam Mariam semper Virginem, beatum Michaellem

P. Jeg bekjenner for Gud den allmektige, den hl. Maria, alltid jomfru, den hl. erkeengel Mikael, den hl. Johannes døperen, de hl. apostler Peter og Paulus, alle hellige og for dere brødre, at jeg har syndet meget i tanker, ord og gjerninger: (han slår seg for brystet tre ganger) ved min skyld, ved min skyld, ved min store skyld. Derfor ber jeg den hl. Maria, alltid

Archangelum, beatum Joannem Baptistam, sanctos Apostolos Petrum et Paulum, omnes Sanctos, et vos fratres, orare pro me ad Dominum Deum Nostrum.

S. Misereatur tui omnipotens Deus, et for dimissis peccatis tuis, perducet te ad vitam aeternam.

P. Amen.

jomfru, den hl. erkeengel Mikael, den hl. Johannes døperen, de hl. apostler Peter og Paulus, alle hellige og dere brødre, be meg til Herren vår Gud.

S. Den allmektige Gud miskunne seg over deg, tilgi deg dine synder og føre deg til det evige liv.

P. Amen.

2) Ministranten/ folkets syndsbekjennelse

S. Confiteor Deo omnipotenti, beatae Mariae semper Virgini, beato Michaeli Archangelo, beato Joanni Baptistae, sanctis Apostolis Petro et Paulo, omnibus Sanctis, et tibi Pater: quia peccavi nimis cogitatione verbo, et opere: mea culpa, mea culpa, mea maxima culpa. Ideo precor beatam Mariam semper Virginem, beatum Michaellem Archangelum, beatum Joannem Baptistam, sanctos Apostolos Petrum et Paulum, omnes Sanctos, et te Pater, orare pro me ad Dominum Deum Nostrum.

P. Misereatur vestri omnipotens Deus, et dimissis peccatis vestris, perducet vos ad vitam aeternam.

S. Amen.

P. + Indulgentiam, absolutionem, et remissionem peccatorum nostrorum, tribuat nobis omnipotens et misericors Dominus.

S. Amen.

P. Deus, tu conversus vivificabis nos.

S. Et plebs tua laetabitur in te.

P. Ostende nobis, Domine, misericordiam tuam.

S. Et salutare tuum da nobis.

P. Domine, exaudi orationem meam.

S. Et clamor meus ad te veniat.

P. Dominus vobiscum.

S. Et cum spiritu tuo.

P. Oremus.

S. Jeg bekjenner for Gud den allmektige, den hl. Maria, alltid jomfru, den hl. erkeengel Mikael, den hl. Johannes døperen, de hl. apostler Peter og Paulus, alle hellige og for deg fader, at jeg har syndet meget i tanker, ord og gjerninger: **(ministranten og menigheten slår seg for brystet tre ganger)** ved min skyld, ved min skyld, ved min store skyld. Derfor ber jeg den hl. Maria, alltid jomfru, den hl. erkeengel Mikael, den hl. Johannes døperen, de hl. apostler Peter og Paulus, alle hellige og deg fader, be for meg til Herren vår Gud.

P. Den allmektige Gud miskunne seg over dere, tilgi dere deres synder og føre dere til det evige liv.

S. Amen.

P. + Rikelig nåde, forlatelse og tilgivelse for våre synder gi oss den allmektige og miskunnelige Herre.

S. Amen.

P. Gud, vend deg atter til oss og gi oss nytt liv.

S. Og ditt folk skal glede seg i deg.

P. Herre, vis oss din miskunn.

S. Og gi oss din frelse.

P. Herre, hør min bønn.

S. Og la mitt rop nå frem til deg.

P. Herren være med dere.

S. Og med din ånd.

P. La oss be.

Presten går opp til alteret - og sier stille:

P. Aufer a nobis, quaesumus, Domine, iniquitates nostras ut ad Sancta sanctorum puris mereamur mentibus introire. Per Christum Dominum nostrum. Amen.

P. Oramus te. Domine, per merita Sanctorum tuorum, quorum reliquiae hic sunt, et omnium Sanctorum: ut indulgere digneris omnia peccata mea. Amen.

P. Vi ber deg, Herre, ta bort våre misgjerninger, så vi med et rent hjerte må gå inn til det allerhelligste. Ved Kristus vår Herre. Amen.

P. Vi ber deg, Herre, ved fortjeneste av de hellige (**han kysser alteret**), hvis relikvier hviler her, og ved alle helliges fortjenester: tilgi meg nådig alle mine synder. Amen.

Introitus (inngangsanfion)

(Synges i høymesser allerede mens presten ber trinnbønnen, og Kyrie følger straks etterpå. I alle tilfeller leser presten dagens introitus på dette tidspunktet.)

Dagens introitus-tekst (skifter i de forskjellige messer)
(antifon oftest fra Salmenes bok, med ett salmevers + Gloria Patri)

Kyrie

(bes vekselvis mellom presten og ministranten. Under høymesser synges dette vekselvis av koret med menigheten samtidig som presten og ministranten ber dette stille.)

P. Kyrie eleison.
S. Kyrie eleison.
P. Kyrie eleison.
S. Christe eleison.
P. Christe eleison.
S. Christe eleison.
P. Kyrie eleison.
S. Kyrie eleison.
P. Kyrie eleison.

P. Herre, miskunn deg over oss.
S. Herre, miskunn deg over oss.
P. Herre, miskunn deg over oss.
S. Kristus, miskunn deg over oss.
P. Kristus, miskunn deg over oss.
S. Kristus, miskunn deg over oss.
P. Herre, miskunn deg over oss.
S. Herre, miskunn deg over oss.
P. Herre, miskunn deg over oss.

Gloria

(I høymesser intonerer presten "Gloria in excelsis Deo", resten synges vekselvis av koret og menigheten mens presten ber stille videre. Gloria faller bort i advents- og pasjonstiden, og i en rekke andre tilfeller.)

P. Gloria in excelsis Deo.
Prest, eller kor/menighet: Et in terra pax hominibus bonae voluntatis. Laudamus te. Benedicimus te. Adoramus te. Glorificamus te. Gratias agimus tibi propter magnam gloriam tuam. Domine Deus, Rex caelestis, Deus Pater

P. Ære være Gud i det høye.
Prest, eller kor/menighet: Og fred på jorden med de mennesker som har en god vilje. Vi lover Deg, vi priser Deg, vi tilber Deg, vi forherliger Deg. Vi takker Deg for Din store herlighets skyld, Herre Gud, himmelske konge, Gud allmektige

omnipotens. Domine Fili unigenite, Iesu Christe. Domine Deus, Agnus Dei, Filius Patris, Qui tollis peccata mundi, miserere nobis. Qui tollis peccata mundi, suscipe deprecationem nostram. Qui sedes ad dexteram Patris, miserere nobis. Quoniam tu solus Sanctus. Tu solus Dominus. Tu solus Altissimus, Iesu Christe. Cum Sancto Spiritu + in gloria Dei Patris. Amen.

Fader! Herre, Du enbårne Sønn! Jesus Kristus. Herre Gud, Guds Lam, Faderens Sønn! Du som tar bort verdens synder, miskunn Deg over oss! Du som tar bort verdens synder, ta imot vår bønn! Du som sitter ved Faderens høyre, miskunn Deg over oss! For Du alene er hellig. Du alene er Herren. Du alene er den høyeste, Jesus Kristus, med den Hellige Ånd + i Gud Faderens herlighet. Amen.

Kirkebønn

(I høymesser synger koret og menigheten ministrantens svar)

P. Dominus vobiscum.
S/K+M. Et cum spiritu tuo.
P. Oremus.

P. Herren være med dere.
S/K+M. Og med din ånd.
P. La oss be.

Dagens kirkebønn (kan være flere)

P. ...per omnia saecula saeculorum.
S/K+M. Amen.

P. ...fra evighet til evighet.
S/K+M. Amen.

Epistel (lesning)

(I en levittmesse synges lesningen av subdiakonen.)

Dagens epistel

S. Deo gratias.

S. Gud være takk.

Graduale (mellomsalme)

(I høymesser synger koret graduale, alleluia/traktus og den eventuelle sekvensen mens presten ber dem stille. I stille messer leser kun presten dem.)

Dagens graduale
(oftest ett eller et par vers fra Salmenes bok, eller også et annet bibelsted.)

Alleluia (eller traktus i fastetiden, siden alle "alleluia" faller bort da)

Dagens alleluia/traktus

Sekvens (bare i noen spesielle festmesser)

Festens eventuelle sekvens

Presten ber stille:

P/Diakon: Munda cor meum ac labia mea, omnipotens Deus, qui labia Isaiae Prophetiae calculo mundasti ignito: ita me tua grata miseratione dignare mundare, ut sanctum Evangelium tuum digne valeam nuntiare. Per Christum Dominum nostrum. Amen.
(+ Jube, Domine benedicere.)
Dominus sit in corde meo et in labiis meis, ut digne et competenter annuntiem evangelium suum. Amen.

P/Diakon: Rens mitt hjerte og mine lepper, allmektige Gud, du som rensset profeten Isaiaas' lepper med gloende kull. I din store nåde og miskunn rens meg også, så jeg verdig kan forkynne ditt hellige Evangelium. Ved Kristus vår Herre. Amen.
(+ Herre, gi meg din velsignelse.)
Herren være i mitt hjerte og på mine lepper, så jeg verdig og rett kan forkynne hans evangelium. Amen.

Evangelium

(I høymesser synger koret og menigheten ministrantens svar i dialogen nedenfor)

P/D. Dominus vobiscum.
S/K+M. Et cum spiritu tuo.
P/D. + Sequentia (el. Initium) sancti Evangelii secundum **N.**
S. Gloria tibi, Domine.

P/D. Herren være med dere.
S/K+M. Og med din ånd.
P/D. + Det som følger, er fra det hellige Evangelium etter **N.**
S. Ære være deg, Herre.

Dagens evangelietekst
(synges av presten eller diakonen i høymessen, leses i en stille messe)

Etter lesningen svarer ministranten:

S. Laus tibi, Christe.

S. Lovet være du, Kristus.

Presten kysser evangelieboken og sier stille:

P. Per evangelica dicta deleantur nostra delicta.

P. Måtte våre synder bli slettet ut ved Evangeliets ord.

Preken
(Bare på søn- og helligdager)

Credo (den nikenske trosbekjennelse)

(I høymesser synger koret og menigheten vekselvis det som kommer etter prestens intonasjon, parallelt med at presten ber det samme stille. I stille messer ber presten hele Credo selv.)

P. Credo in unum Deum,
P/K+M. Patrem omnipotentem, factorem caeli et terrae, visibilium omnium et invisibilium. Et in unum Dominum Iesum Christum, Filium Dei unigenitum. Et ex Patre natum ante omnia saecula. Deum de Deo, lumen de lumine, Deum verum de Deo vero. Genitum, not factum, consubstantialem Patri: per quem omnia facta sunt. Qui propter nos homines, et propter nostram salutem descendit de caelis. *Et incarnatus est de Spiritu Sancto ex Maria Virgine: ET HOMO FACTUS EST.* Crucifixus etiam pro nobis; sub Pontio Pilato passus, et sepultus est. Et resurrexit tertia die, secundum Scripturas. Et ascendit in caelum: sedet ad dexteram Patris. Et iterum venturus est cum gloria iudicare vivos et mortuos. *cujus regni non erit finis.* Et in Spiritum Sanctum, Dominum et vivificantem: qui ex Patre Filioque procedit. Qui cum Patre, et Filio simul adoratur et conglorificatur: qui locutus est per Prophetas. Et unam, sanctam, catholicam et apostolicam Ecclesiam. Confiteor unum baptisma in remissionem peccatorum. Et exspecto resurrectionem mortuorum. Et vitam venturi saeculi. Amen.

P. Jeg tror på én Gud,

P/K+M. Den allmektige Fader, himmelens og jordens, alle synlige og usynlige tings skaper. Og på én Herre, Jesus Kristus, Guds enbårne Sønn, og født av Faderen fra evighet. Gud av Gud, lys av lys, sann Gud av den sanne Gud. Født, ikke skapt, av samme vesen som Faderen; ved ham er alt blitt skapt. For oss mennesker og for vår frelses skyld er han steget ned fra himmelen. **(her kneles:)** *Og han er blitt kjødt ved den Hellige Ånd av Jomfru Maria, OG ER BLITT MENNESKE.* Han er også blitt korsfestet for oss, pint under Pontius Pilatus og gravlagt. Og han stod opp den tredje dag, etter Skriften. Og han fór opp til himmelen og sitter ved Faderens høyre hand. Og han skal komme igjen med herlighet og dømme levende og døde, og på hans rike skal det ikke være ende. Og på den Hellige Ånd, Herren og levendegjøreren, som går ut fra Faderen og Sønnen. Som sammen med Faderen og Sønnen blir tilbedt og forherliget, som har talt ved profetene. Og på den ene hellige, katolske og apostolske Kirke. Jeg bekjenner én dåp til syndenes forlatelse. Og jeg venter de dødes oppstandelse og livet i den kommende evighet. Amen.

B. MESSENS HOVEDDEL
(Offergavene forberedes)

P. Dominus vobiscum.
S/K+M. Et cum spiritu tuo.
P. Oremus.

P. Herren være med dere.
S/K+M. Og med din ånd.
P. La oss be.

Offertoriumsantifon
(Bes av presten; i høymesser synger koret den samtidig.)

Dagens offertoriumsantifon

Deretter bæres brødet frem, og presten sier stille.

P. Suscipe, sancte Pater, omnipotens aeterna Deus, hanc immaculatam hostiam, allequam ego indignus famulus tuus offero tibi, Deo meo vivo et vero, pro innumerabilibus peccatis, et offensionibus, et negligentis meis, et pro omnibus circumstantibus, sed et pro omnibus fidelibus Christianis vivis atque defunctis. ut mihi, et illis proficiat ad salutem in vitam aeternam.

S. Amen.

P. Ta imot, hellige Fader, allmektige evige Gud, dette uplettede offer, som jeg, din uverdige tjener, bærer frem til deg, min levende og sanne Gud, for mine utallige synder, feil, forsømmelser, og også for alle som er til stede her, men også for troende kristne, levende og døde, så dette offer for meg og for dem må bli til frelse og evig liv.

S. Amen.

Kalken gjøres i stand, vin og noen dråper vann helles i.
Presten ber stille:

P. Deus, qui humanae substantiae dignitatem mirabiliter condidisti, et mirabilius reformasti: da nobis per hujus aquae et vini mysterium, ejus divinitatis esse consortes, qui humanitatis nostrae fieri dignatus est particeps, Iesus Christus Filius tuus Dominus noster: Qui tecum vivit et regnat in unitate Spiritus Sancti Deus. Per omnia saecula saeculorum. Amen.

P. Gud, du som på underfull måte har skapt menneskenaturens verdighet, og enda vidunderligere har gjenreist den: + la oss ved dette vanns og denne vins mysterium få del i hans guddom som har verdiget seg til å bli delaktig i vår menneskenatur, Jesus Kristus, din Sønn, vår Herre, som lever og styrer med deg i den Hellige Ånds enhet, Gud fra evighet til evighet. Amen.

Kalken bæres frem. Presten sier stille:

P. Offerimus tibi, Domine, calicem salutaris tuam deprecantes clementiam: ut in conspectu divinae majestatis tuae, pro nostra et totius mundi salute cum odore suavitatis ascendat. Amen. In spiritu humilitatis, et in animo contrito suscipiamur a te, Domine, et sic fiat sacrificium nostrum in conspectu tuo hodie, ut placeat tibi, Domine Deus.

P. Vi bærer frem for deg, Herre, frelsens kalk, idet vi påkaller din nåde, så den med vellukt må stige opp for din guddommelige majestets åsyn til frelse for oss og hele verden. Amen. I ydmykhets ånd og med botefullt sinn ber vi deg: ta imot oss, Herre, og la dette offer i dag fullbyrdes slik for ditt åsyn at det tekkes deg, Herre og Gud.

Presten velsigner brødet og vinen:

P. Veni, Sanctificator omnipotens aeterna Deus, et benedic + hoc sacrificium tuo sancto nomini praeparatum.

P. Kom Helliggjører, allmektige evige Gud, og velsign + dette offer som er gjort rede for ditt hellige navn.

I levittmesser velsigner presten nå røkelsen:

P. Per intercessionem beati Michaelis Archangeli, stantis a dextris altaris incensi, et omnium electorum suorum, incensum istud dignetur Dominus bene + dicere, et in odorem suavitatis accipere. Per Christum, Dominum nostrum. Amen.

P. Måtte Herren på forbønn av den salige erkeengel Mikael, som står på høyre side av røkofferalteret, og på forbønn av alle sine utvalgte, nådig velsigne denne røkelse og motta den som vellukt. Ved Kristus, vår Herre. Amen.

Brødet og vinen signes med røkelsen:

P. Incensum istud a te benedictum ascendat ad te, Domine: et descendat super nos misericordia tua.

P. Herre, la denne røkelse, velsignet av deg, stige opp mot deg, og din miskunn komme ned over oss.

Likeså krusifikset og alteret:

P. Dirigatur, Domine, oratio mea, sicut incensum, in conspectu tuo: elevatio manuum mearum sacrificium vespertinum. Pone, Domine, custodiam ori meo, et ostium circumstantiae labiis meis: ut non declinet cor meum in verba malitiae, ad excusandas excusationes in

peccatis.
P. Herre, la min bønn stige som røkelse opp for ditt åsyn, og mine hender løfte seg som et kveldsoffer. Sett vakt, Herre, for min munn og om mine lepper, så mitt hjerte ikke gir etter for det onde til stadig påskudd for synd.

Idet røkelsesketten gis tilbake:

P. Accendat in nobis Dominus ignem sui amoris, et flammam aeternae caritatis. Amen.

P. Herren tenne i oss sin kjærlighets ild og den evige kjærlighets lue. Amen.

Håndtvett (Salme 25,6-12)

Presten tvette hendene før han skal røre ved Herrens legeme, og sier stille:

P. Lavabo inter innocentes manus meas: et circumdabo altare tuum, Domine: Ut audiam vocem laudis, et enarrem universa mirabilia tua. Domine, dilexi decorem domus tuae et locum habitationis gloriae tuae. Ne perdas cum impiis, Deus, animam meam: et cum viris sanguinum vitam meam: In quorum manibus iniquitates sunt: dextera eorum repleta est muneribus. Ego autem in innocentia mea ingressus sum: redime me, et miserere mei. Pes meus stetit in directo: in ecclesiis benedicam te, Domine. Gloria Patri, et Filio, et Spiritui Sancto, sicut erat in principio, et nunc, et semper, et in saecula saeculorum. Amen.

P. Jeg vil tvette mine hender mellom de uskyldige og gå frem for ditt alter, Herre. For å høre din lovprisning og for å forkynne alle dine undergjerninger. Herre, jeg elsker prakten i ditt hus og stedet hvor din herlighet bor. La ikke min sjel gå til grunne med de ugudelige, heller ikke mitt liv med blodsmenn; ved deres hender kleber urett, og deres høyre hånd er fylt med gaver. Men jeg ferdes i min uskyld; frels meg og miskunn deg over meg. Min fot går på den rette sti. I forsamlingene skal jeg prise deg, Herre. Ære være Faderen og Sønnen og den Hellige Ånd. Som det var i opphavet, så nå og alltid og i all evighet. Amen.

Bønner etter frembæringen av offergavene

Presten ber stille:

P. Suscipe, sancta Trinitas, hanc oblationem, quam tibi offerimus ob memoriam passionis, resurrectionis, et ascensionis Iesu Christi Domini nostri: et in honorem beatae Mariae semper Virginis, et beati Ioannis Baptistae, et sanctorum Apostolorum Petri et Pauli, et istorum, et omnium Sanctorum: ut illis proficiat ad honorem, nobis autem ad salutem: et illi pro nobis intercedere dignentur in caelis, quorum memoriam agimus in terris. Per eundem Christum Dominum nostrum.

S. Amen.

P. Ta imot, hellige Treenighet, denne offergave som vi bærer frem for deg til minne om Vår Herres Jesu Kristi lidelse, oppstandelse og himmelferd, og til ære for den salige Maria, alltid jomfru, den salige Johannes døperen og de hellige apostler Peter og Paul og disse (**dvs. hvis relikvier hviler her i alteret**) og for alle hellige, så det må bli til heder for dem, men til frelse for oss, og at de som vi feirer minnet om på jorden, må gjøre vel og be for oss i himmelen. Ved ham, Kristus, vår Herre.

S. Amen.

“Orate, fratres”

Presten snur seg mot menigheten og sier høyt:

P. Orate fratres, ut meum ac vestrum sacrificium acceptabile fiat apud Deum Patrem omnipotentem.

S. Suscipiat Dominus sacrificium de manibus tuis ad laudem et gloriam nominis sui, ad utilitatem quoque nostram, totiusque Ecclesiae suae sanctae.

P. Be, brødre, om at mitt og deres offer må takkes Gud, den allmektige Fader.

S. Herren ta imot dette offer fra dine hender til lov og ære for sitt navn og til gagn for oss og hele hans hellige Kirke.

Secreta (stille bønn)

Teksten for dagens sekretbønn
(Tallet og rekkefølgen på de stille bønner retter seg etter kirkebønnene.)

P. ... per omnia saecula saeculorum.

S. Amen.

P. Dominus vobiscum.

S. Et cum spiritu tuo.

P. Sursum corda.

S. Habemus ad Dominum.

P. Gratias agamus Domino Deo nostro.

S. Dignum et justum est.

P. ...fra evighet til evighet.

S/K+M. Amen.

P. Herren være med dere.

S/K+M. Og med din ånd.

P. Løft deres hjerter.

S/K+M. Vi har løftet dem til Herren.

P. La oss takke Herren, vår Gud.

S/K+M. Det er verdig og rett.

Prefasjon

(Presten synger (i stille messer: leser) prefasjonen, som er innledningen til Canon, messens

vesentligste del. Den skifter etter kirkeårets tider.)

Prefasjon

Sanctus

P/K+M. Sanctus, Sanctus, Sanctus,
Dominus Deus Sabaoth. Pleni sunt caeli
et terra gloria tua. Hosanna in excelsis.
Benedictus qui venit in nomine Domini.
Hosanna in excelsis.

P/K+M. Hellig, hellig, hellig er Herren,
hærskarenes Gud. Himlene og jorden er
fulle av din herlighet. Hosanna i det høye.
Velsignet + være han som kommer i
Herrens navn. Hosanna i det høye.

Canon

(Canon betyr egentlig rettesnor, norm, en fast ordning. Den er messeofferets eldste og mest hellige del, og den bes i sin helhet stille av presten.)

Bønn for verdenskirken

P. Te igitur, clementissime Pater, per
Iesum Christum Filium tuum, Dominum
nostrum, supplices rogamus ac petimus
uti accepta habeas, et benedicas haec
dona, haec munera, haec sancta sacrificia
illibata; in primis quae tibi offerimus pro
Ecclesia tua sancta catholica; quam
pacificare, custodire, adunare, et regere
digneris toto orbe terrarum: una cum
famulo tuo Papa nostro **N.**, et Antistite
nostro **N.** et omnibus orthodoxis, atque
catholicae et apostolicae fidei cultoribus.

P. Vi ber deg, mildeste Fader, ved Jesus
Kristus, din Sønn, vår Herre, og
bønnfaller deg i dypeste ydmykhet
(presten kysser alteret) at du nådigst må
ta imot og velsigne + disse gaver, + disse
frembærelser, + disse hellige og rene
offer som vi bærer frem for deg, fremst
av alt for din hellige katolske Kirke, at du
nådig vil bevare den i fred, verne, samle
og styre den over hele jorden sammen
med din tjener, vår pave **N.**, og vår biskop
N. og alle rettroende tjenere og
bekjennere av den katolske og
apostoliske tro.

Bønn for de levende

P. Memento, Domine, famulorum
famularumque tuarum **N.** et **N.** (*orat
aliquantulum pro quibus orare intendit:*)
et omnium circumstantium, quorum tibi
fides cognita est et nota devotio, pro
quibus tibi offerimus: vel qui tibi offerunt
hoc sacrificium laudis, pro se suisque
omnibus: pro redemptione animarum
suarum, pro spe salutis et incolumitatis
suae: tibi que reddunt vota sua aeterno
Deo, vivo et vero.

P. Kom i hu, Herre, dine tjenere, menn og
kvinner **N.** og **N.** (*her nevnes dem som
man særlig vil be for under dette offer*)
og alle tilstedeværende, som med sin tro
og andakt er kjent for deg, og som vi
ofrer for, eller som selv bærer frem dette
lovofer for seg og alle sine, for sine
sjelers forløsning, for sitt håp om frelse
og velferd, og som bærer frem sine
bønner og gaver for deg, den evige,
levende og sanne Gud.

Påkallelse av den triumferende Kirke

(Den første delen av denne bønnen endrer seg etter kirkeåret.)

P. Communicantes, et memoriam venerantes, in primis gloriosae semper Virginis Mariae, Genitricis Dei et Domini nostri Iesu Christi: + sed et beati Joseph ejusdem Virginis Sponsi, et beatorum Apostolorum ac Martyrum tuorum, Petri et Pauli, Andreae, Jacobi, Joannis, Thomae, Jacobi, Philippi, Bartholomaei, Matthaei, Simonis et Thaddaei: Lini, Cleti, Clementis, Xysti, Cornelii, Cypriani, Laurentii, Chrysogoni, Ioannis et Pauli, Cosmae et Damiani: et omnium Sanctorum tuorum; quorum meritis precibusque concedas, ut in omnibus protectionis tuae muniamur auxilio. Per eundem Christum Dominum nostrum. Amen.

P. Delaktig i de helliges samfunn feirer vi fremfor alt minnet om den hederkronede, alltid rene jomfru Maria, mor til vår Gud og Herre Jesus Kristus: + men også om dine salige apostler og martyrer, Peter og Paulus, Andreas, Jakob, Johannes, Tomas, Jakob, Filip, Bartolomeus, Matteus, Simon og Taddeus, Linus, Kletus, Klemens, Sixtus, Kornelius, Kyprian, Laurentius, Krysogonus, Johannes og Paulus, Kosmas og Damian og alle dine helgener. Gi oss ved deres fortjenester og forbønner at vi i alt må erfare din sterke hjelp og ditt vern.

Ved ham, Kristus, vår Herre. Amen.

Bønn om at offergavene blir tatt imot
(den har en særlig form i noen sammenhenger)

P. Hanc igitur oblationem servitutis nostrae, sed et cunctae familiae tuae quaesumus, Domine, ut placatus accipias, diesque nostros in tua pace disponas, atque ab aeterna damnatione nos eripi, et in electorum tuorum jubeas grege numerari. Per Christum Dominum nostrum. Amen.

P. Så ber vi deg, Herre, ta nådig mot dette offer av oss, dine tjenere, og av hele din menighet, styr våre dager i din fred, frels oss fra evig fordømmelse og la oss engang få plass blant dine utvalgte. Ved Kristus, vår Herre. Amen.

Bønn om forvandling av offergavene

P. Quam oblationem tu, Deus, in omnibus, quaesumus, + benedictam, + adscriptam, + ratam, rationabilem, acceptabilemque facere digneris, ut nobis + Corpus, et + Sanguis fiat dilectissimi Filii tui, Domini nostri Iesu Christi.

P. Verdiges, Herre, vi ber deg, i alt å gjøre dette offer + velsignet, + helliget, + verdig, fullkomment og tekkelig, så det for oss må bli til din elskede Sønns, vår Herres Jesu Kristi + legeme og + blod.

FORVANDLINGEN

(Presten gjentar Kristi ord i nattverdsalen over brødet og vinen, som derved blir forvandlet til Jesu hellige legeme og blod.)

P. Qui pridie quam pateretur, accepit panem in sanctas ac venerabiles manus suas, et elevatis oculis in caelum ad te Deum Patrem suum omnipotentem tibi gratias agens, benedixit, fregit, deditque discipulis suis, dicens: Accipite, et manducate ex hoc omnes: (sier sakte:)

P. Han som dagen før han led, tok brødet i sine hellige og ærverdige hender, løftet øynene opp mot himmelen til deg, Gud, sin allmektige Fader, takket deg, + velsignet, brøt det, gav det til sine disipler og sa: Ta og ét alle av dette,

HOC EST ENIM CORPUS MEUM.

FOR DETTE ER MITT LEGEME.

(Presten bøyer deretter kne for Frelseren, som nå er til stede, og løfter så Herrens legeme opp til tilbedelse. Ministranten ringer med klokken.)

P. Simili modo postquam coenatum est, accipiens et hunc praeclarum Calicem in sanctas ac venerabiles manus suas: item tibi gratias agens, + benedixit, deditque discipulis suis, dicens: Accipite, et bibite ex eo omnes.

HIC EST ENIM CALIX SANGUINIS MEI, NOVI ET AETERNI TESTAMENTI - MYSTERIUM FIDEI - QUI PRO VOBIS ET PRO MULTIS EFFUNDETUR IN REMISSIONEM PECCATORUM.

Haec quotiescumque feceritis, in mei memoriam facietis.

P. Likeså tok han også etter nattverden denne kostelige kalk i sine hellige og ærverdige hender, takket deg atter, + velsignet den og rakte den til sine disipler idet han sa: Ta og drikk alle av den.

FOR DETTE ER MITT BLODS, DET NYE OG EVIGE TESTAMENTS KALK - TROENS MYSTERIUM - SOM SKAL UTGYTES FOR DERE OG MANGE TIL SYNDENES FORLATELSE.

Så ofte som dere gjør dette, gjør det til minne om meg.

(Presten bøyer atter kne og løfter kalken med Jesu hellige blod, så menigheten kan tilbede det. Det ringes med klokken.)

Minnet om Kristi gjenløsningsverk

P. Unde et momores, Domine, nos servi tui, sed et plebs tua sancta, ejusdem Christi Filii tui Domini nostri tam beatae Passionis, nec non et ab inferis Resurrectionis, sed et in caelos gloriosae Ascensionis. offerimus praeclarae majestati tuae de tuis donis ac datis hostiam + puram, hostiam + sanctam, hostiam + immaculatam: Panem + sanctum vitae aeternae, et Calicem + salutis perpetuae.

Supra quae propitio ac sereno vultu respicere digneris: et accepta habere, sicuti accepta habere dignatus es munera pueri tui justi Abel, et sacrificium patriarchae nostri Abrahae: et quod tibi obtulit summus sacerdos tuus Melchisedech, sanctum sacrificium, immaculatam hostiam.

Supplices te rogamus, omnipotens Deus: jube haec perferri per manus sancti Angeli tui in sublime altare tuum, in conspectu divinae majestatis tuae: ut, quotquot (*osculatur altare*) ex hac altaris participatione sacrosanctum Filii tui + Corpus, et + Sanguinem sumpserimus,

P. Vi minnes nå, Herre, vi dine tjenere, og hele ditt hellige folk, den samme Kristi, din Sønns, vår Herres, salige lidelse, men også hans oppstandelse fra de døde og hans herlige himmelferd, og bærer frem for din opphøyede majestet av dine goder og gaver et + rent offer, et + hellig offer, et + lytefritt offer, det evige livs hellige + brød og den, evige + frelses kalk. Verdiges med nådig og mildt åsyn å se ned på dette offer og motta det, likesom du med velvilje tok mot din rettferdige tjener Abels offer og vår patriark Abrahams offer og det hellige og lytefrie offer som din øversteprest Melkisedek bar frem for deg.

Allmektige Gud, vi ber deg ydmykt, la dette offer ved din hellige engels hender bæres frem til ditt opphøyede alter for din guddommelige majestets åsyn, så alle vi (*presten kysser alteret*) som ved del i dette ditt alter tar imot din Sønns høyhellige + legeme og + blod, må bli fylt med all himmelsk velsignelse og nåde. Ved ham, Kristus, vår Herre. Amen.

omni benedictione caelesti et gratia
repleamur. Per eundem Christum
Dominum nostrum. Amen.

Bønn for de avdøde

P. Memento etiam, Domine, famulorum
famularumque tuarum **N.** et **N.**, qui nos
praecesserunt cum signo fidei, et
dormiunt in somno pacis.
Ipsis, Domine, et omnibus in Christo
quiescentibus, locum refrigerii, lucis et
pacis, ut indulgeas, deprecamur. Per
eundem Christum Dominum nostrum.
Amen.

P. Kom også i hu, Herre, dine tjenere og
tjenerinner **N.** og **N.**, som er gått i
forveien for oss med troens innsegl, og
sover fredens søvn.
Dem, Herre, og alle som hviler i Kristus,
gi du, vi ber deg, svalhetens, lysets og
fredens bolig. Ved ham, Kristus, vår
Herre. Amen.

Bønn om del i de helliges samfunn

P. (sier høyt) Nobis quoque peccatoribus
(fortsetter stille) famulis tuis, de
multitudine miserationum tuarum
sperantibus, partem aliquam et
societatem donare digneris, cum tuis
sanctis Apostolis et Martyribus: cum
Joanne, Stephano, Matthia, Barnaba,
Ignatio, Alexandro, Marcellino, Petro,
Felicitate, Perpetua, Agatha, Lucia,
Agnete, Caecilia, Anastasia, et omnibus
Sanctis tuis: intra quorum nos
consortium, non aestimator meriti, sed
veniae, quaesumus, largitor admitte. Per
Christum Dominum nostrum.

P. Også oss, syndere, dine tjenere, som
håper på din mangfoldige miskunn, gi
nådig del i og samfunn med dine hellige
apostler og martyrer: med Johannes,
Stefan, Mattias, Barnabas, Ignatius,
Aleksander, Marcellinus, Peter, Felicitas,
Perpetua, Agathe, Lucia, Agnes, Cecilia,
Anastasia og alle dine hellige. Vi ber deg,
la oss få komme i samfunn med dem, ikke
for våre fortjenesters skyld, men ved din
tilgivelse. Ved Kristus, vår Herre.

Canon avsluttes med følgende bønn:

P. Per quem haec omnia, Domine, semper
bona creas, + sanctificas, + vivificas, +
benedicis et praestas nobis.

Per ipsum, et cum ipso, et in ipso, est tibi
Deo Patri omnipotenti, in unitate Spiritus
Sancti, omnis honor et gloria,

P. Ved ham, Herre, skaper du, +
helliggjør, + levendegjør, + velsigner og
tildeler du oss alltid alle disse goder.

Ved ham + og med ham + og i ham + har
du, Gud, allmektige + Fader, i den Hellige
+ Ånds enhet, all ære og herlighet,

Fader vår

P. (Presten sier høyt)...per omnia saecula
saeculorum.
S/K+M. Amen.

P. ...fra evighet til evighet.
S/K+M. Amen.

P. Oremus: Praeceptis salutaribus moniti, et divina institutione formati, audemus dicere:

Pater noster, qui es in caelis:
Sanctificetur nomen tuum: Adveniat regnum tuum: fiat voluntas tua, sicut in caelo, et in terra. Panem nostrum quotidianum da nobis hodie: et dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris. Et ne nos inducas in tentationem.

S/K+M. Sed libera nos a malo.

P. Amen.

P. La oss be. Tilskyntet ved gagnlige formaninger og veiledet ved guddommelig undervisning våger vi å si: Fader vår, Du som er i himlene, helliget vorde ditt navn, komme ditt rike, skje din vilje som i himmelen, så og på jorden. Gi oss i dag vårt daglige brød, og forlat oss vår skyld, som og vi forlater våre skyldnere. Og led oss ikke inn i fristelse.

S/K+M. Men frels oss fra det onde.

P. Amen.

**Bønn om fred
(Presten fortsetter stille:)**

P. Libera nos, quaesumus, Domine, ab omnibus malis, praeteritis, praesentibus, et futuris: et intercedente beata et gloriosa semper Virgine Dei Genitrice Maria, cum beatis Apostolis tuis Petro et Paulo, atque Andrea, et omnibus Sanctis, da propitius pacem in diebus nostris ut, ope misericordiae tuae adjuti, et a peccato simus semper liberi et ab omni perturbatione securi.

Per eundem Dominum nostrum Iesum Christum Filium tuum. Qui tecum vivit et regnat in unitate Spiritus Sancti Deus:

(sier høyt) ...per omnia saecula saeculorum.

S/K+M. Amen.

P. Frels oss, Herre, vi ber deg, fra alt ondt, både det som hører fortiden, nåtiden og fremtiden til, og på forbønn av den salige og hederkronede, alltid rene jomfru, Guds mor Maria, dine salige apostler Peter og Paulus og Andreas og alle helgener, gi oss nådig fred i våre dager, så vi med hjelp av din miskunn alltid må være fri for synd og trygget mot all trengsel. Ved ham, vår Herre Jesus Kristus, din Sønn, som lever og hersker med deg i den Hellige Ånds enhet, Gud.

P (høyt). Fra evighet og til evighet.

S/K+M. Amen.

Presten bryter den hellige Hostie i tre deler, og sier deretter:

P. + Pax Domini + sit semper + vobiscum.

S/K+M. Et cum spiritu tuo.

P. Herrens + fred være + alltid med + dere.

S/K+M. Og med din ånd.

Presten legger den minste del av hostien i kalken sier stille:

P. Haec commixtio et consecratio Corporis et Sanguinis Domini nostri Iesu Christi, fiat accipientibus nobis in vitam aeternam. Amen.

P. Måtte denne blanding og vigsel av vår Herres Jesu Kristi legeme og blod føre oss som mottar den, til evig liv. Amen.

Agnus Dei

(I høymesser synges Agnus Dei, mens presten ber denne og de følgende bønner stille.)

P. Agnus Dei, qui tollis peccata mundi,
miserere nobis.
Agnus Dei, qui tollis peccata mundi,
miserere nobis.
Agnus Dei, qui tollis peccata mundi, dona
nobis pacem.

P. Guds Lam, som tar bort verdens
synder, miskunn deg over oss.
Guds Lam, som tar bort verdens synder,
miskunn deg over oss.
Guds Lam, som tar bort verdens synder,
gi
oss din fred.

(I requiemmesser sies istedenfor "miserere nobis": "dona eis requiem" (gi dem hvile), og istedenfor
"dona nobis pacem": "dona eis requiem sempiternam" (gi dem den evige hvile).)

Bønn om fred og enighet

P. Domine Jesu Christe, qui dixisti
Apostolis tuis: Pacem relinquo vobis,
pacem meam do vobis: ne respicias
peccata mea, sed fidem Ecclesiae tuae:
pacificare et coadunare digneris: Qui
vivi et regnas Deus per omnia saecula
saeculorum. Amen.

P. Herre Jesus Kristus, du som sa til dine
apostler: "Fred etterlater jeg dere, min
fred gir jeg dere", se ikke på mine synder,
men på din Kirkes tro, og gi den nådig
eamque secundum voluntatem tuam
etter din vilje fred og enighet. Du som
lever og styrer, Gud fra evighet til
evighet. Amen.

(I levittmesser (unntatt requiemmesser) gir presten fredskysset til diakonen, og denne det til
subdiakonen med ordene: "Pax tecum" (fred med deg). Svar: "Et cum spiritu tuo" (og med din ånd).)

Bønn om ubrytelig forening med Kristus

P. Domine Iesu Christe, Fili Dei vivi, qui
ex voluntate Patris, cooperante Spiritu
Sancto, per mortem tuam mundum
vivificasti: libera me per hoc
sacrosanctum Corpus et Sanguinem
tuum ab omnibus iniquitatibus meis, et
universis malis: et fac me tuis semper
inhaerere mandatis, et a te numquam
separari permittas: Qui cum eodem Deo
Patre et Spiritu Sancto vivi et regnas
Deus in saecula saeculorum. Amen.
Perceptio Corporis tui, Domine Iesu
Christe, quod ego indinus sumere
praesumo, non mihi proveniat in
judicium et condemnationem: sed pro
tua pietate prosit mihi ad tutamentum
mentis et corporis, et ad medelam
percipiendam: Qui vivi et regnas cum
Deo Patre in unitate Spiritus Sancti Deus,
per omnia saecula saeculorum. Amen.

P. Herre Jesus Kristus, den levende Guds
Sønn, du som etter Faderens vilje under
den Hellige Ånds medvirkning ved din
død har gitt verden livet, frels meg ved
dette ditt høyhellige legeme og blod fra
alle mine synder og fra alt ondt; gi at jeg
alltid må følge dine bud, og tillat ikke at
jeg noensinne skilles fra deg, Du som
med den samme Gud Fader og den
Hellige Ånd lever og styrer, Gud fra
evighet til evighet. Amen.
Herre Jesus Kristus, la nytingen av ditt
legeme, som jeg uverdige våger å ta imot,
ikke bli meg til dom og fortapelse, men la
det etter din fadergodhet bli til vern for
sjel og legeme og til legedom for meg: Du
som lever og styrer med Gud Fader i den
Hellige Ånds enhet, Gud fra evighet til
evighet. Amen.

Prestens kommunion
(Han bøyer seg og sier stille:)

P. Panem caelestem accipiam, et nomen Domini invocabo.

P. Himmelbrødet vil jeg nyte, og Herrens navn vil jeg påkalle.

Presten slår seg tre ganger for brystet og sier hver gang:

P. Domine, non sum dignus, ut intres sub tectum meum: sed tantum dic verbo, et sanabitur anima mea.

P. Herre, jeg er ikke verdig til at du går inn under mitt tak, men si bare et ord, så blir min sjel frisk. (3 ganger)

Presten signer seg med Herrens legeme og nyter det med disse ord:

P. Corpus Domini nostri Iesu Christi custodiat animam meam in vitam aeternam. Amen.

P. Vår Herres Jesu Kristi legeme bevare min sjel til det evige liv. Amen.

Quid retribuam Domino pro omnibus, quae retribuit mihi? Calicem salutaris accipiam, et nomen Domini invocabo. Laudans invocabo Dominum, et ab inimicis meis salvus ero.

Hva skal jeg gi Herren til gjengjeld for det han har gitt meg? Frelsens kalk vil jeg ta og påkalle Herrens navn. Med lovprisning vil jeg påkalle Herren, så blir jeg frelst fra mine fiender.

Presten signer seg med kalken og drikker av den med disse ord:

P. Sanguis Domini nostri Iesu Christi custodiat animam meam in vitam aeternam. Amen.

P. Vår Herres Jesu Kristi blod bevare min sjel til det evige liv. Amen.

De av menigheten som ønsker å motta den hellige kommunion, går nå frem til
kommunionsbenken.

P. Ecce Agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi.

P. (3 ganger på vegne av altergjestene)
Domine, non sum dignus, ut intres sub tectum meum, sed tantum dic verbo, et sanabitur anima mea.

P. Se Guds Lam, se ham som tar bort verdens synder.

P. Herre, jeg er ikke verdig til at du går inn under mitt tak, men si bare et ord, så blir min sjel frisk.

Under utdelingen av Sakramentet sier presten til hver enkelt:

P. Corpus Domini nostri Iesu Christi custodiat animam tuam in vitam aeternam. Amen.

P. Vår Herres Jesu Kristi legeme bevare din sjel til det evige liv. Amen.

Bønner etter kommunionen

Presten renser de hellige offerkar, disk og kalk, idet han ber stille:

P. Quod ore sumpsimus, Domine, pura mente capiamus: et de munere temporali fiat nobis remedium sempiternum. Corpus tuum, Domine, quod sumpsi, et Sanguis, quem potavi, adhaereat visceribus meis: et praesta, ut in me non remaneat scelerum macula, quem pura et sancta refecerunt sacramenta: Qui vivis et regnas in saecula saeculorum. Amen.

P. La oss, Herre, i et rent hjerte gi rom for det vi har mottatt med munnen, så denne timelige gave må bli oss til evig helsebot. Ditt legeme, Herre, som jeg har nytt, og ditt blod som jeg har drukket, gjennomtrengte mitt innerste, og gi at ingen syndeplett må bli tilbake hos meg som er blitt styrket ved disse rene og hellige mysterier. Du som lever og styrer fra evighet til evighet. Amen.

Kommunionsvers

(I høymesser synges det av koret under kommunionsutdelingen i tillegg til at det leses av presten.)

Kommunionsvers for dagen

Slutningsbønn (postcommunio)

P. Dominus vobiscum.
S. Et cum spiritu tuo.
P. Oremus:

P. Herren være med dere.
S. Og med din ånd.
P. La oss be:

Dagens slutningsbønn(er)
(antallet og rekkefølgen retter seg etter kirkebønnene)

P. ...per omnia saecula saeculorum.
S. Amen.

P. ...fra evighet til evighet.
S. Amen.

"Ite, missa est" og velsignelsen

P. Dominus vobiscum.
S. Et cum spiritu tuo.
P. Ite, Missa est.
S. Deo gratias.

P. Herren være med dere.
S. Og med din ånd.
P. Gå, Messeofferet er fullbrakt.
S. Gud være lovet.

(I den høytidelige kveldsmessen Skjærtorsdag og i messer med etterfølgende prosesjon sies istedenfor "Ite, missa est – Deo gratias": "Benedicamus Domino – Deo gratias" (La oss love Herren – Gud være lovet); i requiemmesser: "Requiescant in pace – Amen" (De hvile i fred – Amen). I levittmesser synges "Ite...", "Benedicamus", "Requiescant" av diakonen.)

Presten bøyer seg dypt foran alteret og ber i stillhet:

P. Placeat tibi, sancta Trinitas, obsequium servitutis meae: et praesta, ut sacrificium, quod oculis tuae majestatis indignus obtuli, tibi sit acceptabile, mihi et omnibus, pro quibus illud obtuli, sit te miserante, propitiabile. Per Christum Dominum nostrum. Amen.

P. La min lydige tjeneste tekkes deg, Hellige Treenighet, og gi at dette offer som jeg uverdigg har båret frem for din majestets åsyn, må være deg velbehagelig, og at det ved din miskunn må bli til soning for meg og alle dem som jeg har båret det frem for. Ved Kristus, vår Herre. Amen.

Presten kysser alteret, løfter øynene mot himmelen, snur seg mot menigheten og signer den med korstegnet, idet han sier:

P. Benedicat vos omnipotens Deus: + Pater et Filius, et Spiritus Sanctus.
S/K+M. Amen.

P. Den allmektige Gud, Faderen, Sønnen og den Hellige Ånd, + velsigne dere.
S/K+M. Amen.

(Etter "Benedicamus Domino" eller "Requiescant in pace" utelates velsignelsen.)

En biskop gir velsignelsen slik:

B. Sit nomen Domini benedictum.
S/K+M. Ex hoc nunc, et usque in saeculum.
B. Adjutorium nostrum in nomine Domini.
S/K+M. Qui fecit caelum et terram.
B. Benedicat vos... (etc.)

B. Velsignet være Herrens navn.
S/K+M. Fra nå og til evig tid.
B. Vår hjelp er i Herrens navn.
S/K+M. Som skapte himmelen og jorden.
B. Den allmektige Gud... (osv.)

Det siste evangelium

(Messen slutter vanligvis med innledningen til Johannes-evangeliet.)

P. Dominus vobiscum.
S. Et cum spiritu tuo.
P. + Initium sancti Evangelii secundum Joannem.
S. Gloria tibi, Domine.
P. In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum. Hoc erat in principio apud Deum. Omnia per ipsum facta sunt: et sine ipso factum est nihil, quod factum est: in ipso vita erat, et vita erat lux hominum: et lux in tenebris lucet, et tenebrae eam non comprehenderunt. Fuit homo missus a Deo, cui nomen erat Joannes. Hic venit in testimonium, ut testimonium perhiberet de lumine, ut omnes crederent per illum. Non erat ille lux, sed ut testimonium perhiberet de lumine. Erat lux vera, quae illuminat omnem hominem venientem in

P. Herren være med dere.
S. Og med din ånd.
P. + Innledningen til det hellige evangelium etter Johannes.
S. Ære være deg, Herre.
P. I begynnelsen var Ordet, og Ordet var hos Gud, og Ordet var Gud. Han var i begynnelsen hos Gud. Alt er blitt til ved ham, og uten ham er ikke noe blitt til av det som er blitt til. I ham var livet, og livet var lyset for menneskene, og lyset skinte i mørket, og mørket forstod det ikke. Det var en mann sendt fra Gud, hans navn var Johannes. Han kom til vitnesbyrd, for at han skulle vitne om lyset, så alle skulle komme til å tro ved ham. Han var ikke lyset, men han skulle vitne om lyset. Det var det sanne lys som opplyser hvert menneske som kommer

hunc mundum. In mundo erat, et mundus per ipsum factus est, et mundus eum non cognovit. In propria venit, et sui eum non receperunt. Quotquot autem receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri, his, qui credunt in nomine ejus: qui non ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, sed ex Deo nati sunt.

(Alle kneler) ET VERBUM CARO FACTUM EST, et habitavit in nobis: et vidimus gloriam ejus, gloriam quasi Unigeniti a Patre, plenum gratiae et veritatis.

S. Deo gratias.

(Etter stille messer bes følgende faste bønner: 3x "Hill deg, Maria", "Salve Regina", bønn til erkeengelen Michael og 3x "Jesu, høyhellige hjerte – miskunn deg over oss". Etter høymesser følger gjerne en salme eller postludium under utgangsprosesjonen.)

til verden. Han var i verden, og verden er blitt til ved ham, og verden kjente ham ikke. Han kom til sitt eget, og hans egne tok ikke imot ham. Men alle dem som tok imot ham, har han gitt makt til å bli Guds barn, dem, som tror på hans navn, som ikke er født av blod, heller ikke av kjødets vilje, heller ikke av manns vilje, men av Gud. **(Alle kneler)** OG ORDET ER BLITT KJØD og har bodd iblant oss, og vi har sett hans herlighet, en herlighet som den Enbårne har fra Faderen, full av nåde og sannhet.

S. Gud være takk.

VEDLEGG 2

Slik ser messens gang ut for kantoren/koret i en høymesse etter 1962-missalet (ikke levitt- eller pontifikalmesse):

1. Organisten kan spille mens prosesjonen går inn i kirken.
2. *Asperges me* (påsketiden: *Vidi aquam*)
 Finner bare sted på søndagens hovedmesse. Celebranten intonerer "Asperges me" (eller "Vidi aquam") når han kneler foran alteret, og koret fortsetter å synge antifonen mens presten går ned og sprinkler menigheten med vievann. Dersom celebranten ikke er tilbake i koret når koret er ferdig, kan organisten spille svakt for å fylle stillheten.
 Celebrant: *Ostende nobis, Domine, misericordiam tuam.*
 Kor: *Et salutare tuum da nobis.*
 C: *Domine, exaudi orationem meam.*
 K: *Et clamor meus ad te veniat.*
 C: *Dominus vobiscum.*
 K: *Et cum spiritu tuo.*
 C: *Oremus. (...) Per omnia saecula saeculorum.*
 K: *Amen.*
3. Organisten kan spille svakt mens celebranten skifter, til han kommer til alterets fot. Da intonerer koret *Introitus. Gloria Patri* faller bort i requiemmesser og i pasjonstiden.
4. Organisten kan spille svakt dersom celebranten ikke har kommet opp til alteret når *Introitus* er ferdig. Det er også mulig å legge til flere vers, og synge antifonen etter ett eller to vers, og synge *Gloria Patri* idet celebranten er nesten fremme ved alteret, og deretter antifonen for siste gang. Idet han kysser alteret, intonerer koret *Kyrie* og synger det vekselvis med menighet eller et annet kor, to- eller trefoldig. Hvis det brukes røkelse i messen, incenserer celebranten alteret under *Kyrie*.
5. Med en gang *Kyrie* er ferdig, intonerer celebranten *Gloria in excelsis Deo* (organisten kan gi ham tonen) og koret fortsetter med *Et in terra pax...*
6. Umiddelbart etter *Gloria*:
 C: *Dominus vobiscum.*
 K: *Et cum spiritu tuo.*
 C: *Oremus. (kollektbønn(er)) ...Per omnia saecula saeculorum.*
 K: *Amen.*

7. Når celebranten har sunget epistelen, istemmer koret *Graduale, Alleluia* (faste- og pasjonstiden: *Tractus*) og evt. *sekvens*.) I påsketiden erstattes antifonen i *graduale* med et "alleluia", slik at det kommer to ledd etter hverandre som begynner med "alleluia". *Alleluia* synges på den måten at en eller to sangere istemmer alleluia frem til stjernen, deretter repeteres *alleluia* med hele koret og resten synges. Sekvenser skal synges vekselvis mellom kantor og kor eller mellom to kor. Hvis celebranten leser epistelen, gjør han det stille mens koret synger.
8. Umiddelbart etter dette følger:

C: *Dominus vobiscum.*

K: *Et cum spiritu tuo.*

C: *Sequentia sancti Evangelii secundum N.*

K: *Gloria tibi, Domine.*

Celebranten synger evangelieteksten.
9. Etter evangelieteksten går celebranten til prekestolen. Imens kan organisten spille noe kort. Mange steder er det utbredt en skikk for å synge ett eller to vers av hymnen *Veni Creator Spiritus* her i stedet.
10. Etter prekenen istemmer celebranten (organisten kan gi ham tonen):

C: *Credo in unum Deum,*

K: *Patrem omnipotentem...*
11. Etter Credo intonerer celebranten:

C: *Dominus vobiscum.*

K: *Et cum spiritu tuo.*

C: *Oremus.*
12. Celebranten leser nå *offertoriumsantifonen*, mens koret synger den.

Offertoriumsantifonen kan utvides med vers, slik som under Introitus.

Er antifonen ferdig før celebranten er ferdig med offertoriet og incenseringen av alteret, kan koret synge en motett på latin eller organisten kan improvisere.

Idet celebranten snur seg mot menigheten og sier høyt "*Orate, fratres*", bør koret eller organisten begynne å runde av musikken da celebranten snart er klar for å synge slutten på den siste bønne:
13. C: *...per omnia saecula saeculorum.*

K: *Amen.*

C: *Dominus vobiscum.*

K: *Et cum spiritu tuo.*

C: *Sursum corda.*

K: *Habemus ad Dominum.*

C: *Gratias agamus Domino Deo nostro.*

K: *Dignum et iustum est.*

C: *Vere dignum et iustum est...* (her følger prefasjonen som er foreskrevet for den dagen.)

14. Når celebranten er ferdig med å synge prefasjonen, istemmer koret *Sanctus* mens presten leser det, og fortsetter på kanonbønnen.

Dersom koret synger en gjennomkomponert messe, synges *Benedictus* først etter konsekrasjonen.

Dersom koret synger en gregoriansk *Sanctus*, som er relativt kort, synges *Benedictus* som en del av *Sanctus*. Organisten kan improvisere frem til klokken ringer ved prestens bønn "*Hanc igitur*" rett før konsekrasjonen.

15. Under konsekrasjonen ringer klokkene først ved brødets, så ved vinens forvandling. Etter dette synger koret *Benedictus* dersom en gjennomkomponert messe brukes; hvis ikke, kan organisten spille svakt mens celebranten ber resten av kanonbønnen. Når celebranten sier *Nobis quoque peccatoribus* høyt, bør organisten begynne å runde av musikken, da celebranten om kort tid synger slutten av den siste bønne:

16. C: *...per omnia saecula saeculorum.*

K: *Amen.*

C: *Oremus. Praeceptis salutaris moniti, et divina institutione formati, audemus dicere: Pater noster, qui es in caelis, sanctificetur nomen tuum, adveniat regnum tuum, fiat voluntas tua, sicut in caelo, et in terra. Panem nostrum cotidianum da nobis hodie, et dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris. Et ne nos inducas in tentationem.*

K: *Sed libera nos a malo.*

17. Organisten kan spille svakt mens celebranten ber *Libera nos*.

18. C: *...per omnia saecula saeculorum.*

K: *Amen.*

C: *Pax Domini sit semper vobiscum.*

K: *Et cum spiritu tuo.*

19. Koret istemmer *Agnus Dei* mens celebranten ber det og fortsetter med sine kommunionsbønner. I requiemmesser erstattes "*dona nobis pacem*" med "*dona eis requiem*", og siste gangen "*dona eis requiem sempiternam*". Organisten kan spille

svakt frem til celebrantens trefoldige *Domine, non sum dignus*, som akkompagneres av ett ring med klokkene for hver gang.

20. C: *Ecce Agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi.*

Kor og menighet sier tre ganger *Domine, non sum dignus* osv.

21. Koret synger *kommunionsantifonen* under kommuniensutdelingen, og kan også synge en motett, eller organisten kan spille helt til celebranten er ferdig med purifikasjonen og selv har lest *kommunionsantifonen*.

22. C: *Dominus vobiscum.*

K: *Et cum spiritu tuo.*

C: *Oremus.* (synger postcommunio-bønnen) ...*Per omnia saecula saeculorum.*

K: *Amen.*

C: *Dominus vobiscum.*

K: *Et cum spiritu tuo.*

C: *Ite, missa est.* (ved noen anledninger: *Benedicamus Domino.*)

K: *Deo gratias.*

23. Celebranten velsigner ved å gjøre korsets tegn over menigheten og si høyt: *Benedicat vos omnipotens Deus, Pater et Filius, et Spiritus Sanctus.* (Bortsett fra prekenen er dette det eneste celebranten sier høyt som han ikke synger i en høymesse.)

Ministrantene svarer: *Amen.*

24. Celebranten leser med middels høy stemme det siste evangelium. Imens kan koret istemme en utgangshymne, eller organisten kan spille et postludium mens celebranten gjør seg ferdig med evangeliet og prosesjonen går ut.¹²¹

¹²¹ S. A. Haynes SJC: Ceremonial for Sacred Music. Extraordinary Form, 1962 Missale Romanum, Chicago 2009, s. 70-79
Liber Usualis 1961, s. LXXXVI-LXXXVIII

VEDLEGG 3

Messens gang (1970-missalet)

MESSENS FASTE DELER

Innledende riter

1. Når menigheten er samlet, går celebranten og ministrantene til alteret mens inngangssalmen synges.
2. Etter at de er kommet frem, hilser de alteret ved å knele (eller å bøye seg dypt), og celebranten kysser alteret. Han incenserer det om så ønskes. Derpå går han til sin stol sammen med ministrantene.

Når inngangssalmen er ferdigsunget, blir celebrant og menighet stående. De gjør korsets tegn, idet celebranten, vendt mot menigheten, sier:

+ I Faderens og Sønnens og Den Hellige Ånds navn.

Menigheten svarer:

Amen.

Deretter strekker celebranten hendene ut og hilser de tilstedeværende. Han sier:

**Vår Herres Jesu Kristi nåde, Guds kjærlighet
og Den Hellige Ånds samfunn være med dere alle.**

Menigheten svarer:

Og med din ånd.

3. Celebranten eller diakonen eller en annen blant de assisterende kan gi de troende en kort innføring i dagens messe.

Så følger syndsbekjennelsen. Celebranten oppfordrer de troende til å erkjenne sin synd:

**La oss bekjenne våre synder,
så vi verdig kan feire denne hellige handling.**

Kort stillhet. Deretter fremsier alle syndsbekjennelsen:

**Jeg bekjenner for Gud, Den Allmektige, og for dere alle,
at jeg har syndet meget
i tanker og ord, gjerninger og forsømmelser,
ved min skyld.**

Ved disse ord slår de seg for brystet. Så fortsetter de:

**Derfor ber jeg den salige Jomfru Maria,
alle engler og hellige
og dere alle:
Be for meg til Herren, vår Gud.**

Celebranten gir deretter absolusjonen:

**Den allmektige Gud miskunne seg over oss,
tilgi våre synder
og føre oss til det evige liv.**

Menigheten svarer: **Amen.**

Hilsen og syndsbejennelse bortfaller når en annen liturgisk handling finner sted forut for messen. Særordninger for bestemte dager er angitt i missalet i det enkelte tilfelle.

Den alminnelige syndsbejennelse kan utelates dersom en særlig festpreget messe gjør dette rimelig.

Absolusjonsbønnen kan utelates dersom kirkebønnen inneholder en absolusjon.

4. Deretter følger Kyrie eleison, medmindre disse påkallelser allerede har vært inkludert i syndsbejennelsen.

V: Kyrie, eleison.	Eller: V: Herre, miskunn deg over oss.
R: Kyrie, eleison.	R: Herre, miskunn deg over oss.
V: Christe, eleison.	V: Kristus, miskunn deg over oss.
R: Christe, eleison.	R: Kristus, miskunn deg over oss.
V: Kyrie, eleison.	V: Herre, miskunn deg over oss.
R: Kyrie, eleison.	R: Herre, miskunn deg over oss.

5. Deretter synges eller resiteres Gloria når denne hymnen er foreskrevet:

Are være Gud i det høyeste,
 og fred på jorden for mennesker av god vilje.
 Vi priser deg,
 vi velsigner deg,
 vi tilber deg,
 vi forherliger deg,
 vi takker deg for din store herlighet,
 Herre, vår Gud, himlenes Konge,
 Gud, allmektige Fader.
 Herre, du enbårne Sønn, Jesus Kristus,
 Herre, vår Gud, Guds Lam, Faderens Sønn,
 du som tar bort verdens synder, miskunn deg over oss.
 Du som tar bort verdens synder, hør vår bønn.
 Du som sitter ved Faderens høyre hånd, miskunn deg over oss.
 For du alene er hellig, du alene er Herren,
 du alene er Den Høyeste, Jesus Kristus,
 med Den Hellige Ånd i Gud Faderens herlighet.
 Amen.

Alternativt:

Gloria in excelsis Deo
 et in terra pax hominibus bonæ voluntatis.
 Laudamus te,
 benedicimus te,
 adoramus te,
 glorificamus te,
 grátias ágimus tibi propter magnam glóriam tuam,
 Dómine Deus, Rex cælestis,
 Deus Pater omnipotens.
 Dómine Fili unigénite, Iesu Christe,
 Dómine Deus, Agnus Dei, Filius Patris,
 qui tollis peccáta mundi, miserére nobis;
 qui tollis peccáta mundi, súscipe deprecationem nostram.
 Qui sedes ad dexteram Patris, miserére nobis.
 Quóniam tu solus Sanctus,
 tu solus Dóminus, tu solus Altíssimus, Iesu Christe,
 cum Sancto Spíritu: in glória Dei Patris.
 Amen.

6. Etter Kyrie eller Gloria sier celebranten, med hendene samlet:

La oss be.

Sammen med celebranten ber alle en kort stund i stillhet.

Derpå ber celebranten kirkebønnen med utstrakte hender. Menigheten svarer:

Amen.

Ordets liturgi

7. Lektoren går til pulten og leser første lesning, som alle lytter til sittende.

For å markere lesningens slutt tilføyer lektoren:

Slik lyder Herrens ord.

Alle svarer:

Gud være lovet.

8. Forsangeren eller kantoren leser/synger salmen, og alle faller inn med omkvedet.

9. Hvis der er to lesninger, går lektoren til lesepulten, som ovenfor.

For å markere lesningens slutt tilføyer lektoren:

Slik lyder Herrens ord.

Alle svarer:

Gud være lovet.

10. Alleluja eller en annen sang følger.

11. Dersom det brukes røkelse, legger celebranten den i karet. Diakonen leser evangeliet, men først bøyer han seg for celebranten og ber om hans velsignelse. Han sier med lav røst:

Herre, velsign meg.

Celebranten svarer med lav røst:

**Herren være i ditt hjerte og på dine leber,
så du verdig og rett kan forkynne hans Evangelium:
I Faderens og Sønnens + og Den Hellige Ånds navn.**

Diakonen svarer:

Amen.

Hvis der ikke er noen diakon, bøyer celebranten seg for alteret og sier stille:

Allmektige Gud, rens mitt hjerte og mine leber,
så jeg verdig kan forkynne ditt hellige Evangelium.

12. Deretter går diakonen eller celebranten til lesepulten, eventuelt ledsaget av ministrantene med lys og røkelse. Han sier:

Herren være med dere.

Menigheten svarer:

Og med din ånd.

Diakonen eller celebranten:

Dette hellige evangelium står skrevet hos evangelisten N.

Mens han sier dette, gjør han korsets tegn på boken og på sin egen panne, munn og bryst.

Menigheten svarer:

Åre være deg, Herre.

Dersom det brukes røkelse, incenserer diakonen eller celebranten boken. Så leser han evangeliet.

13. Etter at evangeliet er lest, sier diakonen eller celebranten:

Slik lyder Herrens ord.

Alle svarer:

Lovet være du, Kristus.

Han kysser boken og sier stille:

Måtte evangeliets ord utslette våre synder.

14. Prekenen følger. Den er foreskrevet på alle søn- og helligdager, men anbefales også på andre dager.

15. Etter prekenen følger trosbekjennelsen når denne er foreskrevet.

Jeg tror på én Gud,
den allmektige Fader, som har skapt himmel og jord,
alle synlige og usynlige ting.
Jeg tror på én Herre, Jesus Kristus,

Guds enbårne Sønn,
 født av Faderen fra evighet.
 Gud av Gud, lys av lys, sann Gud av den sanne Gud,
 født, ikke skapt, av samme vesen som Faderen.
 Ved ham er alt blitt skapt.
 For oss mennesker og for vår frelses skyld
 steg han ned fra himmelen.

Ved de følgende ord bøyer alle seg, inntil er blitt menneske.

Han er blitt kjød ved Den Hellige Ånd
 av Jomfru Maria, og er blitt menneske.
 Han ble korsfestet for oss,
 pint under Pontius Pilatus og gravlagt.
 Han oppstod den tredje dag, etter Skriften,
 fór opp til himmelen, og sitter ved Faderens høyre hånd.
 Han skal komme igjen med herlighet og dømme levende og døde,
 og på hans rike skal det ikke være ende.
 Jeg tror på Den Hellige Ånd, Herre og livgiver,
 som utgår fra Faderen og Sønnen,
 som med Faderen og Sønnen tilbes og forherliges,
 og som har talt ved profetene.
 Jeg tror på én, hellig, katolsk og apostolisk Kirke.
 Jeg bekjenner én dåp til syndenes forlatelse.
 Jeg venter de dødes oppstandelse
 og det evige liv.
 Amen.

Alternativt:

A (Den Apostoliske trosbekjennelse.)

B (Symbolum „Nicaeno-Constantinopolitanum“)

C (Symbolum Apostolicum)

16. Førebønnens følger.

Nattverdens liturgi

17. Etter forbønnene istemmes offertoriesangen. Under denne plasserer ministrantene corporale, purificatorium, kalk og missale på alteret.

18. De troende bør vise sin deltagelse i offerhandlingen ved å bære frem enten brødet og vinen til eukaristifeiringen, eller andre gaver til hjelp for Kirken og de fattige.

19. Celebranten står ved alteret, tar patenaen med brødet, holder den litt hevet over alteret og sier stille:

Velsignet er du, Herre, all skapnings Gud.
Av din rikdom har vi mottatt det brød
som vi bærer frem for deg,
en frukt av jorden og av menneskers arbeid,
som for oss blir livets brød.

Deretter setter han patenaen med brødet på corporalet.

Hvis det ikke synges til offertoriet, kan celebranten fremsi disse ordene med høy røst, og menigheten svarer:

Velsignet være Gud i evighet.

20. Diakonen eller celebranten heller vin og litt vann i kalken, mens han sier stille:

La oss ved vannets og vinens mysterium
få del i hans guddom
som har villet dele vår menneskenatur.

21. Celebranten tar kalken, holder den litt hevet over alteret og sier stille:

Velsignet er du, Herre, all skapnings Gud.
Av din rikdom har vi mottatt den vin
som vi bærer frem for deg,
en frukt av vintreet og av menneskers arbeid,
som for oss blir frelsens kalk.

Deretter setter han kalken på corporalet.

Hvis det ikke synges til offertoriet, kan celebranten fremsi disse ordene med høy røst, og menigheten kan svare:

Velsignet være Gud i evighet.

22. Celebranten bøyer seg og sier stille:

Ydmykt og angerfullt ber vi deg:
Ta imot oss, Herre,
og la dette vårt offer fullbyrdes slik for ditt åsyn
at det tekkes deg, Herre, vår Gud.

23. Om ønsket, incenserer han offergavene og alteret. Deretter incenserer diakonen eller en ministrant celebranten og menigheten.

24. Celebranten tvetter sine hender ved alterets ene hjørne, mens han sier stille:

Herre, tvett meg ren for urett,
og rens meg fra min synd.

25. Deretter stiller han seg midt for alteret, og vendt mot menigheten strekker han hendene ut, fører dem sammen og sier:

La oss be til Gud, Den Allmektige,
at han vil motta sin Kirkes offer av våre hender.

Menigheten svarer:

Til lov og ære for sitt navn og til hele verdens frelse.

26. Celebranten leser bønnen over offergavene med utstrakte hender, og menigheten svarer:

Amen.

Den eukaristiske bønn

27. Celebranten begynner den eukaristiske bønn.

Han strekker hendene ut og sier:

Herren være med dere.

Menigheten svarer:

Og med din ånd.

Celebranten løfter hendene og fortsetter:

Løft deres hjerter.

Menigheten:

Vi løfter våre hjerter til Herren.

Med hendene utstrakt fortsetter celebranten:

La oss takke Herren, vår Gud.

Menigheten:

Det er verdig og rett.

Celebranten leser/synger prefasjonen med utstrakte hender.

(Prefasjonene står i messeboken fra side 395. Alle prefasjonene har samme referansenummer som i Norsk Missale.

Ved slutten av prefasjonen fører han hendene sammen og avslutter den med å synge/si sammen med menigheten:

Hellig, hellig, hellig er Herren, Hærskarenes Gud.
Himlene og jorden er fulle av din herlighet.
Hosanna i det høye!
Velsignet være han som kommer i Herrens navn.
Hosanna i det høye!

Alternativt:

Sanctus, Sanctus, Sanctus Dóminus Deus Sábaoth.
Pleni sunt cæli et terra glória tua.
Hosánná in excélsis.
Benedictus qui venit in nómine Dómini.
Hosánná in excélsis.

28. I alle messer kan celebranten synge de deler av den eukaristiske bønn, som kan synges i koncelebrerte messer.
I eukaristisk bønn I, eller „den romerske canon“, kan de deler som står i parentes, utelates.

DE EUKARISTISKE BØDNER

Eukaristisk bønn I, s. 356.

Eukaristisk bønn II, s. 367.

Eukaristisk bønn III, s. 375.

Eukaristisk bønn IV, s. 383.

– deretter fortsetter messens tekster på s. 389.

EUKARISTISK BØNN II

101.

V: Herren være med dere.

R: Og med din ånd.

V: Løft deres hjerter.

R: Vi løfter våre hjerter til Herren.

V: La oss takke Herren, vår Gud.

R: Det er verdig og rett.

Isannhet, det er verdig og rett, vår skyldighet og vår frelse,
 at vi alltid og alle vegne takker deg, hellige Fader,
 ved din elskede Sønn, Jesus Kristus.
 Han er ditt Ord, ved hvem du skapte alt,
 og som du sendte oss til Frelser og Forløser.
 Han ble kjød ved Den Hellige Ånd
 og født av Jomfru Maria.
 Han strakte hendene ut under sin lidelse
 for å utslette døden og åpenbare oppstandelsen,
 og således oppfylte han din vilje
 og vant deg et hellig folk.
 Med engler og alle hellige
 forkynner vi derfor din herlighet
 og roper med én røst:

Hellig, hellig, hellig er Herren, Hærskarenes Gud.
 Himlene og jorden er fulle av din herlighet.
 Hosanna i det høye!
 Velsignet være han som kommer i Herrens navn.
 Hosanna i det høye!

Følgende bønn kan ha egen ordlyd tilpasset angjeldende høytid.
 Ellers anvendes teksten på s. 371.

102. Celebranten sier med utstrakte hender:

Isannhet, hellig er du, Herre,
 all hellighets kilde.

Utenom disse høytider sier celebranten med utstrakte hender:

I sannhet, hellig er du, Herre,
all hellighets kilde.

Derfor ber vi deg:

103. Han fører hendene sammen,
strekker dem ut over offergavene og sier:

† **H**elliggjør disse gaver
ved din Ånds livgivende kraft,

Han fører hendene sammen, gjør korsets tegn over brødet og kalken samtidig,
og sier:

så de må bli for oss
vår Herres Jesu Kristi
legeme + og blod.

Han fører hendene sammen.

104. I de tekster som følger, skal Herrens ord uttales høyt og tydelig.

Da han frivillig overgav seg til sin lidelse,

Celebranten tar brødet, holder det litt hevet over alteret og fortsetter:

tok han brødet, takket, brøt brødet,
gav det til sine disipler og sa:

Han bøyer seg litt.

**TA OG ÈT ALLE DERAV:
FOR DETTE ER MITT LEGEME,
SOM SKAL GIS FOR DERE.**

Han løfter opp den konsekrerte hostie, så menigheten kan se den, legger den tilbake på patenaen, kneler og tilber.

105. Deretter fortsetter han:

Likeså tok han etter måltidet kalken,

Celebranten tar kalken, holder den litt hevet over alteret og fortsetter:

takket atter,
gav den til sine disipler og sa:

Han bøyer seg litt.

**TA OG DRIKK ALLE DERAV:
FOR DETTE ER MITT BLODS KALK,
DEN NYE OG EVIGE PAKTS BLOD,
SOM SKAL UTGYDES FOR DERE
OG FOR DE MANGE
TIL SYNDENES FORLATELSE.**

GJØR DETTE TIL MINNE OM MEG.

Han løfter opp kalken, så menigheten kan se den, setter den tilbake på corporalet, kneler og tilber.

106. Deretter sier han:

Troens mysterium.

Menigheten svarer:

Din død forkynner vi, Herre,
og din oppstandelse lovpriser vi, inntil du kommer.

Alternativt:

- A** Så ofte som vi eter dette brød og drikker denne kalk,
forkynner vi din død, Herre, inntil du kommer.
- B** Verdens Frelser, frels oss,
du som satte oss fri ved ditt kors og din oppstandelse.

107. Deretter sier celebranten med utstrakte hender:

Derfor minnes vi hans død og oppstandelse,
og vi bringer deg, Herre,
livets brød og frelsens kalk,
og takker for at du holdt oss verdige
til å stå for ditt åsyn og tjene deg.
I ydmykhet bønnfaller vi deg
at vi som får del i Kristi legeme og blod,
må samles til ett av Den Hellige Ånd.

Kom ihu, Herre, din Kirke over hele jorden,
så du kan gjøre den fullkommen i kjærlighet,
i enhet med vår pave N. og vår biskop N.
og med hele ditt presteskap.

I messer for avdøde kan tilføyes:

Herre, kom ihu din tjener N.,
som du (i dag) har kalt hjem
til deg fra denne verden.
La ham/henne som ble ett med din Sønn i hans død.
også bli forenet med ham i hans oppstandelse.

Når ovenstående tilføyelse benyttes, tilføyes alle i den følgende bønn.

Kom også ihu (alle) våre brødre og søstre
som sov inn i håpet om oppstandelsen,
og alle som har forlatt denne verden.
Ta dem inn i lyset fra ditt åsyn.

Forbarm deg over oss alle,
så vi får del i det evige liv
sammen med Guds mor, den salige Jomfru Maria,
de salige apostler og alle hellige
som gjennom alle tider levet i ditt vennskap.
Gi du oss å prise og forherlige deg

Han fører hendene sammen.

ved din Sønn, Jesus Kristus.

108. Han tar patenaen med hostien, og kalken, løfter dem og sier:

Ved ham og med ham og i ham
tilkommer deg, Gud, allmektige Fader,
i Den Hellige Ånds enhet
all ære og herlighet
fra evighet til evighet.

Menigheten svarer:

Amen.

KOMMUNIONSRITUS

125. Celebranten setter kalk og patena på alteret, fører hendene sammen og sier:

På Herrens bud
og veiledet av hans hellige ord
våger vi å si:

Alternativt:

Celebranten:

La oss be den bønn som Herren har lært oss.

Eller:

Vi kalles Gud barn, og det er vi.

Derfor ber vi tillitsfullt:

Eller:

Vi har mottatt den Ånd som gjør oss til Guds barn.

Derfor våger vi å si:

Han strekker hendene ut og fortsetter sammen med menigheten:

Fader vår,
du som er i himmelen!
Helliget worde ditt navn.
Komme ditt rike.
Skje din vilje, som i himmelen så og på jorden.
Gi oss i dag vårt daglige brød.
Og forlat oss vår skyld,
som vi óg forlater våre skyldnere.
Og led oss ikke inn i fristelse,
men fri oss fra det onde.

Alternativt:

A **F**ader vår,
du som er i himmelen!
La ditt navn holdes hellig.

La ditt rike komme.
 La din vilje skje på jorden
 som i himmelen.
 Gi oss i dag vårt daglige brød.
 Forlat oss vår skyld,
 som vi óg forlater
 våre skyldnere.
 Led oss ikke inn i fristelse,
 men frels oss fra det onde.
 (For riket er ditt, og makten og æren i evighet.)
 Amen.

[B] **P**ater noster, qui es in cælis:
 Sanctificetur nomen tuum.
 Advéniat regnum tuum.
 Fiat volúntas tua, sicut in cælo, et in terra.
 Panem nostrum quotidiánum da nobis hódie:
 Et dimitte nobis débíta nostra,
 sicut et nos dimíttimus debitóribus nostris.
 Et ne nos indúcas in tentatiónem;
 sed libera nos a malo.
 Amen.

126. Med utstrakte hender fortsetter celebranten alene. Han sier:

Fri oss, Herre, fra alt ondt,
 og gi oss nådig fred i våre dager,
 så vi med din barmhjertighets hjelp
 alltid må være fri fra synd
 og trygget mot all trengsel,
 mens vi lever i det salige håp
 og venter vår Frelser Jesu Kristi komme.

Han fører hendene sammen. Menigheten avslutter bønne og sier:

For riket er ditt,
 og makten og æren
 i evighet.

127. Deretter strekker celebranten hendene ut og sier med høy røst:

Herre Jesus Kristus, du som sa til dine apostler:
„Fred etterlater jeg dere, min fred gir jeg dere,“
se ikke på våre synder,
men på din Kirkes tro,
og gi den etter din vilje
fred og enhet,

Han fører hendene sammen.

du som lever og råder fra evighet til evighet.

Menigheten svarer:

Amen.

128. Celebranten vender seg mot menigheten, strekker hendene ut, fører dem sammen og fortsetter:

Herrens fred
være alltid med dere.

Menigheten svarer:

Og med din ånd.

129. Dersom det ønskes, sier diakonen eller celebranten:

Hils hverandre med fredens tegn.

Alle gir hverandre et tegn på fred og kjærlighet i samsvar med stedets skikk.
Celebranten gir fredshilsenen til diakonen eller ministranten.

130. Deretter tar celebranten hostien, bryter den over patenaen og legger et lite stykke i kalken, mens han sier stille:

**Måtte denne forening av vår Herres Jesu Kristi legeme og blod
føre oss til det evige liv.**

131. I mellomtiden synges/sies:

Guds lam, som tar bort verdens synder,
miskunn deg over oss.
Guds lam, som tar bort verdens synder,
miskunn deg over oss.
Guds lam, som tar bort verdens synder,
gi oss din fred.

Dette kan gjentas flere ganger dersom brødsbrytelsen tar lenger tid.
Døp sies det siste gang: Gi oss din fred.

Alternativt:

Agnus Dei, qui tollis peccata mundi: miserere nobis.
Agnus Dei, qui tollis peccata mundi: miserere nobis.
Agnus Dei, qui tollis peccata mundi: dona nobis pacem.

132. Med hendene samlet sier celebranten stille:

Herre Jesus Kristus, den levende Guds Sønn,
etter Faderens vilje
og i Den Hellige Ånd
har du ved din død gitt verden livet.
Frels meg ved ditt hellige legeme og blod
fra alle mine synder og alt ondt.
Gi at jeg alltid følger dine bud,
og la meg aldri skilles fra deg.

Alternativt:

Herre Jesus Kristus,
la ikke mottagelsen av ditt legeme og blod
bli meg til dom og fortapelse,
men ved din godhet tjene til helbred og vern
for legeme og sjel.

133. Celebranten bøyer kne, tar hostien, holder den litt hevet over patenaen, og vendt mot menigheten sier han med høy røst:

Se Guds lam,
se ham som tar bort verdens synder.
Salige er de som er kalt til Lammets bord.

Sammen med menigheten sier han én gang:

Herre, jeg er ikke verdig at du går inn under mitt tak,
men si bare et ord, så blir min sjel helbredet.

134. Celebranten vender seg mot alteret og sier stille:

Kristi legeme bevare meg til det evige liv.

Han fortærer Kristi legeme i ærbødighet. Deretter tar han kalken og sier lavt:

Kristi blod bevare meg til det evige liv.

Han drikker Kristi blod i ærbødighet.

135. Deretter tar han patenaen eller ciboriet, går frem til dem som skal motta kommunionen, og idet han holder hostien litt hevet foran hver enkelt, sier han:

KRISTI LEGEME

Kommunikanten svarer:

Amen.

og mottar kommunionen.

Dersom diakonen utdeler kommunionen, gjør han det samme som celebranten.

136. Hvis noen skal motta kommunionen under begge skikkelser, følges den ritus som er beskrevet i Norsk Missales innledning (s. 56 ff).

137. Idet celebranten tar Kristi legeme, begynner kommuniensverset.

138. Etter utdelingen av kommunionen renser celebranten, diakonen eller akolytten patenaen over kalken og deretter selve kalken.

Mens dette gjøres, sier celebranten stille:

**Herre, la oss bevare i et rent hjerte
det vi har mottatt med munnen,
så denne timelige gave blir oss til evig legedom.**

139. Så går celebranten tilbake til sin stol. Om så ønskes, kan en kort stillhet følge. Menigheten kan eventuelt synge en salme eller en lovsang.

140. Deretter sier celebranten mens han står ved sin stol eller ved alteret:

La oss be.

Sammen med celebranten ber alle en kort stund i stillhet dersom det ikke allerede har vært stillhet etter kommunionen.

Med utstrakte hender ber celebranten slutningsbønnen.

Menigheten svarer:

Amen.

Avsluttende ritus

141. Eventuelle korte meddelelser til menigheten kan følge.

142. Deretter følger utsendelsen.

Vendt mot menigheten og med utstrakte hender sier celebranten:

Herren være med dere.

Menigheten svarer:

Og med din ånd.

Celebranten velsigner menigheten med disse ord:

Den allmektige Gud,
Faderen og Sønnen + og Den Hellige Ånd,
velsigne dere alle.

Menigheten svarer:

Amen.

Istedenfor denne velsignelse kan på enkelte dager og ved spesielle anledninger en annen, mer høytidelig form for velsignelse eller bønn over folket benyttes.

143. Med hendene samlet vender diakonen eller celebranten seg mot menigheten og sier:

Messen er til ende. Gå med fred.

Menigheten svarer:

Gud være lovet.

144. Celebranten kysser alteret på vanlig vis, som ved begynnelsen av messen. Sammen med ministrantene bøyer han seg ærbødig og går ut.

145. Dersom en annen liturgisk handling følger like etter messen, utelates utsendelsen.

VEDLEGG 4

Rubrikkene til 1970-missalet

III. Messens enkelte deler

A) Innledende riter

24. Det som går forut for ordets liturgi, nemlig inngangsverset, hilsen, syndsbekjennelse, Kyrie, Gloria og kirkebønn, bærer preg av begynnelse, innføring og forberedelse.

Hensikten med disse riter er at forsamlingen av troende skal fremtre som et fellesskap, og forberede seg til å høre Guds ord på riktig måte og til å feire nattverden med verdighet.

Inngangsvers

25. Når folket er samlet og celebranten med assistenter kommer inn, begynner inngangsverset. Hensikten med denne er å innlede gudstjenesten, styrke de forsamledes enhet, gjøre dem mottagelige for den liturgiske tids eller festdagens mysterium og dessuten ledsage prosesjonen av celebrant og de assisterende.

26. Sangen utføres vekselvis av kor og menighet, eller av kantor og menighet; eller det hele synges av menigheten eller av koret alene. Man kan bruke enten den antifonen med tilsvarende salme som står i Graduale Romanum eller i Graduale Simplex, eller man kan ta en annen sang som passer til den hellige handling, til dagens eller årstidens karakter, og hvis tekst er godkjent av bispekonferansen.

Hvis det ikke synges til inngangsverset, skal den antifon som står i Missale, resiteres enten av de troende eller av noen iblant dem, eller av lektoren, eller også av celebranten selv etter at han har hilst menigheten.

Alteret og menigheten hilses

27. Når celebranten og de assisterende er kommet frem til koret, hilser de alteret. Som tegn på ærefrykt kysser celebranten og diakonen selve alteret; hvis det passer, incenserer celebranten så alteret.

28. Når inngangssalmen er avsluttet, gjør presten og forsamlingen korsets tegn. Derpå hilser presten menigheten ved å minne om Herrens nærvær. Ved denne hilsen og folkets svar manifesteres lokalkirkens mysterium.

Syndsbekjennelsen

29. Etter at celebranten har hilst forsamlingen, kan han eller en annen egnet prest med få ord innføre de troende i dagens messe. Deretter oppfordrer celebranten til syndsbekjennelse. Denne fremsies av alle i en generell bekjennelse og avsluttes med at celebranten meddeler absolusjonen.

Kyrie eleison

30. Etter syndsbekjennelsen begynner Kyrie eleison, med mindre denne allerede er blitt inkludert i syndsbekjennelsen. Da dette er en sang hvormed de troende lovpriser Herren og påkaller hans miskunn, synges den vanligvis av alle, slik at folket har sin del og koret eller kantor har sin.

Hver påkallelse sies normalt to ganger; men dette er betinget av de forskjellige språks egenart, av musikken og andre forhold, slik at et større antall ikke er utelukket, og heller ikke innskytelsen av en kort «trope». Hvis Kyrie ikke synges, skal det resiteres.

Gloria in excelsis

31. Gloria er en meget gammel og ærverdig hymne. Med denne forherliger Kirken, som er samlet i Den Hellige Ånd, Gud Faderen og Lammet og tilber ham. Gloria synges enten av de troende i fellesskap eller vekselvis av forsamlingen og koret, eller av koret alene. Hvis hymnen ikke synges, skal den resiteres av alle, samtidig eller vekselvis. Gloria synges eller fremsies på alle søndager unntatt i advent og i fastetiden, dessuten på store høytider (sollemnitates) og festdager, samt i noen spesielle, mer høytidelige messer.

Kirkebønn

32. Derpå oppfordrer celebranten til bønn. Sammen med presten iakttar alle en kort stillhet for å bli seg bevisst at de står for Guds åsyn, og for å forberede bønnen i sitt eget hjerte. Så ber celebranten kirkebønnen, som vanligvis kalles «collecta». I denne uttrykkes det som særpreger dagens messe. Bønnen retter seg ved prestens ord til Gud Faderen ved Kristus i Den Hellige Ånd.

Folket forener seg med presten i denne bønn, gir den sin tilslutning og gjør den til sin egen ved akklamasjonen Amen.

I messen er det kun én kirkebønn. Dette gjelder også bønnen over offergavene og slutningsbønnen.

Kirkebønnen har en lengre avslutning enn de to andre bønner, nemlig: Når den rettes til Faderen: Ved vår Herre, Jesus Kristus, din Sønn, som lever og råder med deg i Den Hellige Ånds enhet, Gud, fra evighet til evighet.

Når den rettes til Faderen, men med omtale av Sønnen ved slutten av bønnen: (Han) som lever og råder med deg i Den Hellige Ånds enhet, Gud, fra evighet til evighet.

Når den rettes til Sønnen: Du som lever og råder med Gud Faderen i Den Hellige Ånds enhet, Gud, fra evighet til evighet. Bønnen over offergavene og slutningsbønnen har en kortere avslutning:

Når de rettes til Faderen: Ved (ham,) Kristus, vår Herre.

Når de rettes til Faderen, men med omtale av Sønnen ved slutten av bønnene: (Han) som

lever og råder fra evighet til evighet. Når de rettes til Sønnen: Du som lever og råder fra evighet til evighet.

B) Ordets liturgi

33. Den viktigste del av ordets liturgi er lesningene fra Den Hellige Skrift med sanger innimellom. Prekenen, trosbekjennelsen og den alminnelige kirkebønn, eller forbønnene, utvikler og avslutter denne del. I lesningene, som blir forklart i prekenen, taler Gud til sitt folk, åpenbarer gjenløsningens og frelsens mysterium og tilbyr åndelig næring: Kristus er selv til stede ved sitt ord midt iblant de troende. Folket gjør dette guddommelige ord til sitt i sangene og gir det sin tilslutning ved trosbekjennelsen. Styrket med dette ord frembærer folket i den alminnelige kirkebønn sine forbønner for hele Kirkens behov og for verdens frelse.

Lesningene fra Bibelen

34. I lesningene beredes et bord med Guds ord for de troende, og Bibelens skatter åpnes for dem. Siden lesningene ifølge tradisjonen ikke leses av celebranten, men av en som assisterer, bør vanligvis diakonen, eller i mangel av en diakon en koncelebrerende prest, lese evangeliet, og lektoren ta de øvrige lesningene. Hvis der ikke er noen diakon eller noen koncelebrerende prest, skal evangeliet leses av den celebrerende prest selv.

35. Liturgien selv lærer oss at vi skal vise lesningen av evangeliet den største ærbødighet. Derfor fremheves denne lesning fremfor de øvrige ved en spesiell ære, som utvises dels av den som har i oppdrag å forkynne evangeliet, og som forbereder seg ved en velsignelse eller bønn, dels av de troende, som stående lytter til lesningen, og som gjennom sine svar erkjenner og bekjenner at Kristus er til stede og taler til dem. Denne ære kommer også til uttrykk i selve de tegn på respekt som vises evangelieboken.

Sanger mellom lesningene

36. Etter første lesning følger responsorie- eller gradualesalmen, som er en vesentlig del av ordets liturgi. Salmen er vanligvis tatt fra lektionariet fordi dens tekst alltid er direkte knyttet til første lesning. Valget av salmer avhenger følgelig av lesningene. Men for å gjøre det lettere for menigheten å synge svaret, har man valgt ut visse responsorie- og salmetekster for de forskjellige årstider og for de forskjellige grupper av helgener. Disse tekster kan derfor synges istedenfor de som hører til lesningene. Forsangeren synger salmeversene ved lesepulten eller på et annet egnet sted, mens menigheten lytter sittende. Normalt deltar den ved å synge omkvedet, med mindre salmen synges fortløpende, det vil si uten omkved. Foruten den salmen som er foreskrevet i lektionariet, kan man - når det skal synges - velge enten et graduale fra Graduale Romanum eller en responsoriesalme, eventuelt en allelujasalme fra Graduale Simplex, som fastsatt i disse bøker.

37. Etter annen lesning følger Alleluja eller en annen sang, alt etter hva kirke-året krever.

a) Alleluja synges hele året unntatt i fastetiden. Det intoneres enten av alle eller av koret eller av forsangeren og skal helst gjentas. Versene tas fra lektionariet eller fra Graduale.

b) Som «annen sang» brukes et evangelievers eller en annen salme eller traktus fra

lektionariet eller Graduale.

38. Når det bare er én lesning før evangeliet, gjelder følgende:

a) I de perioder når Alleluja er foreskrevet, kan man enten benytte en allelujasalme eller en salme med Alleluja og tilhørende vers, eventuelt bare en salme eller Alleluja.

b) Når Alleluja ikke skal sies, kan man enten benytte en salme eller et evangelievers.

39. Hvis salmen etter lesningen ikke synges, kan den fremsies. Alleluja eller evangelieverset derimot kan utelates hvis det ikke synges.

40. Sekvensene er valgfrie, unntatt påskedag og pinsedag.

Prekenen

41. Prekenen er en del av liturgien og anbefales på det varmeste som nødvendig næring for det åndelige liv. Den bør være en fortolkning av et aspekt ved skriftlesningene eller av en annen tekst fra de faste eller skiftende deler i dagens messe. Prekenen må dreie seg om det mysterium som feires eller imøtekomme tilhørernes spesielle behov.

42. På søn- og helligdager er prekenen påbudt i alle messer som feires med de troendes deltagelse. Men også på øvrige dager er en preken å anbefale, særlig på hverdager i advent, i faste- og påsketiden, dessuten ved andre fester og anledninger som trekker en større menneskemengde til kirken.

Vanligvis skal celebranten selv holde prekenen.

Trosbekjennelsen

43. Hensikten med å fremsi Credo eller trosbekjennelsen under messen er at de troende skal gi sin tilslutning til det Guds ord de har lyttet til i lesningene og i prekenen, og at de skal tenke over selve grunnlaget for sin tro før nattverdfeiringen begynner.

44. Trosbekjennelsen skal fremsies av celebranten sammen med menigheten på søndager og høytider. Den kan også fremsies i enkelte spesielt høytidelige messer.

Hvis den synges, skal dette vanligvis gjøres av alle eller vekselvis.

Forbønnene

45. Under forbønnene, eller de troendes bønn, utøver kristenfolket sitt prestedømme ved å be for alle mennesker. Det er ønskelig å ta med forbønnene i messer som feires med en menighet. Disse bønner bes for Guds hellige Kirke, for vår øvrighet, for dem som er hjemsoekt av trengsler, for alle mennesker og for verdens frelse.

46. Intensjonenes rekkefølge er vanligvis:

- a) For Kirkens behov.
- b) For statens ledere og for hele verdens frelse.
- c) For dem som tynges av forskjellige trengsler.
- d) For stedets menighet.

Ved spesielle feiringer som ferming, bryllup og begravelse kan intensjonenes rekkefølge rette seg mer etter vedkommende anledning.

47. Det er celebrantens oppgave å lede forbønnene ved først i korthet å oppfordre de troende til å be og ved å avslutte intensjonenes rekke med en bønn. Intensjonene bør fremføres av diakon, av kantor eller av en annen. De troende gir uttrykk for sin bønn ved en felles påkallelse etter hver intensjon, eller ved å be i stillhet.

C) Nattverdens liturgi

48. Ved den siste nattverd innstiftet Kristus det offer og det påskemåltid som gjør korsofferet stadig nærværende i Kirken hver gang presten som stedfortreder for Kristus Herren utfører det samme som Herren selv gjorde, og som han bød disiplene gjøre til minne om ham.

Kristus tok brødet og kalken, takket, brøt brødet, gav det til sine disipler og sa: Ta, ét og drikk; dette er mitt legeme; dette er mitt blods kalk. Gjør dette til minne om meg. Derfor har Kirken ordnet hele feiringen av nattverdens liturgi slik at den består av deler som svarer til disse Kristi ord og handlinger. Det skjer således:

- 1) Under forberedelsen av offergavene bæres brød, vin og vann til alteret; de samme elementer som Kristus tok i sine hender.
- 2) I den eukaristiske bønn takkes Gud for hele frelsesverket. Offergavene blir til Kristi legeme og blod.
- 3) Gjennom brytelsen av det ene brød kommer de troendes enhet til uttrykk, og i kommunionen mottar de troende Herrens legeme og blod på samme måte som apostlene gjorde det fra Kristi egne hender.

Forberedelse av gavene

49. Ved begynnelsen av nattverdens liturgi bæres de gaver som skal bli til Kristi legeme og blod, frem til alteret.

Først forberedes alteret eller Herrens bord, som er midtpunktet for nattverdens liturgi. På dette legges corporale, purificatorium, missale og kalk dersom denne ikke gjøres i stand ved kredensbordet.

Deretter frembæres offergavene. Det er ønskelig at de troende bærer frem brødet og vinen. Celebranten eller diakonen tar imot offergavene på et beleilig sted og setter dem på

alteret mens de foreskrevne bønner leses. Selv om de troende ikke lenger som før i tiden bærer frem til liturgisk bruk brød og vin som de selv har produsert, bevarer allikevel den ritus å bære frem gavene sin betydning og åndelige mening.

Også penger eller andre gaver til de fattige eller til kirken som de troende har brakt med eller innsamlet i kirken, kan bæres frem. De anbringes på et egnet sted i nærheten av nattverdsbordet.

50. Gavene frembæres i prosesjon, som ledsages av en offertoriesang. Denne sang skal fortsette i alle fall inntil gavene er plassert på alteret. Retningslinjene for offertoriesangen er de samme som for inngangssalmen (nr. 26). Hvis der ikke synges, utelates offertorie-antifonen.

51. Gavene som er lagt på alteret, og selve alteret kan incenseres som tegn på at Kirkens offer og bønn stiger opp som røkelse for Guds åsyn. Også presten og menigheten kan incenseres av diakonen eller av en annen assisterende etter incenseringen av offergavene og alteret.

52. Deretter tvetter presten hendene, en ritus som uttrykker ønsket om sjelens renselse.

53. Når offergavene er blitt frembåret og de ledsagende riter utført, avsluttes offertoriehandlingen med en oppfordring til bønn sammen med presten. Så følger bønnen over offergavene. Dermed avsluttes forberedelsene til den eukaristiske bønn.

Den eukaristiske bønn

54. Nå begynner det som er hele messens sentrum og høydepunkt; den eukaristiske bønn, som er en takkebønn og en bønn om helliggjørelse. Presten oppfordrer folket til å løfte sine hjerter til Herren i bønn og takksigelse, og han gjør seg til alles representant i den bønn som han i hele menighetens navn retter til Gud Faderen gjennom Jesus Kristus. Meningen med denne bønn er at hele forsamlingen skal forene seg med Kristus i bekjennelsen av Guds store gjerninger og i frembæringen av offeret.

55. De viktigste deler av den eukaristiske bønn kan inndeles på følgende måte:

a) Takksigelsesbønnen (som særlig uttrykkes i prefasjonen): I denne forherliger presten Gud Faderen på gudsfolkets vegne, og takker ham for hele frelsesverket eller for et spesielt aspekt av dette i henhold til de forskjellige dager, fester eller liturgiske tider.

b) Akklamasjonen: I denne forener hele menigheten seg med himmelens krefter, idet de synger eller fremsier Sanctus. Denne akklamasjon, som utgjør en del av den eukaristiske bønn, fremføres av menigheten og presten i fellesskap.

c) Epiklesen: I denne ber Kirken med særlige påkallelser om Guds kraft, så de gaver menneskene har frembåret, må bli helliggjort - det vil si bli til Kristi legeme og blod - og det uplettede offer bli til frelse for dem som skal motta det i kommunionen.

d) Innstiftelses-beretningen og konsekrasjonen: Med Kristi egne ord og handlinger fullbyrdes det offer som Kristus selv innstiftet ved den siste nattverd, da han ofret sitt

legeme og blod under brødets og vinens skikkelser, gav apostlene det å ete og drikke og bød dem fortsette feiringen av dette mysterium ned gjennom tidene.

e) Anamnesen: Med denne fullbyrder Kirken den befaling som den gjennom apostlene fikk av Kristus Herren. Den feirer minnet om Kristus ved spesielt å minnes hans salige lidelse, og hans herlige oppstandelse og himmelfart.

f) Ofringen: Til minne om Kristi offer frembærer Kirken - og da særlig den Kirke som er samlet her og nå - et uplettet offer for Faderen i Den Hellige Ånd. Kirken ønsker at de troende ikke bare skal frembære det uplettede offer, men også lære å ofre seg selv med Kristus som mellommann, så de daglig kan gjøres mer fullkomne i enhet med Gud og med hverandre, slik at Gud til slutt kan bli alt i alle.

g) Forbønnene: Disse uttrykker at Eukaristien feires i samfunn med hele Kirken både i himmelen og på jorden, og at offeret frembæres for Kirken selv og for alle dens levende og døde lemmer, som er kalt til å få del i gjenløsningen og frelsen, den som ble vunnet ved Kristi legeme og blod.

h) Avsluttende doksologi: Denne uttrykker Guds forherligelse, og den bekreftes og avsluttes av menighetens akklamasjon. Den eukaristiske bønn krever at alle lytter til den i ærefrykt og stillhet og deltar aktivt med de akklamasjoner som er oppført i selve ritualet.

Kommunionsritus

56. Siden feiringen av Eukaristien er påskemåltidet, er det ønskelig at alle troende som er tilbørlig forberedt, følger Herrens bud og mottar hans legeme og blod som åndelig næring. Dette er hensikten med brødets brytelse og de andre forberedende riter som direkte innbyr de troende til kommunionen.

a) Fadervår: I denne bønn ber man om det daglige brød, som for de kristne også innbefatter nattverdsbrødet. Og man ber om renselse fra synd, så det hellige virkelig kan gis til hellige. Celebranten uttaler oppfordringen til bønn, mens de troende ber selve bønnen sammen med ham. Celebranten alene tilføyer embolismen, mens folket avslutter med doksologien. Embolismen utvikler nærmere siste påkallelse i Herrens bønn og ber om frihet fra det ondes makt for hele de troendes samfunn.

Oppfordringen til Fadervår, selve bønnen, embolismen og den doksologi som folket avslutter med, synges eller leses med høy røst.

b) Derpå følger fredsritusen. I denne ber de troende om fred og enhet for Kirken og for hele menneskeslekten og gir uttrykk for gjensidig kjærlighet, før de får del i det ene brød.

Hva selve fredshilsenen angår, skal dens form fastsettes av bispekonferansene i samsvar med folkenes mentalitet og skikker.

c) Den handling å bryte brødet som Kristus utførte ved den siste nattverd, gav på apostlenes tid navn til hele den eukaristiske handling. Denne ritus har ikke bare en praktisk hensikt, men den betegner at vi som er mange, ved kommunionen blir ett legeme i kraft av det ene livets brød som er Kristus (1 Kor 10,17).

d) Blanding av en del av hostien med vinen: Presten legger et lite stykke av hostien i kalken.

e) Agnus Dei: Mens brødet brytes og et stykke av det legges i kalken, synges vanligvis påkallelsen Agnus Dei av koret eller av forsangeren med svar fra folket, eller den leses med høy røst. Denne påkallelse kan gjentas så mange ganger det er nødvendig for å ledsage brødsbrytelsen. Siste gang avsluttes den med ordene gi oss din fred (dona nobis pacem).

f) Prestens private forberedelse: Presten forbereder seg ved stille bønn om at mottagelsen av Kristi legeme og blod må bli ham til gavn. De troende gjør det samme ved stille bønn.

g) Deretter holder presten opp for de troende den hostie som han selv skal motta i kommunionen. Samtidig oppfordrer han dem til å komme til Kristi bord. Sammen med de troende bekjenner han sin egen uverdighet med ord hentet fra Evangeliet.

h) Det er meget å foretrekke at de troende mottar Herrens legeme med hostier konsektrert under samme messe, samt at alle i visse foreskrevne tilfeller får del i kalken. Dette gjøres for at kommunionen også ved de ytre tegn så klart som mulig kan erkjennes som en deltagelse i det offer som feires ved den liturgiske handling.

i) Mens presten og de troende mottar sakramentet, synges kommuniensverset. Meningen med dette er å fremheve den åndelige forening de kommuniserende imellom ved den felles sang, å uttrykke hjertets glede og å gjøre prosesjonen av dem som mottar Kristi legeme, til en fellesskapshandling. Sangen begynner idet presten tar kommunionen, og fortsetter mens de troende mottar Kristi legeme, så lenge det synes hensiktsmessig; men hvis det skal synges en hymne etter kommunionen, må kommuniensverset avsluttes i tide.

Man kan bruke enten en antifon fra Graduale Romanum med eller uten salme, eller en antifon med salme fra Graduale Simplex, eller en annen passende sang som er godkjent av bispekonferansen. Den synges enten av koret alene, eller av kor eller forsanger sammen med menigheten.

Hvis det ikke synges, blir antifonen som er oppført i Missale, lest enten av de troende eller av noen iblant dem eller av lektoren; eller den kan leses av celebranten selv etter at han har kommunisert og før han utdeler kommunionen.

j) Etter utdelingen av kommunionen forblir prest og menighet en liten stund i stille bønn, som det måtte passe. Om så ønskes, kan menigheten synges en hymne, en salme eller en annen lovsang.

k) I slutningsbønnen ber presten at det mysterium man har feiret, må bære frukt. Ved akklamasjonen Amen gjør folket denne bønn til sin egen.

D) Avsluttende ritus

57. Den avsluttende ritus består av:

a) Celebrantens hilsen og velsignelse. Denne siste er på enkelte dager og ved visse anledninger lenger enn vanlig og har da form av en bønn over folket eller en enda mer

høytidelig velsignelse.

b) Avskjeden: Med denne sendes forsamlingen hjem, så enhver kan vende tilbake til sitt og lovprise Herren.

VEDLEGG 5

RUBRICS FOR THE CHANT OF THE MASS¹²².

I. When the priest goes towards the altar, the cantors begin the Introit. On Ferias and Simples the Intonation is to be sung by one cantor as far as the sign *: on other Feasts and Sundays, there should be two cantors: but on Solemn Feasts there should be four, if as many as four are available. The choir continues until the Psalm. The first part of the Verse of the Psalm as far as the asterisk, and the V. *Gloria Patri*, are sung by the cantors, the full choir taking up the rest of the verse. Afterwards, the Introit as far as the Psalm is repeated by the full choir.

If the priest and ministers have some way to go in the church before reaching the altar, there is no reason why several Verses of the Introit Psalm should not be sung after the Antiphon and Verse. In that case the Antiphon may be repeated after every Verse or two Verses. When the priest reaches the altar, the Psalm is if necessary interrupted at the end of a Verse, *Gloria Patri* is sung, and finally the Antiphon.

II. When the Antiphon is over, the choir sings the *Kyrie eleison* thrice, the *Christe eleison* thrice, and again the *Kyrie eleison* thrice, alternately with the cantors, or with the other half of the choir. But the last *Kyrie eleison* is divided into two or three parts, marked by a single or double asterisk. If there be only two parts, and hence only a single asterisk, the first part is sung by the cantors or by the first half of the choir, the second part by the full choir. If there are three parts, the first being marked by the simple asterisk, and the second by the double one, then, the first part is sung by the same side as in the former case: but the second part, which repeats the melody of the first part, is sung by the other half of the choir: and the third part is by both sides together. Sometimes there are even five parts: then the manner of dividing the alternations in the chanting is marked by the single or double dividing sign being several times inserted; what has been said above sufficiently explains the execution.¹²³

III. The priest alone in a clear voice gives the Intonation of the *Gloria in excelsis Deo*, and then *Et in terra pax hominibus*, etc., is continued by the choir divided into two parts, which answer each other, or else the full choir sings in alternation with the precentors. Then follows the response of the choir to the *Dominus vobiscum*.

IV. After the Epistle or Lesson one or two cantors give the Intonation of the Responsory, which is called the Gradual, as far as the sign *, and all, or at any rate the cantors chosen, conclude the chant with due care. Two sing the Verse of the Gradual, and, after the final asterisk, the full choir finishes it; or else, if the responsorial method is preferred, the full choir repeats the first part of the Responsory after the Verse is finished by the cantors or cantor.

If *Alleluia*, *Alleluia* is to be said with the Verse, the first *Alleluia* is sung by one or two voices as far as the asterisk *: and then the choir repeats the *Alleluia*, continuing with the neum or jubilus which prolongs the syllable *a*. The cantors next sing the Verse, which is finished by the full choir, as before, beginning at the asterisk. When the Verse is finished, the cantor or cantors repeat the *Alleluia*, and the full choir sings only the closing neum.

After Septuagesima, the *Alleluia* and the following Verse are left out, and the Tract is sung, its Versicles being chanted alternately by the two sides of the choir answering each other,

¹²² Liber Usualis, Desclée & Socii, Tournai 1961, Preface to the Vatican Edition of the Roman Chant (engelsk oversettelse av forordet), s. XV

¹²³ Liber Usualis, Desclée & Socii, Tournai 1961, Preface to the Vatican Edition of the Roman Chant (engelsk oversettelse av forordet), s. IX-XIV

or else by the cantors and the full choir.

In Paschal Time, the Gradual is omitted and in its place the *Alleluia, Alleluia* is sung with its Verse as above. Then one *Alleluia* immediately follows, which must be begun by one or two cantors until the neum is reached, when it is not repeated, but finished by the full choir. The Verse and one *Alleluia* are sung at the end, in the manner above described. The Sequences are sung alternately, either by the cantors and the choir, and or else by the alternate sides of the choir.

V. When the Gospel is finished, the priest gives the Intonation of the *Credo* (if it is to be sung), the choir continuing with the *Patrem omnipotentem*, the rest, according to custom, being sung either in full choir or alternately.

VI. The Offertory is begun by one, two or four cantors, in the same way as the Introit, and is finished by the full choir.

After the Offertory Antiphon the choir may sing to the ancient Gregorian chants those Verses which it was once customary to sing at this place.

If the Offertory Antiphon is taken from a Psalm, other Verses of the same Psalm may be sung. In that case the Antiphon may be repeated after every Verse or two Verses. When the Offertory is over, the Psalm ends with *Gloria Patri*, and the Antiphon is repeated. If the Antiphon is not taken from a Psalm, some Psalm suitable to the feast may be chosen. After the Offertory Antiphon some other Latin piece may be sung suitable for this part of the Mass; which, however, must not be prolonged after the Secret.

VII. When the Preface is finished, the choir goes on with *Sanctus* and *Benedictus*. If these are sung to Gregorian chant they must be given without a break; if not, *Benedictus* may follow the Consecration. During the Consecration all singing must cease, and (even if there is a custom to the contrary) the organ or other instrument is silent. It is preferable that there should be silence from the Consecration until *Pater noster*.

VIII. After the Response at the *Pax Domini*, the *Agnus Dei* is sung thrice: either by the full choir, the Intonation being given by one, two or four cantors each time: or alternately, but in such a way as to have the *Dona nobis pacem*, or the word *sempiternam* in the Mass of the Dead, sung by the full choir.

After the Communion, the full choir sings the Antiphon which is thus named, the Intonation being sung by one, two or four cantors as in the case of the Introit.

The Communion Antiphon is sung while the priest is consuming the Blessed Sacrament. When there are other communicants, the Antiphon is begun when the priest distributes Communion. If the Antiphon is taken from a Psalm, other Verses of the same Psalm may be sung. In that case the Antiphon may be repeated after every Verse or two Verses; and when the Communion is ended *Gloria Patri* followed by the Antiphon is sung.

If the Antiphon is not taken from a Psalm, some Psalm suitable to the feast and to this part of the Mass may be chosen.

After the Communion Antiphon, especially if the Communion takes a long time, some other Latin piece suitable to the occasion may be sung.

IX. The priest or the deacon sings the *Ite Missa est*, or the *Benedicamus Domino*, and the choir answers with the *Deo gratias* in the same tone.

In the Mass of the Dead, the choir answers *Amen* to the *Requiescant in pace*.

X. It is possible that for a good reason some piece assigned to cantors or choir cannot be sung as noted in the liturgical books; for instance, the singers are too few, or not sufficiently skillful, or the chant or the rite is too long. In that case the only alternative

allowed is that the whole piece should be recited *recto tono* (on one note), or sung to a Psalm tone; this may be accompanied by the organ.

VEDLEGG 6

EKSEMPEL PÅ NORSK SANGMESSE – ANNEN SANGMESSE (FRA RIESTERERS KORALBOK
1905)

2 str.

Som kris-the knæler vi for Dig, O Gud ved naadens Bord. Se til os nød med
Vort hjer-te yd-mygt hæ versig Til Dig i bønnens ord.

naade-blik; Til- giv de syn-der, vi be-gik! For- skyd os ar- me sva-ge ei, Skjant
of- te vi for- lod din vei! For- skyd os ei, For- skyd os sva-ge ei!

Til trinnbønnen

1str.

Med ju bel-sang paa Jor- den, Hvor kirken hæver sig, I sy- den som i norden, Vor
Gud vi priser Dig. Loy, tak og pris og æ-re I tid og e- vig hed Vi
stedse vil frem- bæ- re for Dig Tre- e- nig- hed. For Dig Tre- e- nig- hed.

Til Gloria

1 str.

Med hel - lig fryd og yd-myghed Vi lyt - tør til dit ord, Tak
 Hint bud - skab om din kjær - lig hed Til di - ne børn paa jord.

for din al - magts sto - re tegn: Brudt er nu dø - dens magt! Tak
 for din kir - kes tryg - ge hegn Og næa - dens sik - kre vægt !

Til evangeliet

1 str.

Vil tror paa Dig, vor Gud og fa - der, Som ved din al - magts sterke „bliv“
 Frem - kaldet, tu send my - ri - a - delr Af i - ners nat til lys og liv; Og

paa din søn, den els - ke - li - ge, Som kom til A - dams slegtens jord Und -

fangen af den naa - de - ri - ge; Og paa den Hel - lig - aand vi tror.

Til Credo

1 str.

Vi tror paa Dig, vor Gud og fa - der, Som ved din almægts ster - ke Oliv!
 Frej - kald - te tu - send myl - rij - a - der Af in - tetsnæt til lys og liv;
 Og paa din søn, den els - ke - li - ge, Som kom til A - dams - sleg - tens jord
 Und - fangen af den naa - de - ri - ge; Og paa den Hel - lig - aand vi tror.

Til Credo (alternativ melodi)

2 str.

Vor ga - ve her vi bringer Paa al - tretsoffer - bord, Og fra vor sjæl sig
 svin - ger Vor bøn med prestens ord. For os og hver som bæ - ver i syndeangst - ens
 nød, Din tjæ - ner of - ret hæ - vjer, Der end eryl - in og brød. Der end eryl - in og brød.

Til offertoriet

1 str.

Syng: Hel-lig, hel-lig, hel-lig Er Du, Gud Sa-ba-oth! Paa
 Synlg med hans engle: Hel-lig Er Du, Gud Sa-ba-oth!

jorden soim i himlen Skal al din her-lig hed Høi-lo-vet, priset

væ-re Nu og i e-vig-hed. Nu og i e-vig-hed.

Til Sanctus

2 str.

fa-der, her midt blandt os til-ste-de, Se til vort of-fer med be-hag;
 Det er din søn, som end her-ne-de Dvæ-ler paa Gol-ga-ta i-dag.

Vi tør i hans navn Dig paa-kalde, Minde Dig om alt, hvad han led; Han ved sin død for-

hverved al-le Ad gang til naa-dens hjælp og fred. Ad gang til naadens hjælp og fred.

Etter forvandlingen

1str.

O Guds lam, som ver-dens syn-der for os al-le kjær- lig bar,
 Giv, at jeg et liv be- gyn-der, Som din naa-de fos tret har!

Se min jan- ger, se min smer-te, Her- re Je- sus, vær mig god;
 Rens mit syn- de- ful- de hjer-te I dit- dy- re- ba- re blod!

Til Agnus Dei

1str.

Jeg er ei værdig, her-re, Jeg er ei værdig, her-re, Skjønt til dit bord jeg gaar;
 Du gjør mig værdig, her-re, Du gjør mig værdig, her-re, Mit suk Du jo for- staar. Bort-

tag, o sjæ-le- brudgom, Min kuld-e, al min brøst, Og lad mig værdig
 ny-de, Og lad mig værdig ny- de Dig, Je- sus, sjæ-les trøst.

Til kommunionen

1str.

Vort lam det er nu slagtet, Og of-ret er fuld-bragt I bøn vi har be-trag-tet Guds
 mis-ku-nd-hed og m-ægt. Guds mis-kun-dhed og m-ægt. Vi har med-kjærlig smerte Fulgt Jesu of-fe-
 død. Tak, Gud, at i vort hjerte Du na-ade-strømmen gjød. Du naa-de-strømmen gjød.

Til slutningen

VEDLEGG 7

ETTERORD FRA "LOV HERREN" (2000)

Arbeidet med en ny salmebok for Den katolske kirke i Norge begynte i 1991, med en komité som i utgangspunktet bestod av Kjell Arild Pollestad OP (formann), Berit Müller, Lars Roar Langslet, Olav Rune Ekeland Bastrup og Wolfgang Plagge. Sekretær var sr. Asumpta Balcerzak. Senere ble komitéen utvidet med Liv Due Robak OP og Ragnhild M. Bjelland OP. Den sistnevnte har ledet arbeidet på vegne av komitéen i selve produksjonsfasen. Per Einar Odden har utformet notebildet og forberedt boken til trykking.

Den salmeboken som nå foreligger, er først og fremst beregnet til liturgisk bruk, i messer og tidebønner, og er i sin struktur ordnet etter kirkeåret. Det er tatt med et rikt utvalg av musikk til de faste messeledd, både til norsk og latin. Likeledes finnes musikk til en rekke bibelske tekster som forutsettes sunget i messen, og selv om materialet her ikke er fullstendig, vil salmeboken langt på vei kunne gjøre tjeneste som *Graduale*.

Fra de eldste tider var Den hellige skrift, særlig Davidssalmene, Kirkens egentlige «sangbok», og har fortsatt den samme sentrale plass, også som sangtekster, i katolsk liturgi og bønneliv. Gjennom middelalderen kom det til en lang rekke hymner, sekvenser o.l. på latin. I vår salmebok er det bibelske stoffet naturlig nok plassert innledningsvis i de respektive bolker i kirkeåret. Mange middelalderske sangtekster er også tatt med. Alle disse tekstene finnes alfabetisk ordnet i registeret, i likhet med salmene.

Salmesangen, slik den siden reformasjonen har vært dyrket i de protestantiske kirker, har tradisjonelt hatt en beskjeden plass i den katolske messe. Da det 2. Vatikankonsil åpnet for bruk av folkespråket i liturgien, førte dette over hele verden til et stort behov for sangbare tekster og melodier tilpasset de enkelte språk.

I Norden har vi som katolikker det store privilegium at de lutherske nasjonalkirker gjennom flere århundrer hadde utviklet en rik

salmetradisjon på våre språk. Gjennom det provisoriske salmeheftet *Lov Herren* har de katolske menighetene allerede hatt et verdifullt utvalg av denne rike salmeskatten, og i vår økumeniske tid var det naturlig for komitéen å begynne sitt arbeide med å hente frem enda flere salmer fra den lutherske salmediktning.

Det er nemlig ikke dikterens «konfesjon» som avgjør om en salme skal kunne anses som «katolsk» eller ikke, men selve innholdet i versene. Dersom en salme formidler det bibelske budskap om verdens og menneskets skapelse, om Jesu Kristi liv, død og oppstandelse, om Den hellige ånds virke, om frelsen og det kristne liv, vil også en katolikk gjenkjenne sin tro i den. Slik sett er de fleste betydelige salmer «felleskristne», i beste forstand økumeniske!

I den katolske liturgi er det også behov for salmer som ikke finnes i den lutherske tradisjon, f.eks. til bruk på Maria- og helgenfester, i sakramentsandakter og andre former for katolsk fromhetsliv.

Her har komitéen i en viss utstrekning kunnet bygge på det som allerede finnes i våre gamle katolske salmebøker og *Lov Herren*, men mye nytt stoff er trukket inn. Langtfra alt kan kalles stor poesi, men må snarere anses som enslags liturgisk «brukskunst», til dels med stor affeksjonsverdi.

Ikke minst av hensyn til våre mange katolikker av utenlandsk herkomst er det også lagt vekt på å få oversatt internasjonalt kjente salmer og sanger. Det er dessuten tatt med en egen bolk med salmer for barn og ungdom.

Et særtrekk ved nordisk salmetradisjon er at salmene også er blitt flittig brukt i andakter og til personlig fordypelse. Det er behov som vi håper at også vår økumenisk pregede salmebok kan gi næring til.

De gode salmer er først og fremst poesi. Våre største salmediktere, fra Petter Dass og Kingo til Grundtvig og Ingemann, Landstad og Blix, utgjør et høydedrag i nordisk diktning. Gjennom århundrer var salmene almuens viktigste tilgang til poesien.

Det er en arv som må holdes levende, i respekt for dikternes åndelige særpreg, billedbruk og språk.

Katolsk betyr universell, og det universelle er grenseløst mangfoldig. Vi har villet vise mangfoldet i den norske og nordiske salmeskatt, også ved å gi plass for langt flere salmer av de gamle mestere, som Petter Dass, Kingo og Grundtvig. Vi har dessuten trukket inn ukjente salmer av f.eks. Welhaven, Vinje og Bjørnson – og ført linjen videre ved å presentere tekster av diktere som Wildenvey, Øverland, Alf Larsen, Jakob Sande, frem til samtidige poeter som Halldis Moren Vesaas, Arnold Eidslott, Åse-Marie Nesse og Edvard Hoem.

Vi har også lagt vekt på å ta med endel salmer som kanskje vil bli sjelden sunget, men som er av så høy kvalitet at de ikke bør bli glemt. Et sted må forrådet være tilgjengelig. Vi håper at salmeboken kan få mange lesere som vil glede seg over nye oppdagelser i den rike kulturtradisjon som nordisk salmediktning utgjør.

Ett av de vanskeligste spørsmål for utarbeidelsen av en salmebok idag er det språklige, særlig i et land hvor rettskrivningen har vært i så stor forandring, og språkfølelsen er blitt tilsvarende usikker.

Det dansk-norske salmematerialet spenner over et tidsrom på mer enn fire hundre år. De forskjellige salmedikterne er i billedbruk og språk knyttet til sine ulike epoker. Noen av våre fremste salmediktere skriver dessuten på et til dels gammelmodig nynorsk. Den katolske Ragnhild Foss har f.eks. testamentarisk forbudt enhver språklig bearbeidelse av hennes verdifulle gjendiktninger av «latinske hymner».

Selvfølgelig skal ikke en moderne salmebok være et museum. Mange gamle salmer må retusjeres for å kunne synges idag. Men det må gjøres med pietet og stilsans. Når uttrykk er vanskelige å forstå, kan enkle ordforklaringer gi hjelp – slik det også er gjort i Den norske kirkes nye salmebok.

Komitéen har ut fra det varierte materialet villet gi rom for et språklig mangfold. Rettskrivningen er lagt så nær som mulig opp til

det moderne der det ikke har «lydlige» konsekvenser for rim og rytme, eller på annen måte bryter med stil og tone. Men de skiftende tiders språklige toneleie har vi respektert og betraktet som en berikelse for salmetradisjonen, slik de forskjellige stilarter er det for kunsten i sin alminnelighet.

Musikalsk har komitéen bygget på de samme prinsipper som er fulgt i *Norsk salmebok*, ved at melodiene i størst mulig grad er beholdt i sin opprinnelige form. I praksis betyr dette at f.eks. våre folkemelodier gjengis i rytmisert form, ikke i forrige århundres utjevneende rytme. Det samme gjelder salmemelodier fra renessanse- og barokktiden.

Et rikt utvalg av norske religiøse folketoner er tatt med. Norsk folkemusikk og kirkens gamle gregorianske musikk springer jo ut av den samme musikalske tradisjon. Vi har ønsket å ta vare på også denne unike arv.

Norske samtidskomponister som Arne Nordheim, Egil Hovland, Trond Kverno og Wolfgang Plagge har gitt oss nyskrevne komposisjoner til bruk i vår salmebok. Vi skyldes dem stor takk for det.

Vår takk går også til de mange forfattere og oversettere som så generøst har stilt sine tekster til rådighet for oss – og til rettighetshavere som har tillatt oss å bruke tekster av avdøde forfattere.

Vi takker de salmekyndige rådgivere, både på luthersk og katolsk hold, som har bidratt med verdifulle kommentarer og korrektiver.

Det er umulig å lage en salmebok hvor alle vil like alt. Komitéen har derfor søkt en stor bredde i utvalget, slik at alle skal finne noe. Håpet er at salmeboken må bli til berikelse for liturgien i våre små menigheter, og til glede for medkristne i andre kirkesamfunn – og vekke noe av den jubel i hjertene som er en forsmak på gleden hos Gud.

Salmebokkomitéen

VEDLEGG 8

MESSENS GANG FOR KIRKEMUSIKEREN – "JUBILATE" (1993)¹²⁴

1

Inngang

Vél en salme som presenterer messens tema.

2

Syndsbekjennelse

Jeg bekjenner for Gud den allmektige, og for dere alle, at jeg har syndet meget i tanker og ord, gjerninger og forsømmelser, ved min skyld. Derfor ber jeg den salige jomfru Maria, alle engler og hellige og dere alle: Be for meg til Herren, vår Gud.

3

Kyrie

/: Herre, miskunn deg over oss ∴ Kristus, miskunn deg over oss ∴ Herre, miskunn deg over oss ∴

4

Gloria

(A) Ære være Gud i det høyeste, og fred på jorden for mennesker av god vilje / Vi priser deg / vi velsigner deg / vi tilber deg / vi forherliger deg / vi takker deg for din store herlighet / Herre, vår Gud, himlenes Konge, Gud allmektige Fader / Herre, du enbårne Sønn, Jesus Kristus / Herre, vår Gud, Guds lam, Faderens Sønn / Du som tar bort verdens synder, miskunn deg over oss / du som tar bort verdens synder, hør vår bønn / Du som sitter ved Faderens høyre hånd, miskunn deg over oss / For du alene er hellig, du alene er Herren / du alene er den høyeste Jesus Kristus / med den Hellige Ånd i Gud Faderens herlighet. Amen.

(B) Ære være Gud i det høye. **ÆRE VÆRE GUD I DET HØYE.** La oss takke Gud for alt han har gjort mot oss. La oss lovprise Herrens navn. **HERRE, VÅR GUD, VI LOVPRISER DEG.** La oss tilbe Herren. **HERRE, VÅR GUD, VI TILBER DEG.** La oss takke Herren. **HERRE, VÅR GUD, VI TAKKER DEG.**

5

Kirkebønn

¹²⁴ *Jubilate* s. 9-13

6

7

8

9

10

Lesning(er)

Halleluja

Evangelium

Preken

Credo

(A) Jeg tror på én Gud, den allmektige Fader, som har skapt himmel og jord, alle synlige og usynlige ting / Jeg tror på én Herre, Jesus Kristus, Guds enbårne Sønn, født av Faderen fra evighet / Gud av Gud, lys av lys, sann Gud av den sanne Gud / Født, ikke skapt – av samme vesen som Faderen. Ved ham er alt blitt skapt.

For oss mennesker og for vår frelses skyld steg han ned fra himmelen / Han er blitt kjødt ved Den Hellige Ånd av jomfru Maria, og er blitt menneske / Han ble korsfestet for oss, pint under Pontius Pilatus og gravlagt / Han oppsto den tredje dag, etter Skriften / fór opp til himmelen, og sitter ved Faderens høyre hånd / Han skal komme igjen med herlighet og dømme levende og døde, og på hans rike skal det ikke være ende.

Jeg tror på Den Hellige Ånd, Herre og Livgiver, som utgår fra Faderen og Sønnen / som med Faderen og Sønnen tilbes og forherliges, og som har talt ved profe-

tene / Jeg tror på én, hellig, katolsk og apostolisk Kirke / Jeg bekjenner én dåp til syndenes forlatelse / Jeg venter de dødes oppstandelse / og det evige liv. Amen.

(B) Tror dere på Gud Fader, den Allmektige, himmelens og jordens skaper? **JA, VI TROR.** Tror dere på Jesus Kristus, Guds enbårne sønn, vår Herre, som ble født av jomfru Maria, led og ble gravlagt, oppsto fra de døde og sitter ved Faderens høyre hånd? **JA, VI TROR.** Tror dere på Den Hellige Ånd, den hellige katolske Kirke, de helliges samfunn, syndenes forlatelse, kjødets oppstandelse og det evige liv? **JA, VI TROR.**

11

Forbønner

Lag gjerne egne bønner om aktuelle problemer, i tråd med lesningene; for eksempel 1. for kirken, 2. for verden, (osv)

12

Offergang

Brød og vin bæres til alteret, og kollekten tas opp. Velg en sang om vårt engasjement, som gavene er et tegn på – eller en sang med offer, brød og vin el.l. som emne.

13

Prefasjon

Forskjellige tekster etter årstid og fest. Avsluttes med:

14

Sanctus

Hellig, hellig, hellig / er Herren, herskarenes Gud / Himlene og jorden er fulle av din herlighet / Hosanna i det høye / Velsignet være han som kommer i Herrens navn / Hosanna i det høye!

15

Eukaristisk bønn

(A) I sannhet hellig er du, Herre, all hellighets kilde. Derfor ber vi deg: helliggjør disse gaver, ved din Ånds livgivende kraft, så de må bli for oss vår Herres Jesu Kristi legeme og blod.

(B) Hellige Far, du som er god, vi takker deg av hele vårt hjerte for Jesus din sønn. Han kom for å leve blandt oss. Han fortalte om deg og viste hvor mye du elsker oss. Han helbredet de syke. Han gav glede til de sorgfulle. Han hjalp de fattige. Han vil også være hos oss for å gjøre oss glade og lykkelige. Han vil gjøre alt for oss. **HAN VIL GJØRE ALT FOR OSS.** Far, send oss din Hellige Ånd, slik at dette måltid blir et måltid sammen med Jesus.

16

Forvandlingen

Da Han frivillig overgav seg til sin lidelse, tok Han brødet, takket, brøt brødet, gav det til sine disipler og sa: Ta og ét alle derav – for dette er mitt legeme, som skal gis for dere. Likeså tok Han etter måltidet kalken, takket atter, gav den til sine disipler og sa: Ta og drikk alle derav – for dette er mitt blods kalk, den nye og evige pakts blod, som skal utgydes for dere og for de mange til syndenes forlatelse. Gjør dette til minne om meg.

17

Troens mysterium

Troens mysterium: Din død forkynner vi, Herre, og din oppstandelse lovpriser vi inntil du kommer.

18

Eukaristisk bønn (forts.)

(A) Derfor minnes vi hans død og oppstandelse, og vi bringer deg, Herre, livets brød og frelsens kalk, og takker for at du holdt oss verdige til å stå for ditt åsyn og tjene deg. I ydmykhet bønnfaller vi deg at vi som får del i Kristi legeme og blod, må samles til ett av den Hellige Ånd. Kom ihu, Herre, din Kirke over hele jorden, så du kan gjøre den fullkommen i kjærlighet, i enhet med vår pave N. og vår biskop N. og med hele ditt presteskap. Kom også ihu alle være brødre og søstre som sov inn i håpet om oppstandelse, og alle som har forlatt denne verden. Ta dem inn i lyset fra ditt åsyn. Forbarm deg over oss alle, så vi får del i det evige liv sammen med Guds mor, den salige jomfru Maria, de salige apostler og alle hellige som gjennom alle tider levet i ditt vennskap. Gi du oss å prise og forherlige deg, ved din sønn Jesus Kristus. Ved Ham og med Ham og i Ham tilkommer deg, Gud, allmektige Fader, i den Hellige Ånds enhet all ære og herlighet fra evighet til evighet. Amen.

(B) Far, derfor minnes vi Jesus. Han ble menneske for oss, han levde blandt oss, led og døde for oss. Vi minnes at han sto opp fra de døde tredje dag og at Han vendte tilbake til deg, Far, i himmelen og likevel lever han fremdeles blandt oss og hjelper oss. **JESUS LEVER OG HJELPER OSS.** Gud, vår Far, vi frembærer disse gaver. Dette hellige brød gir oss et liv som aldri tar slutt. **DETTE HELLIGE BRØD GIR OSS ET LIV SOM ALDRI TAR SLUTT.** Denne kalk gir oss glede som aldri tar slutt. **DENNE KALK GIR OSS GLEDE SOM ALDRI TAR SLUTT.** Motta disse gaver, gjør at alle som spiser av dette måltidet elsker hverandre. **GJØR AT VI ELSKER HVERANDRE.** Gi at alle mennesker lever i fred og vennskap, slik som Jesus har lært oss. Ved Ham og med Ham og i Ham tilkommer deg, Gud, allmektige Fader, i den Hellige Ånds enhet all ære og herlighet fra evighet til evighet. Amen.

19

Fader vår ♪

Fader vår, du som er i himmelen, helliget worde ditt navn. Komme ditt rike, skje din vilje, som i himmelen så og på jorden. Gi oss i dag vårt daglige brød, og forlat oss vår skyld, som vi øg forlater våre skyldnere. Og led oss ikke inn i fristelse, men fri oss fra det onde. *[Fri oss, Herre, fra alt ondt ... venter vår Frelser Jesu Kristi komme].* For riket er ditt, og makten og æren i evighet. *[Herre Jesus Kristus, ... fra evighet til evighet].* Amen.

20

Fredshilsen ♪

21

Agnus Dei ♪

Guds lam, som tar bort verdens synder, miskunn deg over oss. Guds lam, som tar bort verdens synder, miskunn deg over oss. Guds lam, som tar bort verdens synder, gi oss din fred.

22

Kommunion ♪

Velg en sang med f.eks. nattverd, enhet eller Guds nærvær som emne.

23

Velsignelse og utsendelse

24

Utgangssang ♪

Velg en sang som avrunder messens tema, en lovsang, eller en sang som har utsendelse og vitnesbyrd som emne.

VEDLEGG 9

"KYRIE" AV BJØRN EIDSVÅG¹²⁵

306

Kyrie

♩ = 72 T: Bjørn Eidsvåg; M: Bjørn Eidsvåg

1. Du låg skjel - van - de av angst på kne og
svet - ten randt som blod og ve - ne - ne du had - de med dei
sov i størs - te ro dei svik - ta då du treng - te dei du
had - de gitt dei alt dei val - de mins - te mot - stands - vei og svik -
ta då det gjaldt. R/ Og eg har tenkt det sko' - kje
eg ha gjort, eg sko ha kjem - pa sa - man med deg
holdt rundt deg og tør - ka svet - ten bort
gjort ka eg kun - ne for å gle deg. 2. Dei

¹²⁵ Fra *Jubilate* (1993) s. 166

2 F B $\flat$ Gm C

gle deg.

3 F B $\flat$ Gm C

Ky - ri - e mi - ne. E - lei

F B $\flat$ Gm C

Kyri-e son E - lei Ad lib and fade

2. Dei dømde deg te død og pine,
 spotta deg og lo
 og ein av dei du kalla dine
 forneakta og bedro
 Han svikte då du trengte han,
 du hadde gitt ham alt
 han var en veik og vesal mann
 som svikta då det gjaldt.
 Ref:

3. Men eg vet at eg og svikte,
 fornekte og bedrar
 eg gjer'kje det eg vet eg plikte –
 eg e hjertelaus og hard,
 e likasel for andres nød,
 ofte blind for venners sorg
 ka bryr det meg dei andres død,
 min kulde e så fast en borg.
 Låkavel e du lika gla' i meg,
 tilgir meg alle feilå mine
 Stille tar du kappå di av deg
 og tar te å vaske beina mine.
 /: Kyrie eleison :/